

Л. М. МАСОЛ, О. В. ГАЙДАМАКА,
Г. В. КУЗЬМЕНКО, Н. А. ЛЕМЕШЕВА

МИСТЕЦТВО

(ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС)

7

**Людмила Масол, Олена Гайдамака,
Галина Кузьменко, Наталія Лемешева**

МИСТЕЦТВО

(ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС)

Підручник для 7 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
Видавничий дім «Освіта»
2020

УДК 741.02*кл7(075.3)
М65

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист Міністерства освіти і науки України від 03.06.2020 № 1/11-3674)

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Умовні позначки:

— пізнаємо мистецтво

— співаємо пісню

— слухаємо музику

— створюємо композицію

— переглядаємо фільм

М65 **Мистецтво** (інтегрований курс) : підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Г. В. Кузьменко, Н. А. Лемешева. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2020. — 240 с. : іл.

ISBN 978-966-983-139-2.

УДК 741.02*кл7(075.3)

ISBN 978-966-983-139-2

© Масол Л. М., Гайдамака О. В.,
Кузьменко Г. В., Лемешева Н. А., 2020
© Видавничий дім «Освіта», 2020

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика Михайла Вербицького

Слова Павла Чубинського

Урочисто

Ще не вмер-ла Ук - ра - ї - ни і сла-ва, і во - ля,

Ще нам, брат - тя мо - ло - ді - ї, у - сміх-несть-ся до - ля.

Зги - нуть на - ші во - рі-жень-ки, як ро-са на сон - ці.

За - па - ну - ем і ми, брат-тя, у сво-їй сто - рон - ці.

Ду - шуй ті - ло ми по - ло - жим за на - шу сво - бо - ду,

І по-ка - жем, що ми, брат - тя, ко-заць - ко - го ро - ду.

ДОРОГІ УЧНІ!

Книжка, яку ви тримаєте в руках, має стати вам вірним супутником на шляху опанування мистецьких цінностей сучасності. Вона складається з двох частин: «Мистецтво у нашому житті» та «Новітні мистецькі явища. Дизайн».

Подорожуючи мистецькими стежками різних країн і народів, ви відчуєте зв'язок традицій і новаторства, дізнаєтеся про особливості прояву сучасного мистецтва в музиці, живописі, скульптурі, архітектурі, театрі, кінематографії тощо. Сприймання та інтерпретація кращих зразків народної творчості, шедеврів світової класики й новітніх артпрактик допоможе краще усвідомити роль мистецтва в нашому житті, навчитися висловлювати власне ставлення до його творів і явищ. Ознайомлення з різними видами дизайнерської діяльності сприятиме розумінню естетики довкілля, спонукатиме до бажання робити середовище власного життя не лише комфортним, а й красивим.

Без сумніву, ви отримаєте справжнє емоційне задоволення, співаючи пісні, що увійшли до скарбниці українського фольклору або стали класикою української естради. Слухаючи джаз, аналізуючи «плюси» й «мінуси» рок-і попмузики, ви навчитесь критично оцінювати різні явища сучасної музичної культури.

Виконання різноманітних художньо-творчих завдань, участь у мистецьких проєктах сприятимуть проникненню в таїну різних видів мистецтва нашого часу.

З любов'ю до мистецтва і повагою до вас — автори

ЗМІСТ

ВСТУП

Частина I. МИСТЕЦТВО У НАШОМУ ЖИТТІ

Розділ I. Діалог народного мистецтва із сьогоденням

Образотворче мистецтво		Музичне мистецтво		
10	Петриківський розпис — мистецький символ України	1–2	Музичні символи України	33
17	«І рушник вишиваний на щастя, на долю дала...»	3–4	Нове життя народних мелодій в інструментальній музиці	40
22	Витвори народних майстрів	5–6	Народна творчість — натхнення для митців	45
29	Етнічні мотиви в декоративному мистецтві	7–8	Етнічні мотиви у класичній і сучасній музиці	50

Розділ II. Діалог мистецтв минулого і сучасності

55	Архітектура та її види	9–10	Аранжування класичної музики	85
64	Абетка архітектури, або Як народжуються архітектурні образи	11–12	Музика і театр	90
71	Синтез візуальних мистецтв в архітектурному ансамблі	13–14	Музика і візуальні мистецтва	96
77	Сакральне мистецтво	15	«Радуйся, Маріє...», або Сакральна музика	103

16

Панорама мистецтв: перевіряємо свої компетентності

ЗМІСТ

Частина II. **НОВІТНІ МИСТЕЦЬКІ ЯВИЩА. ДИЗАЙН**

Розділ III. **Дизайн і музика сьогодення: на шляху до діалогу**

112	Дизайн і його види. Графічний дизайн	1–2	У ритмі джазу. Джаз і класична музика	166
126	Секрети промислового дизайну	3–4	Рокмузика. Рокопера	179
141	Дизайн середовища	5–6	Палітра попмузики	192
153	Життя в гармонії з природою	7–8	Сучасні танці	201
159	Дизайн масових заходів. Реклама, фірмовий стиль	9	Музично-танцювальні фестивалі, шоу	207

Розділ IV. **Діалог між новаторством і вічними цінностями**

212	Новаторські художні явища. Артпрактики	10–11	Новаторські музичні явища	224
219	Дитячі образи в дзеркалі традицій і новаторства	12–13	Світ дитинства в музиці минулого і сьогодення	231

14

Панорама мистецтв: перевіряємо свої компетентності

Частина I

МИСТЕЦТВО У НАШОМУ ЖИТТІ

Ми живемо в епоху технічного прогресу й небачених наукових відкриттів, що змінили традиційні уявлення про можливості просторових і часових форм мистецтва впливати на особистість. Людина опановує космічні простори й намагається проникнути в таємниці підсвідомості, потрапляє в епіцентри соціальних конфліктів та екологічних катастроф, національних і релігійних суперечностей між людьми. Здатність створювати художні образи виявляється нині як у традиційних мистецьких видах і жанрах, так і в досить незвичних формах, які відображають сучасне динамічне життя.

В образотворчому та декоративно-прикладному мистецтві, в архітектурі сьогодення спостерігається гармонійне поєднання традицій і новаторства. Адже мистецтво в усі часи відображало в художніх творах дух конкретної епохи, зберігаючи водночас найвищі художні досягнення минулих поколінь.

Надзвичайно складною стає музична мова композиторів-професіоналів, яка здається занадто важкою для розуміння пересічного аматора, неймовірно напруженою за емоційним тонутом. Тому поширення набувають різноманітні обробки народної та класичної музики, які ніби поєднують минуле і сучасне, знайоме і невідоме. Завдяки цьому прекрасна музика зі спадщини багатьох віків отримує нове життя, стає ближчою для нашого сучасника.

Добро та зло, щастя й горе, війна і мир, любов і ненависть, урбанізоване місто і незаймана природа, що надає натхнення й сили, — усе це є широким діапазоном тем і образів сучасного мистецтва, яке виконує роль своєрідного «барометра» чи «сейсмографа» сьогодення.

Розділ I. Діалог народного мистецтва із сьогоденням

В усіх науках і мистецтвах плодом є вірна практика.

Григорій Сковорода, український філософ

Тема 1–2.

ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС — МИСТЕЦЬКИЙ СИМВОЛ УКРАЇНИ

Людина за своєю природою — митець. Усе, що її оточує і до чого торкаються її руки, вона намагається зробити прекрасним. Подивіться навкруги: там, де виникає краса і гармонія, — починається мистецтво.

Мистецтво створення побутових речей та їх художнє оздоблення називається *декоративно-прикладним*, або *декоративно-ужитковим*. Витвори українських народних майстрів красномовно розповідають про світ, де ми живемо, і кожна намальована, вишита чи вирізьблена квітка або ягідка — це справжнє диво!

У кожного народу переважають ті чи інші види декоративно-прикладного мистецтва. Це зумовлено навколишньою природою, традиціями, які зберігалися й розвивалися протягом століть. В Україні поширені такі види декоративно-прикладного мистецтва, як *вишивка*, *килимарство*, *ткацтво*, *різьблення*, *писанкарство*, *гончарство*, *ковальство*, *гутництво*, *витинанка*, *лозоплетіння*, *народне малярство*, зокрема *розпис*.

Для виготовлення ужиткових виробів використовують дерево, глину, тканини, метал, папір, нитки тощо.

Своєрідним символом — візитівкою українського мистецтва став *петриківський розпис*, або «*петриківка*» (назва походить від селища Петриківка, що на Дніпропетровщині, де сформувався цей вид народного декоративного малярства). Побутові речі з візерунками в стилі «петриківки» збереглися з XVII ст.! Петриківський розпис було внесено до Списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО (2013).

Характерною особливістю петриківського розпису є переважання рослинних візерунків (здебільшого квіткових) і створення фантас-

Олена Щербань. Калина

тичних, небувалих у природі форм квітів, наприклад «цибульки» або «кучерявки». Найпоширенішим у цьому розписі є зображення *калин* — неофіційного, але загальновідомого символу України, оспіваного в численних піснях.

Також застосовують мотиви садових і лугових квітів — жоржин, айстр, тюльпанів, троянд, ромашок, волошок, ягід полуниці та винограду. Інколи квіти та ягоди поєднуються з птахами. Традиційним для «петриківки» є зображення жар-птиці. Це не звичайний різнокольоровий птах, а міфічна істота з візерунками по всьому тулубу, яка приносить щастя. Рідше трапляються зображення тварин і людини, які, завдяки багатому декоруванню форми, мають дещо фантастичний вигляд. Усі зображення на петриківських розписах є *стилізованими*.

Що таке стилізація? Визначте, які мотиви й кольори переважають у петриківському розписі. Пригадайте і назвіть інші види розписів, що поширені в Україні. Які їх характерні ознаки?

Наталія Мулярчук. Герб України

Наталія Статива-Жарко.
Таріль із петриківським розписом

Петриківський розпис на баклазі та на головній сторінці пошуковика Google

Визначте композиційний центр декоративних розписів, представлених на ілюстраціях, і художні засоби, за допомогою яких досягається виразність композиції.

Портрет митця

Марфа Ксенофонтівна Тимченко (1922–2009) — народний художник України, лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка та премії імені Катерини Білокур.

Основа творчості художниці — глибинний, нерозривний зв'язок з орнаментальним мистецтвом її рідного славнозвісного села Петриківка. Упродовж довгого творчого життя художниця створила сотні оригінальних квіткових і сюжетних композицій на папері, картоні, порцеляні та полотні, спільною рисою яких є витонченість малюнка, відчуття ритму, композиційна й колористична довершеність.

Твори Марфи Тимченко

«Я хотіла побачити місто...»
(фрагмент)

«Ще треті півні не співали»

Верба

Хочу знати більше

Символіка писанки

Символом відродження природи в багатьох народів світу вважають *писанку*. Але якщо в інших народів виробляють переважно крашанки й розмальовують їх дуже просто, то в українців писанкарство досягло найвищого рівня мистецького розвитку. Писанка, що символізувала зародження нового життя і початок Всесвіту, перетворилася на один із найважливіших духовних і культурних *символів* України. Тож не дивно, що в українському місті Коломия існує музей «Писанка», будівля якого відтворює форму цього величезного дива, а в Канаді українські емігранти поставили їй пам'ятник. Українські мотиви (дерево життя, традиційні орнаменти) використано на канадських золотих і срібних монетах-писанках.

Майстри і майстрині використовують мову символів — умовних знаків. Кожна лінія чи геометрична фігура для наших предків мала певне значення. Наприклад, крижинка символізувала зиму, квітка — весну, ягода — літо. Символічного значення надавали й кольору. Зелений «розповідав» про весняне пробудження природи й надію на гарний урожай; блакитний — про небо, воду; коричневий — про землю, що приносить урожай; чорний — про темряву, потойбічний світ; жовтий — про сонце, тепло та сподівання на світле майбутнє, червоний — про радість життя, добро.

Більшість символів мають дуже давнє походження. Це — знаки «спілкування» наших пращурів із природою, Всесвітом. Ними вони позначали все довкола, аби вберегти свою домівку та родину від злих сил. Найуживанішими символами є Сонце, Зірка, Хрест, Ружа, Птах, Березиня, Дерево життя.

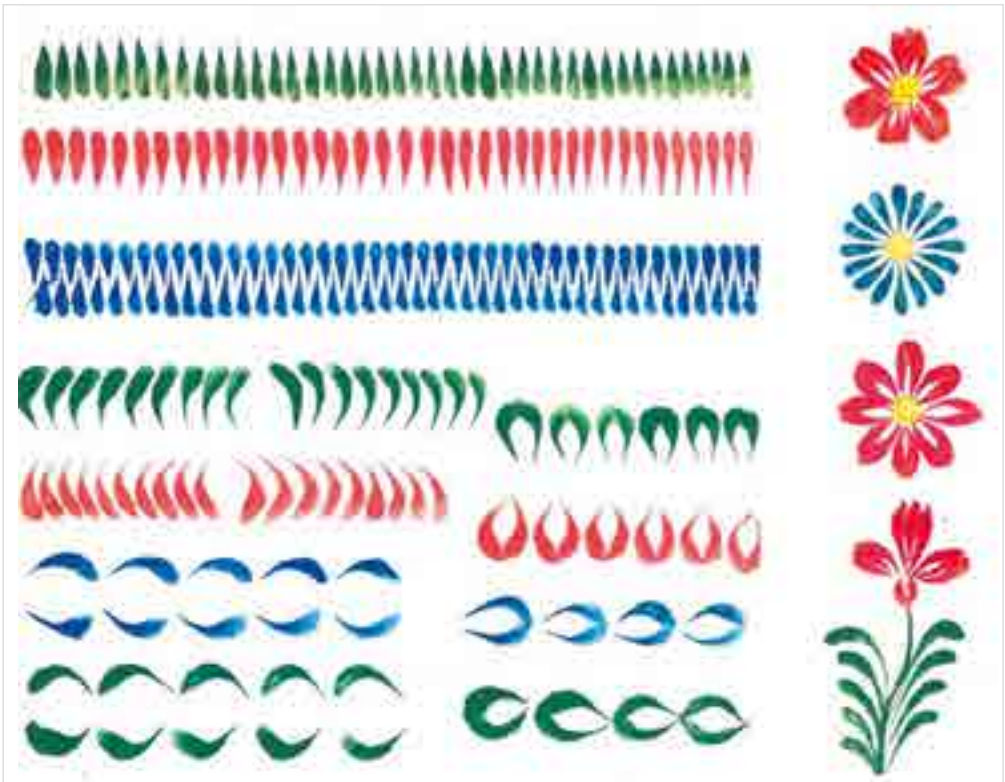

Зоя Сташук. Писанки

Богдан Гдаль.
Традиційна символіка писанок

Вправа. Потренуйтеся виконувати традиційні елементи «петриківки».

Варіант 1. Намалуйте вертикальну декоративну композицію за мотивами петриківського розпису для чохла мобільного телефону (*гуаш*).

Варіант 2. Створіть горизонтальну композицію за мотивами петриківського розпису, якою можна оздобити особисті або побутові речі — фотоальбом, папку, чашку, серветку, сувенірну коробку тощо (гуаш).

Мистецькі поради

- Під час складання квіткової композиції для розпису за петриківськими мотивами визначте форму і розмір її основних елементів — найбільших квітів та їх розташування в обраному форматі.
- Поєднайте великі квіти плавними хвилястими лініями стебел і доповніть розпис листочками, дрібними квіточками, ягідками, завитками тощо. Пам'ятайте: елементи композиції, розташовані ближче до краю, мають бути меншими за розміром.
- Намагайтеся, щоб усі частини декоративного розпису утворювали цілісну композицію, врівноважену за формою і гармонійну за кольором.

Мистецька скарбничка

Декоративно-прикладне мистецтво — різновид декоративного мистецтва, пов'язаний зі створенням і художнім оздобленням виробів побуту.

Мотив (від лат. *moveo* — рухаю) — ідея, тема, малюнок, що повторюються; у декоративно-прикладному мистецтві — основний елемент композиції.

Символ — уявний знак певних ідей, понять, явищ.

Стилізація — узагальнене зображення, спрощене за формою і кольором.

1. Які види декоративно-прикладного мистецтва поширені в Україні?
2. Чому петриківський розпис вважають мистецьким символом України?
3. Яка основна ознака декоративних зображень?
4. Поцікавтеся з різних джерел, у мистецтві яких народів світу поширене писанкарство.
5. **Колективний мистецький проєкт.** Тема «Петриківка — це модно!».

Роботи переможців конкурсу «Петриківка очима сучасної молоді»

Тема 3–4.

«І РУШНИК ВИШИВАНИЙ НА ЩАСТЯ, НА ДОЛЮ ДАЛА...»

Протягом життя людину оточує безліч корисних і потрібних для неї речей. Кожна з них представляє певну культуру.

Традиційним і вельми поширеним видом декоративно-ужиткового мистецтва є *килимарство*. В усіх регіонах побутовали килими та вузькі килимові доріжки. На Правобережжі України та в Галичині в килимах переважали геометричні орнаменти з мотивами ромбів, спіралей, зірок, а на Лівобережжі — рослинні, зокрема квіткові.

Пригадайте і розкажіть, що вам відомо про розвиток ткацтва й килимарства в Україні та в інших куточках світу.

Ніна Бабенко. Решетилівський килим

Гуцульський килим (Прикарпаття)

Порівняйте зразки українських килимів, охарактеризуйте їх композицію, кольорову гаму й мотиви орнаментів.

Найпоширенішим і найулюбленішим видом декоративно-прикладного мистецтва в Україні з давніх часів і понині є вишивка. Це не тільки художнє оформлення речей, а й мистецтво оригінального бачення світу, скарбниця вірувань, звичаїв, обрядів нашого народу.

Колись в Україні осінніми та зимовими вечорами молоді жінки та дівчата збиралися на вечорниці. Лунала пісня, а вправні руки майстринь, не спиняючись ні на мить, пряли, ткали, вишивали. Вишитими скатертинами й серветками вкривали столи, обереги з поперечним малюнком вішали на стіни. Кожна родина мала значну кількість рушників. Візерунчасті, з яскравими малюнками, вони прикрашали інтер'єр кожної оселі. Прості ж використовували для господарських потреб.

У численних орнаментальних зображеннях рослин, дерев, квітів, тварин, птахів українці опоетизовували природу, яку обожнювали. Наприклад, вишиті рушники із зображеннями голубів, півнів, коней, хрестиків слугували своєрідними оберегами, які захищали людину від злих сил. Вагоме значення мала кольорова символіка: червоний — любов, світло, боротьба; чорний — смуток, горе, смерть; зелений — весна, буяння, оновлення життя. Вишиті на тканині символи Сонця, Березини, Дерева життя, є свідченням глибокої шаноби наших пращурів до Сонця, Матері як могутніх життєдайних першооснов усього суцього.

У процесі розвитку мистецтва вишивки в кожному регіоні України утворилися характерні мотиви й орнаментальні композиції, які вирізнялися колірною гамою, специфікою технік виконання. До того ж творам кожного майстра притаманні власні мотиви, колористичні й композиційні особливості та прийоми накладання стібків.

Рушники XIX століття

Подільська губернія

Київська губернія

Вінницький повіт

Порівняйте вишивку на старовинних рушниках (XIX ст.) із різних етнічних регіонів України. Віднайдіть спільне, відмінне, оригінальне.

Портрет митця

Віра Роїк.

Автопортрет (вишивка)

Віра Сергіївна Роїк (1911–2010) — українська вишивальниця родом із міста Лубни на Полтавщині, заслужений майстер народної творчості України, Герой України (2006).

Вивчаючи стильові особливості вишивок різних областей України, майстриня залишила нащадкам тисячі власноручних витворів. Вона володіла 300 видами технік вишивання народів світу; працювала хрестиком, полтавською гладдю, найрізноманітнішими мережками.

Віра Роїк організувала 140 персональних виставок своїх творів «Український рушник», зокрема в усіх обласних центрах України, а також у Росії, Німеччині, Болгарії, Польщі, Туреччині. Її роботи зберігаються в 43 музеях різних країн світу.

Віра Сергіївна стала засновницею школи української вишивки в Криму, музею декоративного мистецтва народних умільців. У Сімферополі, де жила і творила майстриня, відкрито Музей української вишивки ім. Віри Роїк.

Життя підтверджує, що вишивка не втрачає своєї популярності в наш час, а спільна творчість сучасних модельєрів і вишивальниць दिє навіть найвибагливіших модниць. Вишивання використовують як прикрасу жіночого й чоловічого одягу, як оздобу предметів домашнього вжитку — рушників, скатертин, серветок тощо. Мистецтвом художнього вишивання можна милуватися в сучасних інтер'єрах. Воно вносить своєрідну святковість, урочистість у повсякденне життя.

Етномода: вишивка в одязі від світових брендів і українських дизайнерів

Проаналізуйте художні якості вишивки на світлинах.

Вправа. Потренуйтеся стилізувати квітку.

Варіант 1. Розробіть ескіз вишивки рушника з урахуванням особливостей української орнаментики (*графічні матеріали*). За можливості використовуйте програму Microsoft Paint.

Варіант 2. Створіть ескіз гобелена (*ниткографія*).

Мистецька скарбничка

Вишивка — поширений вид декоративно-ужиткового мистецтва, в якому зображення виконують вручну (зазвичай голкою) або за допомогою вишивальної машини на різних тканинах, шкірі та інших матеріалах лляними, бавовняними, вовняними, шовковими (частіше кольоровими), металевими (золотими, срібними) нитками, а також бісером, перлами, блискітками тощо.

Килимарство — вид декоративно-ужиткового мистецтва, поширений в усіх місцевостях України.

Віртуальна екскурсія

У Музеї українського рушника

Музей українського рушника відкрито в Переяславі (1995). Переяславщина — один із центрів ткацтва в Україні. Справжньою окрасою музею є знамениті домоткані переяславські рушники. Насиченість і складність основного узору свідчать про високу майстерність місцевих ткачів. Для створення орнаментів вони розробляли безліч варіантів komponування невеликої кількості елементів. Орнаментували їх нитками червоного кольору з невеликим вкрапленням синього або чорного. Рушники ткали довгі та широкі, що було пов'язано з конструктивною особливістю житла.

Дізнатися більше про українські рушники ви зможете, завітавши на сайт Національного історико-етнографічного музею-заповідника «Переяслав»: <http://www.niez-pereyaslav.com.ua>

1. Що нового ви дізналися про вишивку як вид мистецтва? Де її застосовують у наш час? Поміркуйте, чи належить вишивка до видів сучасного мистецтва. Обґрунтуйте свої міркування.
2. Які мотиви притаманні килимарству різних регіонів України? Яким виробом народних майстрів вам би хотілося прикрасити свою кімнату?
3. З мережі Інтернет дізнайтеся, у чому секрет гобеленів Ольги Пилюгіної, яка «малює нитками».
4. У вільний час поцікавтеся, чи є у вашій місцевості центри народної вишивки, ткацтва, килимарства. Поділіться своїми відкриттями з друзями.
5. **Колективна робота.** Організуйте і проведіть показ моделей одягу з українською вишивкою. Чи може, на вашу думку, вишиванка об'єднати нашу країну?

Тема 5–6. ВИТВОРИ НАРОДНИХ МАЙСТРІВ

Народна іграшка — унікальне явище традиційної народної культури українців. Вона є водночас предметом гри, художнім витвором, національним сувеніром. В Україні іграшки створювали з дерева, глини, лози, соломи, тканини тощо.

А чи знаєте ви, що перші іграшки з'явилися тисячі років тому?

Спочатку це були камінчики, глиняні грудочки, а пізніше — різноманітні фігурки людей і тварин.

Тривалий час у народі зберігалися сліди культового призначення іграшки — брязкальця відганяли від дітей злих духів, ляльки були символами родинного щастя, коники приносили на землю благодать, козлики — урожай, а пташки закликали весну. Нині народні іграшки поєднують давні традиції з надбаннями сучасності.

Сонячний кінь

Ляльки-мотанки

Яворівська дерев'яна іграшка

Іграшка з тіста

Іграшка із сиру

Розгляньте українські народні іграшки. Чому, на вашу думку, їх форма узагальнена? Опишіть, як прикрашено іграшки.

У різних країнах, зокрема в Україні, створено музеї іграшок. У лондонському Музеї дитинства зібрали іграшки різних часів з усіх частин світу. З-поміж тисячі експонатів — ляльки й колекції одягу та меблів для них, настільні ігри, конструктори, пазли тощо.

Узбецька
керамічна іграшка

Японська дерев'яна
іграшка — сувенір
Кокеші

Шведська дерев'яна
іграшка —
коляска Дала

Що спільного між народними іграшками українців та інших народів світу?

Що таке *кераміка*? Так називають усі різновиди художніх виробів, виготовлених із випаленої глини: порцеляну, фаянс, майоліку, теракото тощо. Глина має значні пластичні можливості, тому царина застосування кераміки дуже широка: від дрібних предметів ужитку (іграшки, сувеніри, посуд) до архітектурних деталей (ліпнина, кахлі, черепиця тощо) і декоративної скульптури, що є частиною архітектурного ансамблю.

На відміну від дерева, тканини, паперу, випалена глина не боїться вогню, вологи, атмосферних впливів. На противагу золоту, сріблу та іншим металам, її не можна переплавити. Ось чому старожитностей із кераміки до наших днів збереглося незрівнянно більше, ніж з інших матеріалів.

В Україні до традиційних осередків розвитку кераміки належать Опішня на Полтавщині та Косів на Прикарпатті.

Відмінна риса косівської (гуцульської) мальованої кераміки, внесеної до списку духовної спадщини ЮНЕСКО, — триколірність зображення: зелені, жовті, коричневі кольори на білому тлі.

Павлина Цвілик.
Підвазонник «Баран»
(косівська кераміка)

Портрет митця

Постер музею-садиби
Пошивайлів

Гаврило Ничипорович Пошивайло (1909–1991) та **Явдоха Данилівна Пошивайло (1910–1994)** — корифеї української кераміки з Опішні Полтавської області, найдавнішого й одного з найвідоміших гончарських родів України. У родинному мистецькому дуєті він — маєстро гончарного круга, а вона — малювальниця від Бога. Саме їхніми зусиллями було зібрано велику колекцію керамічних виробів: посуд, диво-вази, іграшки — химерні леви, кумедні козлики, кучеряві баранці тощо.

Селище Опішня на Полтавщині — визнана столиця української кераміки. Правічне таїнство творення образів на гончарному крузі тут передавалося від роду до роду упродовж століть. Гаврило Пошивайло першим із майстрів опішнянського осередку став розробляти групові композиції, зокрема на тему ярмарків. За дав-

ньою місцевою традицією усі вироби майстра-кераміста розписувала його дружина.

Традиції мистецької династії усе життя розвивав син Микола, заслужений майстер народної творчості України; нині цю справу продовжують онуки — Юрко та Олесь Пошивайли. Отак і формується світовий мистецький бренд.

В Опішні відкрито Меморіальний музей-садибу родини Пошивайлів, який діє у структурі Національного музею-заповідника українського гончарства.

Куманець

Гаврило та Явдоха Пошивайли

Макітра

Керамічна скульптура лева на території Національного музею-заповідника українського гончарства

Під час канікул здійсніть екскурсію в Опішню — столицю українського гончарства.

Популярним видом українського народного декоративного мистецтва є *витинанка*. Орнаментальні або сюжетні зображення вирізували з паперу ножицями чи ножом. Вирізняють витинанки ажурні (зображення проглядає у прорізах) і силуетні. За технологією виготовлення їх поділяють на прості, тобто з одного аркуша паперу (як варіант — з підкладкою), і аплікаційні, які вирізують з аркушів різних кольорів і складають у цілісну композицію.

В Україні витинанки набули поширення як прикраса житла: ними оздоблювали стіни, вікна, полиці, груби, печі. На свята їх виготовляли у вигляді сніжинок-зірочок, хреста, барвінку або постатей ангелів. Витинанка-хрест була оберегом, її кріпили над дитячою колискою. На простінках між вікнами в українській хаті висіли витинанки із зображенням «Дерева життя», на гіллі якого часто розміщували птахів, біля дерева можна було побачити людські постаті чи силуети звірів. Це типовий для українських витинанок символ родини, роду.

Польська витинанка

Микола Теліженко. Витинанка

Ольга Шинкаренко.
«Осінь така мила...»

Дмитро Король. Козак

Про що «розповідають» витинанки, подані на світлинах? Які з них симетричні, а які — асиметричні?

Хочу знати більше

Паперові візерунки

Складання паперу та вирізання фігурок із нього в минулому в різних куточках світу вважали справжнім мистецтвом. Де ж воно виникло вперше? Можливо, там, де винайшли папір. У Китаї це мистецтво має назву *цзяньчжі*. Витвори, що називають «Подвійним щастям», китайські майстри вирізують із паперу маленькими ножичками. У давні часи напередодні зустрічі весни китайські жінки наклеювали на вікна паперові візерунки у вигляді драконів, квітів, різних символів. Нині такі картинки люди дарують одне одному на весілля, а на свята ними прикрашають будинки. А що ще роблять із паперу китайські майстри? Усе! Навіть весільні сукні.

У Японії мистецтво вирізання з паперу називають *кіригамі* (*кіри* — різати, *гамі* — папір). У техніці кіригамі створюють різноманітні речі — від фігурок і об'ємних листівок до цілих архітектурних споруд.

Китайська витинанка — цзяньчжі

Японський паперовий замок і листівка, виконані в техніці *кіригамі*.

Проведіть дослідження: дізнайтеся самостійно, які витинанки поширені у різних народів світу. Поцікавтеся, які техніки й способи виготовлення паперових візерунків застосовують світові витинанкарі. Які витинанки переважають: ажурні чи силуетні, симетричні чи асиметричні, одноколірні або багатоколірні, складені з кількох елементів, вирізані з паперу різних кольорів?

За бажанням обговоріть у дружньому колі й визначте, як доцільно застосовувати традиції цього різновиду декоративного мистецтва у сучасній культурі, зокрема в побуті.

Варіант 1. Порівняйте глиняні свищики Галини Тимошенко, створені за українськими народними мотивами, з керамічними іграшками кримсько-татарської майстрині Віри Хасанової. Виліпіть іграшку «Свищик» (глина), декоруйте її рельєфним візерунком, орієнтуючись на подані зразки.

Варіант 2. Виготовте витинанку «Дерево життя».

Мистецька скарбничка

Витинанка (від «витинати», тобто «вирізувати») — вид декоративно-прикладного мистецтва, твори якого вирізують із паперу; композиція витинанки буває орнаментальною або сюжетною, симетричною чи несиметричною.

Художня кераміка (із грец. *keramike* — гончарне мистецтво, від *keramos* — глина) — вироби декоративно-прикладного мистецтва, виготовлені з обпаленої глини (порцеляна, фаянс, майоліка, теракота, гончарні вироби). Назва походить від одного з передмість античних Афін — *Керамік*, де видобували гончарну глину.

1. Що вам відомо про народні іграшки?
2. Які традиційні осередки з виготовлення кераміки є в Україні? Поміркуйте, до яких осередків належать гончарні вироби на світлинах.

3. Для чого українці використовували витинанки?
4. Сучасні фахівці вважають витинання корисним для здоров'я, адже ця творчість, яка вимагає зосередженості та уваги, заспокоює. Обговоріть це.
5. **Завдання за бажанням.** Уявіть, що вам потрібно підготувати сучасну рекламу традиційних українських народних іграшок. Зберіть інформацію та зробіть презентацію на одну з тем: «Лялька-мотанка — оберіг українського народу» або «Свищик «Зозулиця» — улюбленець українських футбольних фанів». За можливості проілюструйте виступ власними виробами або ескізами.

Один із неофіційних символів чемпіонату з футболу Євро-2012

Тема 7–8.

ЕТНІЧНІ МОТИВИ

В ДЕКОРАТИВНОМУ МИСТЕЦТВІ

Мвори декоративно-ужиткового мистецтва — невід’ємна частина предметного середовища, що оточує людину. Гарно оздоблені побутові речі здатні наповнювати наше життя красою та радістю, вони повсякчас позитивно впливають на настрій людини, стають важливим джерелом естетичних емоцій.

Майстри та майстрині декоративного мистецтва, які виготовляють іграшки, керамічні та дерев’яні вироби, розписують і декорують їх, відкривають малознайомий світ мистецтва різних народів, творчість яких розвивається в самотутніх, притаманних лише їм умовах. Саме етнічна строкатість і розмаїття визначають багатство традиційного мистецтва того чи іншого народу, надають йому неповторного характеру, особливого художнього ритму й колориту.

На прикладі творчості народів Африки можна простежити, як у виробах декоративно-ужиткового мистецтва втілюються своєрідні етнічні культурні особливості.

Африканські прикраси з бісеру

Розгляньте зразки творів декоративно-ужиткового мистецтва народів Африки. Поміркуйте, що вони можуть нам повідомити про африканську культуру. Які мотиви африканських орнаментів? Що вони можуть символізувати?

Народне мистецтво завжди надихало професійних майстрів, ставало для них джерелом художніх ідей та образів. У багатьох творах живопису, графіки яскраво виявляються *етнічні мотиви* — національний колорит, характерний для того чи іншого народу, традиції тієї чи іншої культури.

Наприклад, нині ми можемо спостерігати африканські етнічні мотиви, перш за все у сучасному одязі. Це — незвичайні орнаменти на тканині, яскраві кольори, безліч аксесуарів (дерев’яні та металеві браслети, масивні сережки, кулони з ікл диких тварин, багатошарові буси), анімалістичні принти й шаманські амулети.

Африканські ляльки

У культурі країн Близького Сходу, як і в інших країнах світу, декоративно-ужиткове мистецтво відіграє надзвичайно важливу роль. Саме в художніх ремеслах яскраво виражаються давні мистецькі традиції, які нерозривно пов'язані з побутом. Декоративна орнаментика завжди відігравала важливу роль у тканинах і килимах, керамічних і металевих виробках.

Ляльки в національних костюмах

Сирія

Іран

Туреччина

Охарактеризуйте декоративне оздоблення творів мистецтва. Які види орнаментів використали митці? Пригадайте, як називається складний арабський орнамент із геометричних фігур і стилізованих рослинних мотивів, до якого також можуть бути включені каліграфічні написи. Поміркуйте, чи поширені етнічні мотиви східного мистецтва в сучасному житті. Наведіть приклади.

Загадковість візерунків, краса й незвичність форм предметів ужитку надихають митців до створення власних творів із використанням східних мотивів в оздобленні. Наприклад, такі мотиви ми можемо спостерігати в жанрі натюрмрту.

Декоративні натюрморти розкривають своєрідність людського смаку, сприймання світу та ставлення до нього. Їх композиції чітко організовані й продумані до найменших дрібниць. Ескізи декоративних композицій імітують вишивку, вітраж, мозаїку, чеканку, розпис по тканині та інші художні техніки. Приміром, за допомогою воскового олівця й акварелі можна створити ескіз вітража чи батика, а гуашшю — за допомогою мазків плоского пензля чи відбитків від гумки — мозаїку.

!? Розгляньте декоративний натюрморт і визначте засоби художньої виразовості. З'ясуйте композиційні й колористичні особливості твору. Зверніть увагу на те, як мисткиня стилізувала зображення. Чи відчуваються в картині східні мотиви? Поміркуйте, яка роль ритму, орнаменту в композиції. Як впливає цей твір мистецтва на ваш настрій? Поділіться з друзями й подругами своїми враженнями.

Ірина Колесникова. Натюрморт з гранатом

Варіант 1. Створіть декоративний натюрморт зі східними мотивами (гуаш).

Варіант 2. Створіть східний натюрморт у вигляді панно в техніці аплікації.

Мистецька скарбничка

Панно (від лат. *pappus* — шматок тканини) — твір декоративного призначення, вставлений у частину стіни або стелі, обрамлений різьбленням або орнаментом.

1. Як ви розумієте словосполучення *етнічні мотиви*?
2. Поміркуйте, чи впливає декоративно-ужиткове мистецтво різних народів на розвиток сучасного мистецтва. Наведіть приклади.
3. Визначте особливості створення декоративного натюрморту.
4. Поцікавтеся з різних джерел про використання етнічних мотивів у сучасному модельному бізнесі.

5. Роздивіться світлини — зразки декоративного мистецтва кримських татар. Порівняйте їх із витворами українського народного мистецтва. Зберіть інформацію, ілюстративні матеріали та проведіть у вашій школі виставку, присвячену кримськотатарському мистецтву або мистецтву національної спільноти, що проживає у вашому регіоні.

Кераміка

Вишивка

Розділ I. Діалог народного мистецтва із сьогоденням

*А пісня — це душа.
З усіх потреб потреба.
Лиш пісня в серці ширить межі неба.
На крилах сонце сяєво їй лиша.
Чим глибша пісня, тим ясніш душа.*

Іван Драч, український поет

Тема 1–2.

МУЗИЧНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Музика в житті людини відіграє величезну роль, та, мабуть, найважливіше значення має *пісня*. Деякі музичні твори за глибиною свого змісту, його відповідністю прагненням і почуттям народу стають музичними символами нації.

!? Який музичний символ нашої держави? Що вам відомо про історію створення Державного Гімну України?

Національним музичним символом України вважають «Молитву за Україну» *Миколи Лисенка*. Хоча вона не належить до класичних духовних творів на канонічні сюжети, що виконуються під час релігійної служби, але завдяки глибині змісту та духовно-патріотичним почуттям, вираженим у цьому творі, його по праву називають духовним гімном України.

Цю пісню, що спочатку мала назву «Боже Великий, Єдиний» («Дитячий гімн»), було створено наприкінці XIX ст. і призначено для дітей, про що свідчила передмова авторів до видання твору.

Катя Дудник. Молитва за Україну

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

Музика *Миколи Лисенка*

Слова *Олександра Кониського*

Урочисто

Бо - же Ве - ли - кий, Є - ди - ний, Нам Ук - ра - ї - ну хра - ни,
 Во - лі і сві - ту про - мін - ням Ти ї - ї о - сі - ни.
 Світ - лом на - у - ки і знан - ня Нас, ді - тей, про - сві - ти,
 В чис - тій лю - бо - ві до кра - ю Ти нас, Бо - же, зрос - ти.
 Мо - ли - мось, Бо - же Є - ди - ний, Нам Ук - ра - ї - ну хра - ни,
 Всі сво - ї лас - ки, щед - ро - ти Ти на люд наш звер - ни.
 Дай йо - му во - лю, дай йо - му до - лю, Дай доб - ро - го сві - ту,
 Щас - тя дай, Бо - же, на - ро - ду І мно - га - я, мно - га - я лі - та!

Поміркуйте, чому «Молитва за Україну» є музичним символом духовності українського народу.

Портрет митця

Микола Віталійович Лисенко (1842–1912) є не тільки засновником української композиторської школи, а й одним із визначних музичних фольклористів.

Упродовж усього свідомого життя композитор збирав народні пісні, прагнучи точно зафіксувати мелодії та слова. Спадщина Лисенка-фольклориста становить понад 600 зразків обробок народних творів і охоплює майже всі пісенні жанри: обрядові, побутові, соціальні, історичні пісні та думи.

Фольклорні зразки він згрупував за жанрами й опублікував окремими випусками:

- сім випусків пісень для голосу із супроводом фортепіано;
- тринадцять збірок хорових обробок;
- збірки обрядових пісень;
- «Збірник народних українських пісень у хоровому розкладі» для виконання учнями молодшого та підліткового віку.

За спогадами сучасників, композитор був одним зі справжніх пропагандистів українства. Роль Миколи Лисенка в українській музиці можна порівняти зі значенням Тараса Шевченка в українській літературі.

Осип Курилас.
Портрет Миколи Лисенка

Олег Шупляк. Квітуча земля

Бережіть Україну

Україно моя, куполи золоті,
Моя земле в хлібах і калині.
Хай співають тобі все життя солов'ї
І лунають «курли» журавлині.

Моя земле озерна в лісах і степах,
Краю мій чарівний, дорога Україно.
Пшениці золоті, що ростуть на ланах,
Рідна серцю моя Батьківцино!

Я люблю свій народ, його диво пісні,
Хай Господь захистить нашу землю єдину.
Я звертаюсь до вас, українці мої,
Ви, як матір свою, бережіть Україну!

Віталій Назарук

Проведіть паралелі між змістом музичного твору, картини та вірша.

Народна пісня є справжнім національним символом і гордістю українців. Українські пісні дуже різноманітні: одні, ніби степи, — широкі й безкраї, інші, як гірські річки, — стрімкі та грайливі. Вони заспокоюють і звеселяють, з ними ми плачемо й радіємо, йдемо на боротьбу.

Коли пісні мого краю
Пливуть у рідних голосах,
Мені здається, що збираю
Цілющі трави я в лугах.

В піснях — і труд, і даль походу,
І жаль, і усміх, і любов,
І гнів великого народу,
І за народ пролита кров.

В піснях дівоча світла туга
І вічний полюх косаря,
В них юність виникає друга,
Висока світиться зоря...

Максим Рильський

Пригадайте і назвіть жанри українських народних пісень. Про які з них ідеться у вірші М. Рильського? Порівняйте виконання пісні.

Українська народна пісня «Ой верше, мій верше...» (виконання із супроводом колісної ліри та естрадними співаками).

Як вам уже відомо, музичний фольклор тривалий час передавався від покоління до покоління в усній формі. Значний внесок у дослідження і збирання народної творчості зробили фольклористи *Микола Лисенко, Філарет Колеса, Климент Квітка* та інші.

Крім записів автентичного (власне народного) виконання народної пісні чи інструментальної мелодії, композитори часто створювали її обробки — *вокальні та інструментальні*.

Українська народна пісня «Верховино, світку ти наш» (в обробках для солього і хорового виконання).

Іван Сколоздра.
«Садок вишневий коло хати»

Яка роль супроводу у вокальному виконанні пісні? Як відбувається темпово-динамічний розвиток музики в хоровій обробці? Охарактеризуйте темброву палітру інструментальної обробки народної мелодії, мистецтво імпровізації. Який варіант пісні вам найбільше сподобався? Заспівайте її під караоке з акомпанементом бандури.

Особливим видом фольклору є пісні літературного походження.

Наприклад, багато пісень, створених на вірші Т. Г. Шевченка, стали народними. Серед них «Думи мої, думи», «Плавай, плавай, лебедонько», «Літа орел, літа сизий», «Садок вишневий коло хати...» тощо.

Одним із таких творів також є пісня «*Рече та стогне Дніпр широкий...*», яка є відомою не лише в Україні. Текстом для пісні стали дванадцять рядків із балади великого Кобзаря «Причинна». Музику, що згодом стала народною, написав педагог і композитор *Данило Крижанівський*.

Перед слухачами постає «музичний пейзаж» розбурханого Дніпра, який уособлює могутні сили народу — волелюбного, нескореного, героїчного, як сам Кобзар. Можливо, тому цю пісню вважають гімном творчості видатного українського поета.

Данило Крижанівський. «Рече та стогне Дніпр широкий...» (у різних інтерпретаціях).

Які почуття викликає пісня? Якими музичними засобами це досягнуто? Охарактеризуйте мову живопису, за допомогою якої О. Шупляк зобразив бурю на Дніпрі. Порівняйте це зображення з композицією С. Шишка. Яка з картин емоційно суголосна пісні? Поміркуйте, що об'єднує поетичний текст, музику і картину.

Олег Шупляк.
«Рече та стогне Дніпр широкий...»

Сергій Шишко. Дніпро восени

Олег Шупляк. Богдан Лепкий.
«Різдво»

Хорові обробки українських народних пісень, з одного боку, спираються на традиційну пісенну культуру (колективний гуртовий спів), а з іншого — на академічне хорове мистецтво. Основне завдання обробки полягає у прагненні виявити й підкреслити виразність музичного образу. Звідси й органічне поєднання прийомів народного багатоголосся і професійної музики.

Тематика хорових обробок надзвичайно різноманітна. Це обрядові, церковні, історичні, чумацькі, жартівливі, танцювальні, ігрові пісні. Одна з найвідоміших у світі хорових обробок української народної пісні — твір «Щедрик» Миколи Леонтовича. Він є настільки популярним, що під час різдвяних і новорічних свят і в Америці, і в Європі по радіо й телебаченню щодня неодноразово лунає «Carol of the Bells» («Гімн дзвіночків»), покладений на мелодію нашого «Щедрика».

Микола Леонтович. «Щедрик»; Станіслав Людкевич. «Гагілка».

Як відбувається розвиток музики в кожному з хорових творів?

ГРИЦЮ, ГРИЦЮ, ДО РОБОТИ

Українська народна пісня
Обробка Миколи Леонтовича

1. «Гри-цю, Гри - цю, до ро - бо - ти!» - В Гри-ця пор - ва - ні чо - бо - ти.

5 «Гри-цю, Гри-цю, до те - лят!» В Гри-ця ні-жень - ки бо-лять. Деб м'ні сіс-ти!

3. «Грицю, Грицю, роби хліб!» —
«Кахи, кахи, щось охрип».
«Грицю, Грицю, іди їсти!» —
«Ой чекайте! Де б м'ні сісти!»

Мистецькі поради

- Виконайте відому вам пісню в хоровій обробці. Спочатку вивчіть окремо кожну хорову партію.
- Для досягнення чистоти і стрункості звучання всіх голосів розпочинайте виконання в повільному темпі.

Вікторія Проців. Гриць

Мистецька скарбничка

Обробка народної пісні — перекладення для хору чи інструменту одностигосної народної мелодії.

1. Які музичні символи України ви знаєте?
2. Поясніть, як ви розумієте, поняття *обробка народної пісні*.
3. Хто з українських музикантів здійснював хорові обробки народних пісень? Яка роль фольклористів у справі збереження та поширення музичної спадщини народу?
4. У вільний час поімпрвизуйте з варіантами виконання мелодії вашої улюбленої народної пісні, надаючи їй сучаснішого звучання.
5. Уявіть, що вам запропонували дібрати музичні позивні для телевізійного каналу, що розповідатиме про Україну в світі. Яку мелодію ви запропонуєте? Обґрунтуйте свою думку.

Тема 3–4.

Нове життя народних мелодій в інструментальній музиці

Жанр інструментальної обробки народних мелодій дуже поширений серед композиторів і виконавців. Зазвичай їх виконують ансамблі й оркестри народних інструментів, ансамблі пісні й танцю.

Павло Шольц. Фантазія (Варіації) на тему української народної пісні «Верховино, світку ти наш» для скрипки і фортепіано.

Як змінюється тема у варіаціях? Як відбувається інтонаційний, темповий, динамічний розвиток музики, яка роль контрасту у цьому?

Український композитор Георгій Майборода використав народні мелодії в «Гуцульській рапсодії», у якій оспівує природу Карпатського краю. Невеликий вступ нагадує награвання на трембіті, що відлунює в горах. Головна тема — радісно промениста, з чітким енергійним ритмом — малює звукову картину народного свята. Відома мелодія української народної пісні «Верховино, світку ти наш», розвивається від сумного до урочистого і переможного звучання.

Георгій Майборода. Гуцульська рапсодія (фрагмент).

Які нові якості знайомої вам пісні ви відчули у виконанні її оркестром? Порівняйте обробки мелодії в музичних формах варіацій та рапсодії.

Роман і Надія Федіни. Танці Верховини

Народні мелодії стали основним матеріалом Другої симфонії *Левка Ревуцького*. Уже перші такти твору наповнені світлим поетичним розумінням світу, тонким відчуттям краєвидів України. Тема твору надзвичайно красива, вона легко запам'ятовується. Їй притаманний політ, порив вітру, втілення мрії. Можна сказати, що Левко Ревуцький створив величний гімн своєму народові.

Симфонія складається з трьох частин. Для втілення основних тем композитор використав сім народних пісень: у I частині — «Ой весна, весниця», «Ой не жаль мені», у II частині — «Ой Микито, Микито», «Ой там в полі сосна», «У Києві на ринку», у III частині — «А ми просо сіяли», «При долині мак».

Поет Максим Рильський так висловлювався про цей твір: *«Друга симфонія сповнена красою українського поля, благородством народно-го серця, непереможними чарами народної пісні в дорогоцінній оправі симфонічної майстерності»*.

Лев Ревуцький. Симфонія № 2 мі мажор (фрагменти).

Охарактеризуйте музику кожної частини симфонії.

Портрет митця

Лев (Левко) Миколайович Ревуцький (1889–1977) — український композитор, педагог, музичний і громадський діяч.

Мистецтва гри на фортепіано Левко почав навчатися дуже рано — з п'яти років. Професійну музичну освіту здобув у Київській консерваторії. З-поміж його видатних наставників був Микола Лисенко. Лев Миколайович пройшов шлях від сільського вчителя й керівника сільських хорів до професора консерваторії та голови правління Спілки композиторів України.

Левко Ревуцький — автор творів різних жанрів, зокрема двох симфоній і двох концертів для фортепіано. Серед його значних вокальних творів — кантата «Хустина», що написана на вірші Тараса Шевченка.

Композиторський стиль Л. Ревуцького формувався на основі глибокого й усебічного пізнання національного музичного фольклору та перетворення традицій сучасної професійної музики. Чималий внесок композитор зробив і в розвиток жанру обробки народних пісень. У його творчій спадщині налічується понад 120 обробок народних пісень, зокрема «Галицькі пісні», «Козацькі пісні», збірка для дітей «Сонечко».

Меморіальна дошка Левкові Ревуцькому в Києві

Музичний фольклор значно впливає на розвиток сучасної інструментальної музики, у якій відбувається постійне оновлення засобів виразності. Досить часто фольклор стає ознакою авторського мислення митця. Одним із прикладів може слугувати творчість українського композитора *Мирослава Скорика*. Зокрема, у «Карпатському концерті» він за допомогою прийомів звуконаслідування відобразив музичний ландшафт гір: тембри *денцівок* (карпатських сопілок) та особливі інтонації валторн, що нагадують звучання трембіт. Осучаснення інтонаційної та ритмічної палітри гуцульського фольклору — свідчення модерної музичної мови композитора.

«Я ретельно вивчав гуцульський фольклор, їздив у експедиції. Буквально вбирав усі ритми карпатського краю. Ходив різними селами, прислухався», — говорив Мирослав Скорик.

Мирослав Скорик. «Карпатський» концерт для оркестру (фрагмент).

Які ознаки жанру концерт? Які прийоми, характерні для музичного фольклору Карпат, використав композитор? Поясніть, чи відповідає програмна назва твору прослуханій музиці. Порівняйте її настрої з картиною «Карпати».

Василь Брензович. Карпати

Грає карпатська денцівка

Трембіти з експозиції Закарпатського краєзнавчого музею (м. Ужгород)

ВИШИВАНОЧКА

Слова і музика *Наталії Май*

Музична партитура для вокалу та фортепіано. Музика написана в тональності D-dur (одна дієза) та 4/4 ритмі. Партитура складається з п'яти систем нот. Під нотою першої системи є українські слова: "Ма-ю бі-лу ви-ши-ван-ку, ви-ши-ва-ноч-ку, що ма-ту-ся ви-ши-ва-ла". Під нотою другої системи є слова: "Ви-ши-ван-ка роз-цві-та-є цвіт-ка-ли-но-ю і у сер-ці о-жи-ва-є". Під нотою третьої системи є слова: "аж до ра-ноч-ку. Ви-ши-ва-ноч-ка, ви-ши-ва-ноч-ка, Бать-ків-щи-но-ю.". Під нотою четвертої системи є слова: "най-ми-лі-ша за у-сіх ви-ши-ва-ноч-ка". Під нотою п'ятої системи є слова: "ви-ши-ва-ночка-то-ма-ту-сі о-бе-ріг!". Під нотою шостої системи є слова: "ви-ши-ва-ночка-то ма-ту-сі о-бе-ріг!".

Приспів

2. Маю білу вишиванку, ще й намистечко,
і на свято зодягаю взимку й літечком.
Вишиванка розцвітає цвіт-каліною
і у серці оживає Україною.

Наталія Лашко. Два кольори (квілт, клаптикове шиття)

Мистецька скарбничка

Рапсодія — інструментальний або вокальний жанр вільної форми, що складається з різнохарактерних контрастних епізодів.

Концерт — жанр музичного мистецтва, в основі якого лежить принцип протиставлення звучання окремих груп виконавців або виконавського колективу і соліста.

Симфонія — жанр симфонічної музики, великий твір для оркестру.

1. Чому, на вашу думку, обробки народних мелодій завжди є популярними й актуальними?
2. Назвіть музичні жанри, які найбільше приваблюють композиторів для інструментальних обробок народних мелодій. Які «перетворення» можуть відбуватися з мелодіями у цих жанрах?
3. Як музичний фольклор впливає на розвиток сучасної музики?
4. З різних джерел дізнайтеся про творчість колективів, що популяризують народну музику у вашому краї.
5. **Колективна робота.** Складіть сценарій радіопередачі «Народна музика і сучасність».

Хочу більше знати

Фольк — це пошук та відродження українського музичного етносу, автентичних мелодій та народних пісень різних регіонів України. А ще — це популяризація автентичної музики, насамперед серед молоді. Адже сучасне аранжування української музичної спадщини вдихає у неї нове життя.

Сучасні фолкгурти, як, наприклад, ДахаБраха, ONUKA, Go_A, у своїх композиціях вдало поєднують автентичні тембри українських народних інструментів і чарівного, майже магічного, вокалу з модерними ритмами, електронним звучанням. І ця яскрава і незвична музика захоплює слухачів своєю енергією, драйвом.

ONUKA

ДахаБраха

Go_A

У вільний час дослідіть творчість молодіжних фолкгуртів країн Європи і створіть добірку композицій, які найбільше сподобалися. Поділіться своїми відкриттями з однокласниками та однокласницями.

Тема 5–6.

Народна творчість — натхнення для митців

Народні мелодії... Вони полонять і зачаровують людські серця, вони є ґрунтом для творчості майже всіх музикантів-професіоналів. У них співає, плаче і сміється душа народу.

!? Пригадайте і назвіть митців, які популяризували народні мелодії.

Колекціонуванням і обробкою народних мелодій цікавилися не тільки українські композитори. Фольклор був пристрасстю угорців *Золтана Кодая і Бели Бартока*, які під час численних фольклорних експедицій зібрали й записали близько 11 тисяч мелодій різних народів. Митців захоплювала не тільки угорська музика. До кола їхніх дослідницьких і творчих інтересів належав румунський, словацький, український, арабський, сербський, турецький, афроамериканський фольклор.

Цікавим зразком інструментальної обробки музичного фольклору є симфонічний твір Золтана Кодая «Танці з Галанти».

Галанта — назва угорського містечка поблизу міста Пожонь, старовинної угорської столиці. У дитинстві Кодай часто бував там. Він вирішив використати почуті давно народні мелодії у своїй творчості. «Танці» мають відчутний угорський колорит, по суті — це витончено оркестровані народні мелодії.

Золтан Кодай

🎧 Золтан Кодай. Танці з Галанти (фрагменти різних танців).

Бела Барток у своїй творчості органічно поєднав прадавню основу народної угорської мелодики з найновішими виразовими засобами європейської професійної музики, збагативши її метро-ритмічну й темброву палітру. Серед видатних симфонічних творів композитора — «Музика для струнних, ударних та челести». Бела Барток використовує в цьому творі лише струнний склад оркестру, розмістивши ліворуч і праворуч від диригента поділену навпіл струнну групу, а в центрі — фортепіано, арфу, литаври, інші ударні та *челесту*. У музиці багато колористичних прийомів звуковидобування, віртуозних діалогів фортепіано, челести та арфи. Фінальна частина «Музики» сповнена ритмів та інтонацій угорських мелодій.

Бела Барток. «Музика для струнних, ударних та челести». Фінал.

Які зображальні виконавські прийоми використав композитор для відтворення національної угорської атмосфери?

Портрет митця

Бела Барток

Бела Барток (1881–1945) — угорський композитор, піаніст, педагог, музикознавець-фольклорист — видатний музикант-новатор ХХ ст. Самобутність мистецтва Бартока пов'язана з глибоким вивченням і творчою розробкою музичного фольклору Угорщини та інших народів Європи. Молоді роки знаменитого митця пройшли на Закарпатті.

Композиторська спадщина Бартока включає різні жанри: три сценічні твори (одноактну оперу і два балети); симфонію, симфонічні сюїти; кантату, концерти для фортепіано і для скрипки; велику кількість творів для різних інструментів соло і музику для камерних ансамблів (зокрема, для струнних квартетів).

Істотну роль у житті й творчості Бартока зіграла його дружба і співпраця із Золтаном Кодаєм. Познайомившись із його методами збирання народних пісень, Барток розпочав фольклористичну діяльність, записуючи під час експедицій у селах угорські та словацькі народні пісні.

Барток був також чудовим виконавцем, який залишив яскравий слід у фортепіанній культурі ХХ ст. Його гра захоплювала слухачів своєю енергією. А педагогічні ідеї Бартока, як і особливості його піанізму, повно виявилися у творах для дітей та юнацтва, що склали чималу частину творчої спадщини митця.

Михайло Колодко.
Мініскульптура
Бели Бартока
на набережній
в Ужгороді

Сторінка пошуковика Google,
присвячена 127-річчю композитора

Одним із поціновувачів і знавців народного мистецтва був іспанський композитор *Мануель де Фалья*. Можливо, саме завдяки творчості цього іспанського композитора було збережено й відроджено мистецтво *фламенко*, відоме нині в усьому світі. Воно поєднує народний танець, спів, гітарну імпровізацію під звуки кастаньєт.

Євген Демаков. Фламенко

Мануель де Фалья. Чотири іспанські п'єси (на вибір).

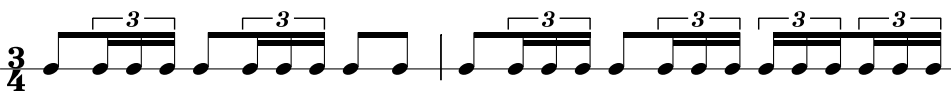

Порівняйте особливості музичного фольклору різних народів: українського, угорського, іспанського (мелодії, ритми, тембри).

Старовинний іспанський народний танець *болеро* уславив однойменний твір для симфонічного оркестру французького композитора *Моріса Равеля*. Твір написано у формі варіацій — їх вісімнадцять, в основі яких мелодія, що за характером є близькою до іспанського танцю. Основна тема твору має незмінний ритмічний малюнок (у партії барабана). Розвиток відбувається за рахунок динаміки, оркестровки й фактури.

Проплескайте ритм твору. Під час слухання занотуйте назви інструментів оркестру, тембри яких ви впізнали за звучанням.

Моріс Равель. Болеро (фрагмент).

ЦЕ УКРАЇНА РІДНА МОЯ

Музика Анни Олейнікової

Слова Валентини Бзенко

5 Де са-ди цві-туть виш-не-ві, де то-по-ля край се-ла,
 9 і сте-жи-на спо-ри-ше-ва, і ка-ли-на, і вер-ба. Там коб-
 зар тор-ка-є стру-ни, чу-ти піс-ню со-ло-в'я, там ли-
 13 шив Шев-чен-ко ду-ми, за-по-вів свя-ті сло-ва. Вдяг-
 17 нить ви-ши-ван-ку, спі-вай-те піс-ні, вкло-нить-ся ни-зень-ко ма-ту-сі-зем-лі. Виш-
 21 не-вий са-до-чок і спів со-ло-в'я — це Ук-ра-ї-на рід-на мо-я!

2. Тут музики й вечорниці,
 і вечеря на столі,
 пишна свіжа паляниця,
 а у небі журавлі.
 Тут пісні і вишиванки,
 жовто-сині прапори,
 у вінках дівчата-мавки,
 в шароварах козаки.

Речитатив:

Подивіться на рай тихий,
 на свою країну.
 Полюбіте щирим серцем
 нашу Україну.
 Любіть її думу правди,
 козацьку славу.
 Любіть її, любіть одну
 матусю-державу.

Мистецька скарбничка

Болеро — іспанський народний танець.

Фламенко — загальна назва південноіспанської (андалузської) музики — пісенної та танцювальної, що виконується із супроводом гітари і кастаньєт.

Челеста — клавішно-ударний музичний інструмент, схожий формою на піаніно, звучить подібно до дзвіночків.

1. Назвіть зарубіжних митців, які збирали й досліджували музичний фольклор.
2. Поміркуйте над впливом музичного фольклору на розвиток симфонічної музики.
3. У чому полягають національні особливості мистецтва фламенко?

Танець болеро (Національний балет Іспанії)

4. **Колективна робота.** Проведіть дискусію «Народна музика — натхнення для митців», складіть програму для радіопередачі на цю тему.
5. **Завдання за бажанням.** Організуйте гурт для вивчення і демонстрації популярних танців народів Європи.

Віртуальна екскурсія

Запрошуємо вас у захопливу подорож до країни міжнародних фольклорних фестивалів. У 2007 році в Болгарії засновано Європейську асоціацію фольклорних фестивалів (ЄАФФ), головна місія якої — збереження, розвиток і популяризація фольклору різних народів. Музичні свята Euro Folk, які вона організовує, у повному обсязі записуються на професійному телевізійному обладнанні. Це дає можливості створювати різні аудіо- та телевізійні продукти, які поширюються за допомогою Всесвітнього інтернет-телебачення Eurofolk TV.

Детальніше ознайомитися із заходами й відчути неповторну фестивальну ауру можна за посиланням: tv.eurofolk.com

Тема 7-8.

Етнічні мотиви у класичній і сучасній музиці

Захоплення професійних композиторів музичним фольклором різних народів світу відкрило слухачам красу й чарівність мелодій та ритмів музики народів Сходу, Африки. У своїх творах вони використовували народні мелодії, але частіше це були оригінальні композиторські твори, які тонко втілювали колорит східної або африканської музики.

Пригадайте відому вам сюїту *Миколи Римського-Корсакова* «Шехеразада» — симфонічну версію арабських казок зі збірки «Тисяча й одна ніч». У сюїті відчутний східний колорит. Щоб слухачі пов'язали програмну музику з літературними образами, автор назвав твір ім'ям знаменитої казкарки. *«Я хотів лише трохи спрямувати фантазію слухача на той шлях, яким рухалася моя власна фантазія, — писав композитор, — мені хотілося, щоб слухач виніс би враження, що це, безсумнівно, східна оповідь про численні й різноманітні казкові дива».*

Перські народні інтонації звучать в операх *Михайла Глінки* «Руслан і Людмила» і *Модеста Мусоргського* «Хованщина».

Михайло Глінка. Опера «Руслан і Людмила» — III дія: Перський хор «Лягає в полі морок нічний»; *Модест Мусоргський*. Опера «Хованщина» — IV дія: «Танець персіянок»; *Микола Римський-Корсаков*. Сюїта «Шехеразада» — IV ч. «Свято в Багдаді» (на вибір).

Охарактеризуйте східні інтонації, які звучать у прослуханих творах.

Сцена з балету «Шехеразада» (Національна опера України)

Арабські казки «Тисяча й одна ніч» надихнули американських митців студії Волта Діснея на створення мультфільму «Аладдін», музика якого пронизана інтонаціями чарівного арабського Сходу.

Виконайте пісню англійською або українською мовою.

АРАБЬСКА НІЧ

Музика Говарда Ешмана

Oh, I come from a land, from a far a - way place where the

car - a - van cam - els roam. Where it's flat and im-mense, and the

heat is in - tense. It's bar - bar - ic, but hey, it's home. When the

wind's from the east and the sun's from the west and the sand in the glass is

right. Come on down, stop on by, hop a car - pet and fly to an-

oth - er A - ra - bi - an night. A - ra - bi - an

nights like A - ra - bi - an days more of - ten than

not are hot - ter than hot in a lot - ta good ways.

A - ra - bi - an nights 'neath A - ra - bi - an moons,
a fool off his guard could fall and fall
hard out there on the dunes.

1. Я приїхав здаля,
де гаряча земля,
де верблюди між дюн пливуть.
Де радіють гостям,
там і всім, ти затям,
бо зухвальців не люблять тут!

Приспів:

Арабських ночей
нас подих пече!
Там стільки турбот,
там стільки пригод,
від них не втечеш!
Місяця край із-за хмар визира,
його не гніви, і гав не лови,
бо ніч — це не гра.

2. Сонце смажить кістки,
вітер носить піски,
а від спеки скипає чай.
Отже, часу не гай,
а на килим сідай
і в країну казок прилітай.

Приспів.

М/ф «Аладдін» (фрагменти).

Постер до мультфільму

Мистецькі поради

- Перегляньте фрагмент мультфільму, де звучить ця пісня.
- Перед її виконанням спочатку проплескайте ритм мелодії, зверніть увагу на інтонаційно складні фрагменти мелодії — виконайте їх окремо.

Не менш цікавим, загадковим і привабливим для митців є музичне мистецтво народів Далекого Сходу — японців, китайців та інших.

Лю Фан (Китай). Три варіації на тему «Квітка сливи» (соло на гучжен).

Який характер музики? Пригадайте особливості ладу пентатоніка, що лежить в основі музики народів Далекого Сходу.

В опері «Соловей» за однойменною казкою Г.-К. Андерсена Ігор Стравінський стилізує атмосферу Китаю. Зміст опери зводиться до змагання живого і штучного солов'їв при дворі китайського імператора. Композитор зіставляє декоративність «фарфорового» палацу з механічним солов'єм у клітці та живу природу (ліс, морські хвилі) з витонченим співом справжнього солов'я. Спочатку живий соловей має менший успіх у придворних, ніж механічний. Але коли імператору загрожує смерть, справжній соловей співає так ніжно й солодко, що володар повертається до життя.

Георгій Нарбут. Ілюстрація до казки «Соловей»

Ігор Стравінський. Фрагменти опери «Соловей» у різних виконаннях (на вибір).

Якими музичними засобами композитор передає поєдинок справжнього і штучного («золотого») солов'я?

Хочу знати більше

У Стародавньому Китаї танцю і музиці надавалася велика магічна сила. Майже дві тисячі років тому була заснована придворна академія танцю та музики, що мала назву «Сад перлин». У світському житті, зокрема при дворах імператорів, танець був поширеним видом розваг. Діти заможних родин обов'язково навчалися танцювального мистецтва, бо виконання танцю вважалося засобом досягнення гармонії тіла і душі. Хлопчики від 13 до 20 років опановували військовий танець. Танцівниці зазвичай вбиралися в довгі широкі спідниці-кльош та блузки з довгими шовковими рукавами, що розвивалися під час руху, підсилюючи ефект кружляння.

«Почуття, що народжуються в нас, можуть виражатися через слово. Якщо слів недостатньо, ми зітхаємо. Якщо це не допомагає, ми співаємо. Але якщо і співу недостатньо, ми виражаємо почуття, танцюючи руками і ногами» — так про танець написано у стародавній «Книзі пісень».

Музика Африканського континенту — самобутня, іноді незвична для нашого вуха, зовсім не схожа на східну або європейську. Її основа —

Моніка Стeward.
Африканські танці

складний ритм, часто застосовується *поліритмія* (багато ритмів одночасно). У балеті «Стежкою грому» азербайджанський композитор *Кара Караєв* відтворив інтонації, ритми, тембри, подібні музичному фольклору народів Африки. Дух і ритм африканської обрядової музики митець зумів передати оркестровими засобами в «Танці». Головна інтонація багаторазово повторюється, ніби заклинання. Пронизливе звучання флейти в поєднанні з розкатами ударних інструментів у низькому регістрі створює незвичайний тембровий колорит.

Кара Караєв. «Танець» із балету «Стежкою грому».

Що хочеться робити під цю музику — співати, марширувати, танцювати? Що змінюється в цьому танці — динаміка, темп, ритм? На якому головному інструменті виконується тема танцю?

Мистецька скарбничка

Мотив — у музичному мистецтві найпростіша ритмічна одиниця мелодії, що складається з короткої послідовності звуків, об'єднаних логічним акцентом.

Поліритмія — одночасне співіснування двох (або більше) самостійних ритмічних малюнків в одному музичному творі.

Постер (з англ. *poster* — афіша, плакат) — рекламний художньо оформлений плакат, зокрема кіноплакат.

1. Хто з європейських композиторів захоплювався народною музикою?

2. Розкажіть про використання етнічних мотивів у класичній музиці.

3. У вільний час поцікавтеся музично-танцювальним фольклором Африки та Сходу.

4. Разом із друзями поекспериментуйте в царині поліритмії, імпровізуючи на ударних інструментах.

5. **Групова робота.** Розробіть рекламу музичного твору, який вам сподобався найбільше. Для музичного ряду використайте інтонації із прослуханих фрагментів. Для візуального ряду застосуйте комп'ютерний фотоколаж із традиційних інструментів Африки чи Сходу. За бажанням проведіть конкурс на кращу рекламу.

Розділ II. Діалог мистецтв минулого і сучасності

Ви використовуєте будівельний матеріал, дерево або бетон, ви зводите з нього будинки або палаци. Це є будівництво. Та раптом ви зворушили моє серце, і мені стало добре. Я в захопленні вигукую: «Як гарно!» Це вже архітектура.

Ле Корбюзьє, французький архітектор і дизайнер

Тема 9–10.

АРХІТЕКТУРА ТА ЇЇ ВИДИ

Архітектура — це просторовий монументальний вид мистецтва. Вона утворює середовище, у якому ми живемо. Це й окремі будівлі, і цілі комплекси будинків — вулиці, площі, міста. Архітектурна споруда чи ансамбль поєднують результати звичайного будівництва з художньою творчістю, коли конструктивна ідея набуває естетичних якостей. Архітектори (зодчі) втілювали провідні ідеї минулого і реалізують найфантастичніші проекти сучасності.

Основою архітектурного образу є *архітектоніка* — композиційна будова, що становить основу виразності, зумовлює співвідношення головних і другорядних елементів.

Основні вимоги до архітектури визначив давньоримський архітектор Вітрувій, який сформулював їх у вигляді формули: «*міцність, користь і краса*». Будь-яка архітектурна споруда створювалася з урахуванням таких характеристик:

- конструктивність (міцність);
- функціональність (призначення, користь);
- художність (краса, гармонійність, виразність форми).

Замок Нойшванштайн
(Німеччина)

Замок Хімедзі (Японія)

Поміркуйте над формулою Вітрувія щодо представлених на ілюстраціях старовинних замків різних країн світу. Доведіть її на прикладі одного з них. Визначте характерні засоби художньої виразності споруд.

Віртуальна екскурсія

Замок Шенборнів — архітектурна перлина України

Замок Шенборнів, розташований поблизу Чинадієво на Закарпатті, колись був літньою резиденцією австрійських графів, які жили тут понад два століття. Архітектурна споруда нагадує французькі замки часів знаменитих мушкетерів. Маєток вражає оригінальною конструкцією і багатим декором: химерні вежі, різні за формами дахи, барельєфи, дивовижні вітражі, баштовий годинник з курантами.

Замок Шенборнів (Україна)

Самостійно здійсніть віртуальну екскурсію замком.

Порівняйте архітектурний образ замку Шенборнів з образами інших старовинних замків, зокрема у Ріо-де-Жанейро. Що, на вашу думку, вирізняє споруду замку від інших звичайних будівель?

Замок Ілха-Фіскал у Ріо-де-Жанейро (Бразилія)

Зведення архітектурних споруд і комплексів розпочинається з етапу проектування — виконання зодчими необхідних розрахунків і креслень.

Планування і забудова різних населених пунктів та їх районів, співвідношення житлових і промислових споруд, гармонійне їх поєднання з рельєфом місцевості, природними ресурсами, береговою лінією водних артерій, наявність транспортних розв'язок, вокзалів належать до архітектури **містобудування**.

Чимало будівель та інженерно-технічних споруд (мости, вежі тощо) створено за типовими проектами, вони подібні один до одного, тому не мають особливої художньої цінності. А от деякі споруди є оригінальними архітектурними творіннями, що природно вписуються у довкілля, набуваючи особливої — художньої вартості, бо є вираженням людського натхнення, уособленням неповторності й краси навколишнього світу.

Квітковий килим на Гран Плас (Великий ринок) у Брюсселі

Гран Плас — серце Брюсселя з давніх часів. Як ви думаєте, чому французький письменник Віктор Гюго вважав цю площу найкрасивішою з-поміж головних площ Європи? Поясніть свою думку, спираючись на світлину.

Охарактеризуйте особливості містобудування столиці Японії Токіо — найдавнішого мегаполіса Азії.

Панорама Токіо (Японія)

Частина архітектурних споруд є окрасою садів і парків — місць відпочинку людини у природному середовищі. Цю галузь архітектури називають **ландшафтною**, адже її матеріалом є ландшафт, природна рослинність. До наших днів дійшла легенда про висячі сади Семіраміди — одного із семи чудес світу. Сучасний проєкт готелю-саду в Сінгапурі перетворює урбанізований сірий простір забудовель на «зелене місто».

Сади Семіраміди
(історична реконструкція)

Готель-сад у Сінгапурі

Пригадайте, які зразки садово-паркового мистецтва є в Україні. Де вони розташовані?

Серед найвідоміших у світі витворів ландшафтної архітектури й садово-паркового мистецтва — парк Гуель у Барселоні (Іспанія) *Антоніо Гауді*.

Антоніо Гауді (1852–1926) — відомий іспанський архітектор, який жив і творив переважно у Барселоні. За його проектами виникли унікальні архітектурні споруди, які стали візитівками міста, з-поміж них — парк Гуель і знаменитий Храм Святого Сімейства (Саграда Фамілія).

Споруди парку Гуель, чудернацькі за формою і декором, нагадують казкові будиночки, що вдало вписані в природний ландшафт пагорбів і скель із рідкісною рослинністю. Силою своєї бурхливої уяви архітектор перетворював камінь і цемент на дивовижних тварин, химерні квіти й дерева, які нагадують ліани. Своєрідність мистецтва Гауді полягала в тому, що він використовував у своїх спорудах мотиви природи, імітував її лінії і форми, які до нього не привертали уваги зодчих.

Портрет митця

Кен Мейер.
Портрет Антоніо Гауді

1, 2 — парк Гуель; 3 — Храм Святого Сімейства (Саграда Фамілія) у Барселоні

Переважна більшість архітектурних об'єктів належить до архітектури **об'ємних споруд**. Залежно від призначення їх поділяють на житлові, культові, громадські, промислові.

Житлова архітектура — вілли, котеджі, дачі й житлові будинки, до яких належать як індивідуальні особняки, так і багатоквартирні комплекси.

До *громадської архітектури* належать школи, магазини, лікарні, музеї, театри, бібліотеки, банки, вокзали, стадіони. Ці споруди призначені для масового перебування людей, для їхньої праці, навчання, відпочинку тощо.

Вежі-хмарочоси у Дніпрі — візитівка міста

Залізничний вокзал у Чернівці (Україна)

Футбольний стадіон Уемблі в Лондоні (Велика Британія)

Культова (сакральна) архітектура охоплює церкви, собори, костіоли, каплиці та інші споруди, призначені для релігійних богослужінь.

Промислова архітектура — це виробничі будівлі фабрик і заводів, де виготовляють промислову продукцію за допомогою відповідних знарядь праці й технологій.

Миколаївська церква у Львові (Україна)

Завод Інотера (Тайвань)

У різні часи архітектурні образи відображали уявлення епохи, потреби й уподобання людей, науково-технічний розвиток. Недарма архітектуру називають «кам'яним літописом людства».

Хочу знати більше

У музеях просто неба

Щоб зберегти пам'ятки старовинної архітектури, у різних країнах створюють *етнографічні музеї* (скансени). В Україні такі музеї є в Києві (Пирогів), Львові, Ужгороді, Чернівцях тощо.

Найстаріший у світі музей просто неба розташований на острові у Стокгольмі (1891). У цьому скансені представлена культура Швеції в мініатюрі: перевезені з різних місцевостей будинки минулих часів утворюють вулиці, міські квартали, ринкову площу. Люди в національних костюмах демонструють відвідувачам традиційні ремесла: майстерність складувів, гончарів, ковалів, пекарів.

Скансен у Стокгольмі (Швеція)

Національний музей народної архітектури та побуту України, розташований на мальовничій околиці Києва, поблизу селища Пирогів, є найбільшим скансеном Європи й найповнішим зібранням нашої держави. Експозиції музею просто неба відтворюють архітектурне середовище і зразки побутової культури різних етнографічних регіонів України. Тут можна побачити хати під солом'яними стріхами, дерев'яні церкви, прикрашені різьбленням, вітряки.

Інтер'єр хати у Пирогові (Україна)

Самостійно здійсніть віртуальну екскурсію в інші українські скансени.

Варіант 1. Орієнтуючись на запропоновані ідеї, створіть комп'ютерний колаж зі світлин архітектурних споруд, які ви фотографували під час екскурсій рідним краєм, містами України.

Варіант 2. Створіть композицію «Давня фортеця» чи «Старовинний замок» (комбінована техніка: акварель із графічним доопрацюванням).

Мистецька скарбничка

Архітектоніка — художнє вираження сутності архітектурної конструкції, що становить основу її виразовості.

Архітектура або зодчество (від грец. *architekton* — будівник) — мистецтво проектування і будівництва споруд та комплексів.

Ландшафт (від нім. *landschaft* — краєвид, де *land* — земля, територія, простір і *schaft* — суфікс, що означає взаємодію, взаємний зв'язок) — простір із характерним виглядом.

1. Охарактеризуйте особливості архітектури як виду мистецтва.
2. Поясніть, чому архітектуру називають «кам'яним літописом людства».
3. Порівняйте зразки житлової, громадської і промислової архітектури на конкретних прикладах.
4. Обговоріть з однокласниками та однокласницями стан архітектурних пам'яток у вашому краї. Зробіть відповідні світлини й запропонуйте заходи для реставрації та збереження цих пам'яток.
5. **Мистецький проєкт.** Підготуйте презентацію на тему екологічної архітектури майбутнього. Дослідіть, як архітектори, створюючи екобудинки, поєднують сучасні технології з турботою про довкілля, комфорт і здоров'я людей. Поцікавтеся, які засоби сприяють енергоефективності архітектурних споруд. Аргументуйте тезу: екоархітектура — це не тренд, не мода, а свідомо обраний спосіб життя в гармонії з природою, світом і самим собою.

Ековілла
(Коста Ріка)

Дерево в будинку
(Казахстан)

Тема 11–12.

АБЕТКА АРХІТЕКТУРИ, АБО ЯК НАРОДЖУЮТЬСЯ АРХІТЕКТУРНІ ОБРАЗИ

Упродовж століть архітектура формувала уявлення людей про красу, викликала певні почуття та настрої. Архітектурні шедеври є візитівкою міст: Ейфелева вежа — Парижа, Колізей — Рима тощо.

! ? Назвіть архітектурну споруду, яка вам найбільше подобається. Охарактеризуйте особливості її архітектоники.

Усі будинки складаються із двох типів конструкцій: *опорних* (фундамент, стіни, колони) і *тих, що перекривають* (дах, купол тощо).

У процесі пошуку й розроблення ідеї архітектори прагнуть віднайти гармонійне поєднання конструктивних і декоративних елементів. Свої «ролі» у створенні архітектурного образу виконують усі деталі: вікна, двері, сходи, балкони, карнизи тощо.

Але «обличчям» будівлі завжди є її зовнішній бік — *фасад*.

Палац Санта-Софія (Венеція, Італія)

Будинок вдови, яка плаче (Київ, Україна)

Краєзнавчий музей (Полтава, Україна)

Житловий будинок (Н. Гориця, Словенія)

! ? Порівняйте фасади архітектурних споруд. Завдяки яким художнім засобам створено неповторний образ кожної будівлі?

Конструктивні та декоративні елементи будівель

Балкón — відкритий майданчик, що виступає за площину зовнішньої стіни й огорожений перилами. Тип французького балкона не має власне балконного майданчика (або він дуже вузький); огорожа встановлюється в отворі із зовнішнього боку, зразу перед дверима.

Балюстра́да (з лат. *підтримка*) — елемент оформлення архітектурних споруд; невисока, наскрізна огорожа балконів, сходів, терас тощо, що складається з ряду фігурних стовпчиків, з'єднаних угорі плитою, балкою чи горизонтальними перилами. Виконується з каменю, дерева, металу.

Коло́на — вертикальна опора, що має вигляд циліндричного або багатогранного стовпа і складається з бази, стовбура та капітелі.

Липні́на — рельєфні прикраси (фігурні й орнаментальні) на фасадах та в інтер'єрах будівель.

Ні́ша — архітектурний елемент — декоративне заглиблення в стіні, що використовують для встановлення статуй, ваз тощо.

Порта́л — архітектурно оформлений вхід до будівлі.

Дослідіть, які конструктивні та декоративні елементи використали архітектори на відомих спорудах у вашому рідному краї.

Портрет митця

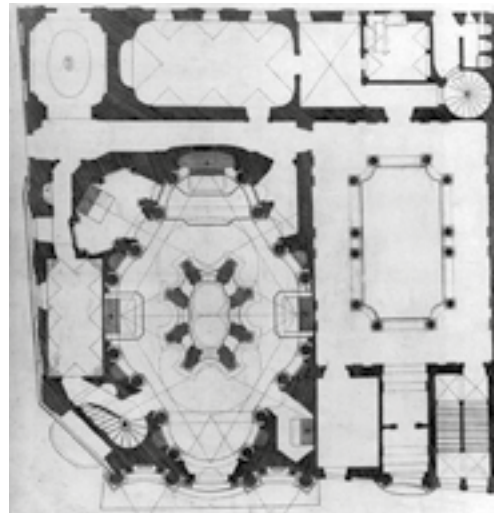
Франческо Борроміні (1599–1667) — італійський архітектор, якого вважають своєрідним скульптором в архітектурі. Тривалий час працював на будівництві храмів у Мілані. За його проектом у Римі зведено церкву Сан-Карло біля чотирьох фонтанів, що стала еталоном хвилястого фасаду. Поверхня стіни задумана як одне ціле: масивний виразний карниз, що розбиває споруду на два яруси, ритм колон, вікон і ніш зі скульптурами, фігури ангелів, що підтримують великий овал із зображенням герба, — усе це зливається в єдиний архітектурний орнамент і створює незвичайну динамічність форми.

Оригінальність плавної архітектури виявилася і в інтер'єрі церкви: у ній немає жодного кута. Адже Борроміні вважав, що *«кут — це ворог гарної архітектури»*.

Франческо Борроміні — визнаний майстер архітектурних креслень. Конструкцію спроектованої церкви Сан-Карло він зафіксував на плані будівлі й на схемі (у перерізі), де чітко проглядають пропорції та деталі конструкції, купол будівлі й розташовані по обидва боки дві невеликі каплички.

Невідомий художник XVII ст.
Портрет Франческо Борроміні

Франческо Борроміні.
Церква Сан-Карло в Римі (Італія): фасад, креслення

Упродовж століть в архітектурі переважали дерев'яні й кам'яні споруди. Поширення у будівництві металу, скла, залізобетону та інших новітніх матеріалів і технологій суттєво змінили архітектурні образи. На зміну важким конструкціям із величними колонами та безліччю дрібних деталей прийшли легкі й виразні скляні витвори. Побачивши деякі з них, просто неможливо стримати здивування. Приголомшливо, наприклад, виглядає споруда нідерландського Інституту звуку і зображення, повністю вкрита кадрами телебачення. А розкішний 60-поверховий готель у Дубаї, розташований на штучному острові, має форму вітрил і гармонійно вписується в довкілля.

Інститут звуку і зображення
(Хілверсум, Нідерланди)

Готель у Дубаї
(ОАЕ)

Ідею вітрил взято за основу архітектурного образу оперного театру в Сідней. Цей оригінальний проект було втілено, незважаючи на значні технічні труднощі. Він отримав Прітцкерівську премію (щорічна нагорода в галузі архітектури — аналог Нобелівської премії). У концертній залі розміщено найбільший у світі орган. Цей архітектурний шедевр став візитівкою Австралії.

Грандіозна споруда Норвезької національної опери і балету в Осло, яка нібито здіймається з моря, побудована на півострові. На відміну від вже звичних сучасному оку хмарочосів, архітектори, навпаки, спроектували пласку будівлю з просторим дахом, який можна за розмірами порівняти з футбольним полем чи майданчиком для скейтбордистів.

Сіднейський оперний театр
(Австралія)

Норвезький національний театр опери
і балету (Осло, Норвегія)

Секрети майстерності

До абетки візуальних мистецтв, які ви вже знаєте, належить поняття *перспектива*. Щоб зобразити в живописних чи графічних композиціях архітектурні споруди, застосовують спеціальні правила перспективи.

Форму будинків складають об'ємні фігури: куби, паралелепіеди, багатогранники. Щоб зобразити куб у перспективі, насамперед з'ясовують об'ємність його форми, потім з однієї загальної точки зору зображають кожну його грань так, як ми її бачимо.

Різницю в зовнішньому вигляді предметів та уявні зміни називають *перспективними*, тобто «побаченими наскрізь». Існує ціла наука, яка вивчає закони зображення предметів на площині так, як сприймає їх людське око. Вона називається *перспективою*.

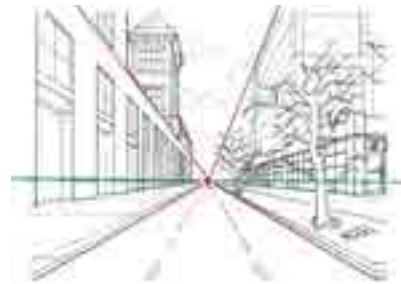
Повітряна перспектива стосується закономірностей малювання в кольорі. Тому її легше побачити в живописних пейзажах, коли дальній план ми бачимо ніби в «серпанку», крізь шар повітря.

Лінійна перспектива вивчає правила зображення на площині тривимірних об'єктів і предметів. Лінія горизонту, точка/точки сходження є визначальними для побудови реалістичного зображення. Лінії побудови, що спрямовуються в точку/точки сходження, утворюють враження ілюзії глибини простору, визначають розміри, форму зображень.

Усі зображення сприймаються або у фронтальному положенні, коли предмети розташовані паралельно картинній площині (*фронтальна перспектива*), або під кутом до неї (*кутова перспектива*). Особливістю кутової перспективи є наявність двох точок сходження.

Повітряна перспектива

Лінійна (фронтальна) перспектива

Лінійна (кутова) перспектива

Варіант 1. Намалуйте в лінійній (фронтальній) перспективі графічну композицію «Вулиця міста» (кольорові олівці).

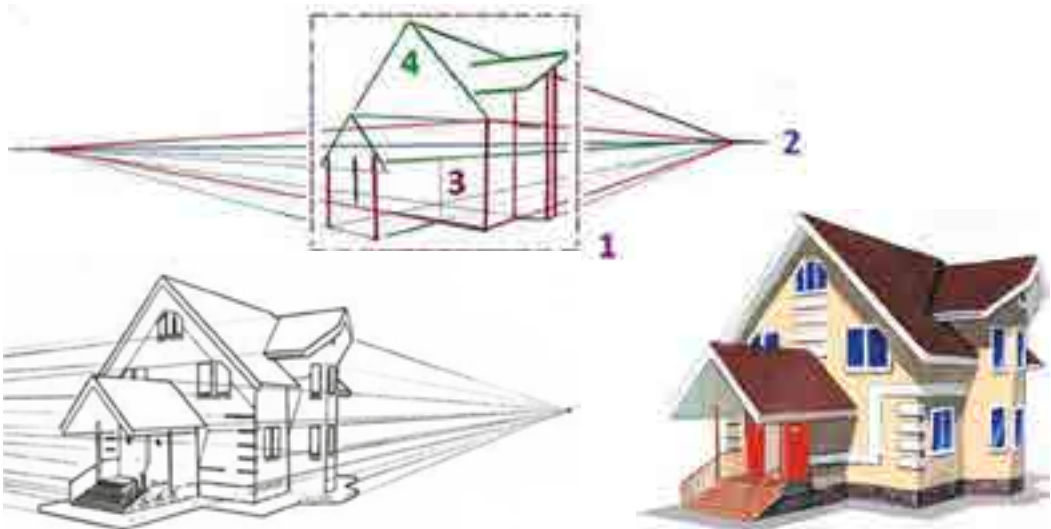

Мистецькі поради

- Спочатку проведіть лінію горизонту і нанесіть на ній точку сходження.
- Через точку сходження проведіть лінії, які визначатимуть горизонтальні межі будинків.
- Проведіть паралельні вертикальні лінії, намічаючи початок та кінець кожної споруди.
- Зобразіть дорогу. Домалюйте вікна, двері, ліхтарі та інші деталі. Розфарбуйте композицію.

Варіант 2. Намалуйте будинок у лінійній (кутовій) перспективі. Продумайте зовнішнє оздоблення, додаючи декоративні елементи архітектури.

Мистецькі поради

- Виберіть формат аркуша. Намітьте загальну форму — обрис будинку.
- Проведіть лінію горизонту і позначте на ній дві точки сходження.
- Проведіть паралельні вертикальні лінії стін будинків.
- З'єднайте лініями вершини стін будинку з точками сходження.
- Малювання даху починайте з найвищої точки. Домалюйте декоративні елементи — сходи, оздоблення фасаду тощо.

Мистецька скарбничка

Лінійна перспектива — спосіб зображення об'ємних предметів на площині, що передбачає зміни форми, розмірів, ліній контуру віддалених предметів.

Перспектива (фр. *perspective*, від лат. *perspicio* — ясно бачу) — система зображення простору та об'ємних предметів на площині, що враховує їх розташування, віддалене від спостерігача.

Повітряна перспектива — спосіб зображення простору, заснований на зоровому сприйнятті, що передбачає зміну кольору і тону віддалених предметів.

Точка сходження — уявна точка на лінії горизонту, у якій сходяться при продовженні паралельні горизонтальні лінії об'єктів.

1. Яка роль конструктивних і декоративних елементів у створенні архітектурного образу?
2. Поясніть, що таке перспектива.
3. Назвіть, які існують види перспективи. У чому полягають їх відмінності? Поясніть, яку перспективу застосовує художник Кел Гаджум, малюючи архітектуру міст.

4. Поміркуйте, які пам'ятки архітектури, на вашу думку, варто віднести до ста чудес України.
5. Обговоріть із однокласниками та однокласницями, як можна поліпшити навколишнє архітектурне середовище вашого міста (села), збагатити його для комфортнішого проживання людей.

Тема 13–14.

СИНТЕЗ ВІЗУАЛЬНИХ МИСТЕЦТВ В АРХІТЕКТУРНОМУ АНСАМБЛІ

Художній практиці відомі різні види синтезу мистецтв, які розвивалися, починаючи з давніх цивілізацій. Конструктивною основою синтезу візуальних мистецтв часто стає архітектура.

Єдність архітектури, скульптури й монументального живопису яскраво виявилася в стародавніх культурах народів Європи, Азії, Латинської Америки. Ритм і масштаб скульптурних елементів (статуї, рельєфи) суттєво впливають на сприйняття архітектурного ансамблю, надаючи додаткової експресії та художньої виразовості.

Храм народу майя
(Латинська Америка)

Буддистський
дерев'яний храм
Істини (Таїланд)

Як давні зодчі досягли композиційної цілісності, поєднуючи архітектуру і скульптуру? Які види скульптури використали?

Значного розквіту синтез візуальних мистецтв досягає у Стародавньому Єгипті, в античній Греції та Римі. Прикладом є Акрополь в Афінах — архітектурний ансамбль, у якому гармонійно поєдналися зразки зодчества, скульптури та живопису. Слово «*акрополь*» означає «*вершина міста*». На вершині Акрополя розташовані знамениті античні храми.

Руїни Акрополя в Афінах (Греція)

Митці античності розміщували на будівлях скульптури богів і героїв у вигляді людських фігур — чоловічих (*атланти*) і жіночих (*каріатиди*).

Каріатиди храму Ерехтейон
(Греція)

Будинок з атлантами в Одесі
(Україна)

Поміркуйте і поясніть, які нові можливості художньої виразовості з'являються при використанні в архітектурі атлантів і каріатид замість звичайних колон.

У середньовічних соборах і світських будівлях Європи скульптури розміщували в екстер'єрах та інтер'єрах.

Неподалік від європейської столиці — Брюсселю у місті Левен на головній площі розташована старовинна ратуша. Цей архітектурний шедевр створює враження суцільного кам'яного мережива. Ратуша є унікальним зразком гармонійного поєднання архітектури, скульптури та декоративного мистецтва. Фасад і башти споруди прикрашають понад 200 скульптур людей, які так чи інакше пов'язані з історією та культурою країни і міста. Стіни, кутові башти, шпилі дахів, лиштви вікон вишукано декоровані й утворюють єдину орнаментально-пластичну композицію, створену видатними майстрами-різьбярами по каменю.

Ратуша в Левені (Бельгія)

Сучасна художня практика шукає нові форми взаємодії мистецтв. Блискучим втіленням цієї ідеї став ансамбль Київського академічного театру ляльок (проект розробив архітектор *Віталій Юдін*). Триповерхова будівля у формі казкового замку зі шпильми розташована на пагорбі. Ландшафт також оформлено в казковому стилі: веселі клумби, сходи, фонтани, скульптури. На поверхнях театру і на території навколо «оселилися» чарівні герої казок і мультфільмів, дивовижні метелики, тигри та дракони. В інтер'єрах — розписи сценок з улюбленими казковими персонажами в українському національному вбранні.

Київський академічний театр ляльок (Україна)

Цікавим прикладом зв'язку елементів архітектури, скульптури (рельєфу) і декоративного мистецтва є керамічне панно української майстрині *Віри Томашевської*. За жанром рельєфна композиція належить до різновиду декоративного мистецтва. За тематикою вона відображає архітектуру, створюючи яскравий і лаконічний образ міста. Але зображення архітектури не реалістичне, а стилізоване, що притаманне декоративному мистецтву. Як вам уже відомо, стилізація в декоративному мистецтві здійснюється через спрощення форми та кольору. Вузькі міські будиночки (переважно дво- і триповерхові) з червоними або помаранчевими дахами чудернацьких форм зображено в теплій кольоровій гамі. Колірний контраст складає холодний колорит міського простору (сині й бірюзові акценти). Цілісності й виразності композиція набуває завдяки ритму прямих і звивистих ліній, лаконічних деталей.

Віра Томашевська.
Місто після дощу

Розгляньте декоративно-архітектурне панно. Охарактеризуйте ритм композиції, кольорову гаму. Поясніть зв'язок різних засобів художньої виразності. Висловіть власне естетичне ставлення до твору.

Хочу знати більше

Виявляється, можна поєднати архітектуру й хореографію! Мотиви танцю помічаємо на живописних полотнах, у скульптурах. Архітектура теж не без винятків, адже митців завжди захоплювала оригінальна ідея — наповнити динамікою руху застиглу в часі форму! В історичному районі Праги в Чехії зведено так званий «Будинок, що танцює» (архітектори *Владо Мілуніца* і *Франк Гері*). Це офісний центр, де розміщені міжнародні компанії. Своїми витонченими вигнутими формами споруда нагадує танцюючу пару.

Будинок, що танцює (Прага, Чехія)

З найдавніших часів люди використовували фарби для прикрашання житла та споруд. Розписи у печерах Альтаміра та Ляско, стародавні фрески на кам'яних стінах, різнокольорові вітражі у вікнах європейських храмів, калейдоскоп декоративної мозаїки, привабливі мурали на сірих стінах будинків... І це тільки частина того, що криється під назвою «монументальний живопис», який завжди пов'язаний з архітектурою.

У Харкові для муралу «Кузьма Скрябін» художники вибрали фотографію, зроблену під час харківської фотосесії співака Андрія Кузьменка. А замріяний погляд дівчинки, можливо, нагадає вам власні творчі мрії, які саме час здійснити: опанувати гру на скрипці або фортепіано, навчитися співати або танцювати вальс... Або ж — узяти до рук пензля чи олівця і створити ескіз для майбутнього муралу.

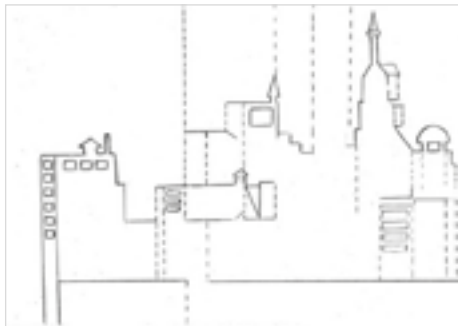

Варіант 1. Створіть ескіз муралу «Синтез мистецтв і наук».

Варіант 2. Створіть паперовий макет «Силуети нічного міста» (*техніка кіригамі, папір двох контрастних кольорів*). На схемі-шаблоні суцільні лінії позначають розріз, а пунктирні — згин.

Мистецька скарбничка

Атлант — у давньогрецькій міфології могутній титан, який тримає на плечах небесне склепіння; в архітектурній споруді — це скульптура, що підтримує балкон, карниз.

Каріатида — статуя жінки, уведена у вжиток давньогрецькими зодчими на заміну колони.

Мурал — художній розпис зовнішніх стін будинків у міському просторі.

1. Що нового ви дізналися про взаємозв'язок і синтез мистецтв?
2. Які види скульптури застосовують в архітектурному ансамблі?
3. Наведіть приклади синтезу візуальних мистецтв у житловій, громадській і сакральній архітектурі.
4. Дослідіть, які мурали виникли в містах України.
5. **Колективна робота.** Обговоріть зв'язок візуальних мистецтв із музикою, поезією, історією, математикою та іншими науками. Розробіть сценарій мистецького вечора «Коли всі мистецтва і науки разом».

Тема 15.

САКРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

Там'ятки сакральної архітектури, залишені нам творцями минулих епох, є свідками життя народу та розвитку його національної культури. Культові споруди призначені для проведення обрядів задля прилучення людини до віри. Зазвичай вони здатні вмістити велику кількість людей. Храми втілюють образ світоустрою, визначеного в тій чи іншій релігії (християнство, буддизм, іслам). У різних країнах залежно від віросповідання оформилися певні типи культових споруд: у католиків — *костел*, у буддистів — *пагода*, в іудеїв — *синагога*, у мусульман — *мечеть* тощо.

Шартрський собор
(Франція)

Протестантський собор
у Дубліні (Ірландія)

Костел Святої Анни
у Вільнюсі (Литва)

Пагода храму Сітеннодзі
в Осаці (Японія)

Мечеть в Асуані
(Єгипет)

Нова синагога в Берліні
(Німеччина)

Українська сакральна архітектура завжди була відкрита світові, тобто збагачувалася архітектурними ідеями різних народів, але водночас мала своє особливе «обличчя», віддзеркалювала національну самобутність. Дерев'яні храми відображають давні будівельні традиції українців, вони не мають аналогів у світі. Народна архітектура, як і народне мистецтво, — життєдайне джерело, звідки черпали натхнення митці.

В Україні збереглося 2500 об'єктів дерев'яної культової архітектури, багато з них мають надзвичайну мистецьку цінність. Вісім унікальних дерев'яних церков було внесено до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО (чотири у Львівській та по дві в Івано-Франківській і Закарпатській областях). Ще раніше до цього списку увійшли відомі кам'яні культові споруди Києва: собор Святої Софії та Києво-Печерська лавра. Найдавніший дерев'яний храм зберігся в селі Колодне на Закарпатті (1470 р.).

До ціннісних надбань належать і різьблені іконостаси, наприклад у церкві в Рогатині.

Храм Св. Миколая в с. Колодному
(Закарпатська область)

Іконостас церкви Св. Духа в Рогатині
(Івано-Франківська область)

Церква Св. Юра в Дрогобичі
(Львівська область)

Церква Собору Пресвятої Богородиці
в с. Маткові (Львівська область)

Визначте особливості сакральних споруд українського дерев'яного зодчества. Зверніть увагу на композицію стародавнього іконостасу.

Шедевром козацького зодчества вважається православний Свято-Троїцький собор у Новомосковську (Дніпропетровська обл.), побудований народним умільцем *Якимом Погребняком* без жодного цвяха. Цей величний пірамідальний храм з дев'ятьма вежами-куполами є найбільшою культовою дерев'яною спорудою в Україні (висота — 65 м).

Костьольне будівництво набуло поширення переважно в західно-українському регіоні. Зразків мусульманської архітектури найбільше збереглося на території Криму. Синагоги побудовано в багатьох містах України, найграндіозніша — у Дніпрі.

Свято-Троїцький собор
у Новомосковську
(Дніпропетровська область)

Колегіальний костел в Івано-Франківську

Сучасний буддйський храм
Білий Лотос у Черкасах

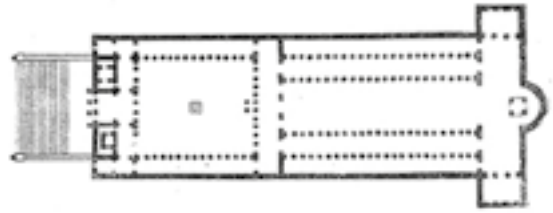
Хоральна синагога в Харкові

Порівняйте зразки культових споруд, представлених на світлинах.

Хочу знати більше

У сакральному зодчестві християнської Європи утвердився тип споруди *базиліка* з купольною верхівкою. У своєму найпростішому вигляді це прямокутна будівля, розділена зсередини двома колонадами на три частини — *нефи*. Центральний *неф* завжди вищий і ширший за бічні. Він завершується нішею — *апсидою*. Така споруда нагадує киль корабля, про що говорить і його назва (*неф* — від лат. *navis* — корабель).

Найбільша християнська церква світу — собор Святого Петра, або базиліка Сан-П'єтро: зовнішній вигляд і план споруди за проектом Рафаеля

З-поміж стародавніх культових споруд Європи наймісткішим вважається грандіозний іспанський собор Сантьяго-де-Компостела. Його стрункі високі вежі й химерні фасади щедро прикрашені арками, скульптурами, витіюватими рельєфами. Дзвони собору чути на відстані 15 км.

Собор Сантьяго-де-Компостела — найбільша католицька базиліка в Іспанії

Серед культових споруд країн Далекого Сходу — Китаю, Японії, Кореї, В'єтнаму, Таїланду, Лаосу та інших — виділяються своєю незвичною формою *пагоди*. Ці багатоярусні вежі або павільйони слугують для молебнів або ж для зберігання священних реліквій. Зазвичай пагоди мають в основі квадратну або 6-, 8-, 12-кутну форму. Як будівельний матеріал для них використовують дерево, цеглу, камінь, метал.

Безліч пагод побудовано на батьківщині цієї споруди — у Китаї: від невеличких, розташованих на пагорбах майже в кожному селищі, до гігантських багатоповерхових сучасних конструкцій із ліфтами та ескалаторами. З-поміж дерев'яних пагод, які майже не збереглися до наших днів, цікавою

є восьмикутна споруда в Інсяні: від кожного подиху вітру, від дзвіночків, підвішених до карниза кожного ярусу, народжується ніжна музика.

Пагода із загнутими краями даху й безліччю ярусів стала символом азійської архітектури, своєрідною візитівкою Сходу, яку ми відразу впізнаємо без жодного підпису.

Культова споруда мусульман — *мечеть* — завершується куполом у формі напівкулі. Біля неї будуються вежі — *мінарети* (від одного до дев'яти).

Купол Скелі — зразок мусульманської архітектури, золотий купол цієї святині (діаметром близько 20 м) панує над Єрусалимом в Ізраїлі.

Пагода Інсянь
(Китай)

Купол Скелі: зовнішній вигляд і фрагмент декору фасаду

Куполи храмів можуть мати різну форму: сферичну, шоломоподібну, цибулеподібну, конусоподібну.

Мавзолей Тадж-Махал
(Індія)

Михайлівський Золотоверхий
собор (Україна)

Спасо-Преображенський собор
у Могильові (Білорусь)

Спасо-Преображенський собор
у Чернівці (Україна)

Розгляньте культові споруди, порівняйте їх архітектурні особливості й охарактеризуйте форму куполів.

Культові споруди часто будують на головній площі міста, вони є частиною міських пейзажів. А монастирські комплекси гармонійно вписуються в мальовничі заміські краєвиди.

Варіант 1. Намалуйте християнський собор (акварель).

Варіант 2. Створіть пейзажну композицію з культовою спорудою на тему «Храм — перехрестя неба та землі» (акварель або гуаш).

Мистецькі поради

- Продумайте композицію пейзажу і відповідно до задуму оберіть формат — вертикальний чи горизонтальний.
- Намітьте загальну форму і розміри споруди — мечеті або пагоди, місце її розташування в композиції. Урахуйте правила лінійної та повітряної перспектив.
- Передайте настрій пейзажу за допомогою колориту.

Мистецька скарбничка

Базиліка (від грец. — дім базилевса, царський дім) — римо-католицький храм, тип будови прямокутної форми, яка складається з непарного числа (1, 3, 5) різних за висотою нефів.

Костел (від лат. *castellum* — укріплене місце, замок) — назва релігійної споруди християн-католиків.

Мечеть — мусульманська архітектурна споруда.

Пагода (від санскриту *бхагават* — священний) — культова буддійська споруда.

1. Назвіть культові споруди, які належать до різних релігій.
2. Які бувають куполи сакральних споруд за формою? Наведіть приклади.
3. Уявіть, що вам запропонували внести пропозиції від України для оновлення списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Які споруди сакральної архітектури ви б запропонували? Обґрунтуйте свій вибір.
4. **Самостійна робота.** Проведіть дослідження: порівняйте сакральну архітектуру Японії та дерев'яні церкви України.
5. **Завдання за бажанням.** На дозвіллі створіть настільну гру «Пагоди» з картонних пазлів-мозаїк, орієнтуючись на форми споруд, що зображені на схемах.

Розділ II. Діалог мистецтв минулого і сучасності

Тема 9–10.

АРАНЖУВАННЯ КЛАСИЧНОЇ МУЗИКИ

Існують музичні твори, які й через століття не втрачають популярності. Їх залюбки слухають і впізнають не лише музиканти-професіонали, а й звичайні аматори. Такі твори ми відносимо до *музичної класики* (від лат. *classicus* — зразковий). Ця музика витримала випробування часом, можливо, саме тому, що вона є зразком, еталоном для наслідування.

З надзвичайним поширенням популярної музики, здавалося б, усе менше місця в сучасній культурі залишається музичній класиці. Проте класичні твори у поєднанні з новітніми технологіями часто отримують «нове звучання». Це здійснюється завдяки різноманітним *аранжуванням*.

Франциско Катала. Алегорія музики

!? Пофантазуйте та уявіть, яка музика може звучати в композиціях художника і скульптора — класична чи сучасна популярна.

Аранжування — це перекладення музичного твору для іншого складу виконавців, пристосування фактури твору-першоджерела до технічних можливостей іншого інструмента або інструментів.

Гюстав Клімт. Алегорія музики

Окрім цього терміна видозміни в музичному тексті називають також *обробка*, *оркестровка*, *транскрипція*, *фантазія* тощо. Ці слова важко розмежувати, адже на практиці їх нерідко використовують як синоніми. Поняття «обробка» використовують зазвичай щодо змін народних пісень, а «оркестровка» — щодо перекладу для симфонічного оркестру.

Іноді такі перекладення робить сам композитор, але нерідко до цієї творчості долучаються інші музиканти, яких називають *аранжувальниками*. Приміром, пісню, написану для голосу та фортепіано, перекладають для хору, а скрипкову п'єсу — для інструментального ансамблю. При аранжуванні можна змінити не лише тембр і гармонію, а й навіть жанр і форму музичного твору, наприклад створити фантазію з провідних тем опери або сюїту з основних танців балету.

Модест Мусоргський. Картинки з виставки: «Богатирські ворота», «Старий замок» (для фортепіано і в оркестровці Моріса Равеля).

Як у музиці втілено образи архітектури? Як оркестровка фортепіанних творів вплинула на їх сприйняття?

Поряд із *фантазією* до вільних варіантів аранжування належить і *транскрипція*. Видатним майстром таких віртуозних фортепіанних аранжувань був *Ференц Ліст*. Напевно, вам доводилося чути, як, оголошуючи черговий номер концертної програми, ведучий називає: «Шуберт–Ліст. Серенада». Це не означає, що Шуберт писав свою вокальну серенаду разом із Лістом, як співавтор. У таких випадках ідеться про транскрипцію.

Йозеф Данхауер. Ференц Ліст (у центрі стоїть Н. Паганіні)

Портрет митця

Мирослав Скорик (1938–2020) — видатний український композитор, диригент, музикознавець. Навчався у Львівській державній консерваторії ім. М. В. Лисенка під керівництвом Станіслава Людкевича. Тривалий час викладав у Національній музичній академії ім. П. І. Чайковського, був художнім керівником Національного театру опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. У спадщині митця — твори різних жанрів: балет, опери, концерти та п'єси для різних інструментів, музика до кінофільмів, джазові та популярні композиції.

М. Скорик — диригент

Оркестровою транскрипцією вважають 24 каприси *Нікколо Паганіні–Мирослава Скорика*. Склад симфонічного оркестру, доповнений великою групою ударних інструментів, створює різнобарвний колорит. У деяких каприсах, як, наприклад, у знаменитому № 24, відчуваються сучасні ритми, притаманні естрадному типу оркестровки. Хореографічним аранжуванням автора є балет «Каприси долі».

Нікколо Паганіні — Мирослав Скорик. 24 каприси (на вибір). Фрагменти балету «Каприси долі».

Опишіть свої враження від оркестрової транскрипції М. Скорика. Як відбувається «осучаснення» музики?

Сцени з балету «Каприси долі»

у Національному академічному театрі опери та балету України ім. Т. Г. Шевченка.

У наш час по радіо і телебаченню або в Інтернеті ми часто чуємо мелодії, які насправді народилися десятки, а то й сотні років тому. Але завдяки модерному аранжуванню ми сприймаємо їх як сучасну музику. Такою є творчість німецького композитора Йоганна Себастьяна Баха.

Музика Баха отримала чи не найбільшу кількість інтерпретацій упродовж свого 300-річного існування. У XIX ст. його твори виконували найчастіше у вигляді фортепіанних транскрипцій на концертах і під час домашнього музикування. У XX ст. вони зазвучали в інших барвах: у джазових, рокових та попобробках.

Світлана Богатир.
Портрет Й.-С. Баха
(у сучасному «аранжуванні»)

Йоганн Себастьян Бах. Токата і fuga ре мінор для органа (фрагмент); скерцо із Сюїти № 2 сі мінор («Жарт») в оригіналі й у різних аранжуваннях (на вибір).

Порівняйте твір Й.-С. Баха в різних інтерпретаціях. Чи легко впізнати його в новому звучанні? Зверніть увагу на засоби музичної виразовості кожної з інструментальних версій твору.

ПІСНЯ-ПОБАЖАННЯ

Музика Ольги Янушкевич

Слова Наталії Погребняк

Хтось за - па - лив — В не-бі во-гонь — сим-вол ба-жан - ня і на - дій.

— Сот-ні ві - ків — сві-тять во - ни, — шлють нам ві-тан - ня в час ніч - ний.

— Ти по-ди-вись в о-чі но - чей — літ-ньо-го дня — у зо - ре - пад.

— Ска-жуть во - ни: — 3 по - між лю-дей шас-тя ти змо - жеш від-шу - кать!

Приспів

Хай лю - бов роз - цві - те у теп - лі тво - їх до - льонь. Хай зіг -
рі - є во - на сер - ця ніж - но - го во - гонь. Хай не змо - жуть здо - лать
мрій окри - ле - них ро - ки. Щас - тя всім по - ба - жай на ві -
ки! 2. В час тор - жес - тва

2. В час торжества, в зоряний час
Друга не зрадь і не забудь.
Успіх в житті здружить хай вас,
тільки з добром іди у путь.

Хай на землі не згасне тепло
Вірних сердець, сонячних мрій.
Людям даруй мир і добро,
кожному дню завжди радій!

Приспів.

Мистецька скарбничка

Аранжування (від фр. *arranger* — упорядковувати) — творчий процес підготовки музичного твору до виконання, відмінного від оригінальної композиції, але з втіленням його головної художньої ідеї.

Транскрипція — вільне перекладення музичного твору переважно для іншого виконавського складу у віртуозному дусі, що має самостійне художнє значення.

- !?**
1. Назвіть види аранжування музики, з якими ви ознайомилися.
 2. Яке значення мають сучасні аранжування класичних творів?
 3. Поміркуйте, які улюблені зразки музичної класики варто аранжувати в сучасному стилі й використовувати для емоційного розвантаження.
 4. Дослідіть, які музичні заставки звучать на мобільних телефонах ваших рідних і знайомих. Запропонуйте їм аранжування класичних творів згідно з їхніми уподобаннями.
 5. **Завдання за бажанням.** У вільний час увявіть себе аранжувальниками і поімпровізуйте на синтезаторі з популярними мелодіями (змійуйте тембр, ритм, темп, динаміку).

Тема 11–12. МУЗИКА І ТЕАТР

Театр — це давнє і водночас сучасне мистецтво. І саме воно є чи не найяскравішим виявом мистецького синтезу, у якому драматична гра акторів нероздільно поєдналася з музикою, хореографією, живописом і декоративним мистецтвом (декорації, костюми).

 Які види мистецтв «взаємодіють» між собою в театрі? Пригадайте, що таке опера. Назвіть складові оперної вистави.

Уже сама будівля театру, її екстер'єр часто декорується ліпниною, прикрашається скульптурами, що відразу «сповіщає» глядачам про те, що нас очікує захопливий світ краси та гармонії.

Інтер'єр театру також створює особливий настрій. Поєднання живопису, декоративних і конструктивних елементів у театральному фое, його коридорах і глядацькій залі поглиблює архітектурний образ. Пишні сходи, фігурні балкони й ложі, розкішні дзеркала, яскраві світильники — усе налаштовує на святкову атмосферу.

Павло Федів. Львів. Оперний театр

Інтер'єри Львівської опери

Синтез мистецтв набув оригінального вирішення у традиційних музично-сценічних жанрах — опері, балеті. Наразі вони набувають популярності завдяки розвитку наймолодшої музи — кінематографу. А за допомогою Інтернету кожна пересічна людина може відвідати будь-який театр світу, послухати музичну виставу, записану в знаменитих Ла Скала чи Ковент-Гардені.

У музичних театрах розвивається мистецтво сценографії, де художники можуть утілювати свої творчі ідеї так, щоб візуальні образи відповідали інтонаціям і ритмам музики.

Ще на початку ХХ ст. в Україні започатковано традицію залучати провідних художників до створення театральних костюмів і декорацій. Сміливо експериментували в царині оперної та балетної сценографії *Анатолій Петрицький, Вадим Меллер, Олександра Екстер, Олександр Хвостенко-Хвостов та інші.*

Олександра Екстер.

Ескіз костюма
«Іспанський танок»

Ескіз декорації

Вадим Меллер.

Блакитна танцівниця.
Ескіз костюма
до опери «Маски»

Олександр Хвостенко-Хвостов.

Ескіз костюма мага
до опери «Любов
до трьох апельсинів»

Ескіз декорації до опери
Ріхарда Вагнера «Валькірія»

Анатолій Петрицький.
Ексцентричний танок.
Ескіз для балетної
мініатюри

Опера «Кармен» французького композитора Жоржа Бізе — шедевр світової оперної класики. Яскрава музика змальовує кохання і трагічну долю циганки Кармен. Із великою майстерністю відтворено іспанський колорит, темпераментно змальовані головні персонажі.

«Кармен» на сценах Київського та Одеського театрів опери та балету

Жорж Бізе. Опера «Кармен»: увертюра, хабанера, арія Хозе, куплети Тореодора.

Чи знайома вам ця музика? Охарактеризуйте кожний із прослуханих номерів опери. Виконайте ритмічний супровід до «Хабанери».

Едуард Мане.
Емілія Амбр у ролі Кармен

Опера «Кармен» набула величезної популярності й ось уже понад 100 років тріумфально крокує сценами театрів світу. Вона входить до репертуару відомих оперних труп і виконується багатьма мовами світу. Утім, популярність цієї музики не обмежується лише оперною сценою. Запальні мелодії опери є такими ж улюбленими й відомими широкому загалу аматорів, як народні пісні й естрадні шлягери.

Двічі було здійснено екранізації твору — фільми-опери «Кармен» (1967, 1983). Найуспішнішою виявилася «Кармен Джонс», створена за оперетковою версією, яка була хітом на Бродвеї.

Музика опери Жоржа Бізе існує також у фортепіанних транскрипціях. Майстерним аранжуванням музики вважається балет «Кармен-сюїта» Родіона Щедріна — хореографічна версія знаменитої опери. Зміст новели Проспера Меріме, що розкривається в опері в чотирьох актах, у балеті скорочено в один. Біля витоків задуму балету за знаменитою оперою стояла видатна балерина *Майя Плісецька*. Своєю мрією про Кармен вона зуміла захопити композитора, який створив блискуче аранжування музичної класики з урахуванням її хореографічного потенціалу. Лібрето і хореографія «Кармен-сюїти» належать кубинському балетмейстеру Альберто Алонсо.

Жорж Бізе — Родіон Щедрін. «Кармен-сюїта» (фрагменти).

Опишіть свої враження від твору. Охарактеризуйте тембровий склад виконання. Як змінився образ Кармен в інтерпретації Р. Щедріна?

Майя Плісецька в балеті «Кармен»

Сцена з балету «Кармен» у постановці Харківського національного академічного театру опери і балету

Якщо вам буде цікаво послухати нові темброві й ритмічні забарвлення, що набула музика Ж. Бізе в різних аранжуваннях, то оберіть для перегляду зразки з наступних інтерпретацій:

1. Грег Андерсон (ANDERSON & ROY). «Кармен-фантазія» для двох фортепіано.
2. Бізе — Вілберг. «Фантазії на тему Кармен» (для двох фортепіано у 6 рук).
3. Ж. Бізе. Хабанера (Катаріна Віт. Балет на льоду).
4. Ж. Бізе. Хабанера: Bis-Quit orchestra&E.Sergeeva (джазова обробка).
5. Пабло де Сарасате. Фантазія на теми з опери Ж. Бізе «Кармен».

КОЛЬОРОВА ПЛАНЕТА

Музика і слова Анжели Побужанської

Го-лу - бе без-хмар-не не-бо, жов-те сон-це на сві-тан - ку, Хви-лі

мо - ря бі - рю - зо - ві, бі - ла пі - на, мов сме-тан - ка, Зе-лень

пар-ків, цвіт са - дів, кві-тів ко - льо - ри яс - кра - ві — Це зем-

ля мо - я, мій дім в ніж-ній рай-дуж-ній о - пра - ві. Ко - льо-

ро-ва пла-не-та мо - я, ко-льо - ро - ва пла-не-та Зем-ля, Ко-льо-

ро - ва пла-не - та - ди - тя. Ко-льо - ро - ва. В ру - ки

я ї - ї візь - му, — збе-ре - жу, збе-ре-жу, збе-ре-жу. В ру - ки

я ї - ї візь - му, — збе-ре - жу, збе-ре - жу, збе-ре-жу.

2. Крила лебедів — вітрила чистоти високих мрій,
Пишність пави, лева силу, мудрість всіх строкатих змій,
Граціозність від косуль, величавість від оленя.
Збережу красу землі, щоб співали покоління.

Приспів.

Мистецькі поради

- Поміркуйте, завдяки яким засобам виразовості можна досягти різного характеру виконання пісні: наприклад, лірично-наспівного або яскраво-променистого.
- Зверніть увагу на інтонаційно складні фрагменти в мелодії та ритмічні зміни у приспіві.

Хочу знати більше

Мандруйте у 3D-тури найвідомішими театрами світу разом із проектом Google Arts&Culture!

Burgtheater
Austria

Teatro Degollado (Guadalajara) -
Mexico

Royal Opera House - Dress Circle
London

1. Що нового ви дізналися про види аранжування в музиці?
2. Які зміни відбулися в музиці опери Ж. Бізе «Кармен» завдяки різноманітним аранжуванням? Яке з них зацікавило вас найбільше та викликало бажання самостійно прослухати оперу?
3. Поцікавтеся взаємодією видів мистецтва в сучасних театралізованих формах — перформенсах, флешмобах тощо.

4. Завдання за бажанням. Поекспериментуйте в царині сценографії і придумайте оригінальне аранжування образу Кармен (костюм, декорації) із застосуванням сучасних комп'ютерних технологій.

5. Ознайомтеся з екранізацією опери «Кармен» (фільмом-оперою Франческо Розі або Герберта фон Караяна). Спробуйте пояснити, яких барв надав музичному твору саме кінематограф.

Кадр із фільму «Кармен»
(реж. Фр. Розі)

Тема 13–14.

МУЗИКА І ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА

Музи́ка і візуальні мистецтва... Такі різні, на перший погляд. Чи може між ними бути щось спільне?

Музи́ка невидима, живопис, скульптура, архітектура — нечутні. Становлення музичних образів відбувається в часі, а візуальних — у просторі. Проте, сприймаючи мистецтво, ми відчуваємо, що музика нерідко викликає в нас зорові уявлення, а живопис, приміром пейзаж, починає ніби «звучати» яскравими фарбами. Колорит, кольорову гаму картини можна порівняти з тембровими фарбами в музиці, а мелодії — з виразністю графічних ліній або обрисами архітектурних споруд, що утворюють певні форми.

«Застиглою музикою», або «музикою в камені», називали архітектуру мислителі минулого. Дійсно, ми відчуваємо *гармонію* поєднань частин твору в цілісну композицію, *симетричність* чи *несиметричність* будови архітектурної споруди, як і живописного зображення картини чи форми музичної п'єси. Різноманітні чергування музичних звуків, як і чергування елементів у візуальних мистецтвах (приміром, в орнаментах), утворюють певний *ритм*.

«Музичні» будинки в Німеччині та Китаї

Секрет музикальності німецького будинку полягає в незвичній системі труб і воронки для стоку води: під час дощу переливи струмочків починають відтворювати мелодійні звуки.

Китайський Piano House складається з прозорої скрипки, яка спирається на фортепіано; у скрипці розміщено ескалатор, а в роялі — виставкові стенди.

Поясніть за світлинами, як музика проникає в сучасну архітектуру.

У храмі, де музика гармонійно поєднується з архітектурою і скульптурою, образами ікон, фресок, мозаїк, вітражів, важко навіть визначити, який вид мистецтва потужніше впливає на людину.

У православних соборах і церквах служба відбувається в супроводі хору *a capella*, основою співу є багатоголосся.

У храмах католицького обряду під час богослужінь окрім хору звучить *орган* — найбільший у світі клавійно-духовий інструмент, який називають «королем інструментів». Орган є органічною частиною інтер'єру храму, у простір якого його вбудовують. Органна музика і сама багато в чому схожа на архітектуру: масивні баси є «фундаментом» композиції, а мелодії-теми з верхніх регістрів утворюють ніби каскад звукових «башт», що линуть до неба. Орган звучить велично і владно. У виконанні сучасних органістів можна почути різноманітні транскрипції, навіть джазові.

У Харківському будинку органної і камерної музики відбуваються унікальні світломузичні шоу під звучання органа (3D-технології).

Світломузична композиція в Харківському будинку органної і камерної музики

Орган Домського собору в Ризі (Латвія)

Георг Фрідріх Гендель. Органні твори (на вибір).

Поміркуйте, чи можна прослухану музику порівняти з «архітектурою, що ожила». Аргументуйте свої міркування.

Хочу знати більше

У польському місті Кракові височіє старовинний Маріацький костел, який у давні часи був дощенту зруйнований завойовниками (пізніше реставрований). Існує легенда, що сигнальник, який стояв на вежі костелу, першим побачив наближення раті й засурмив сигнал тривоги. Але раптом у музиканта влучила ворожа стріла, і наспів труби обірвався...

Багато років по тому на вежі Маріацького костелу з'явився годинник із фігуркою механічного сурмача. Він виконує старовинний сигнал, що знову обривається на тій самій ноті, на якій обірвалося життя захисника Кракова. Ця мелодія стала позивними Краківської астрономічної обсерваторії як сигнал точного часу, і щодня о дванадцятій годині польське радіо розносить її всюю країною.

Маріацький костел у Кракові (Польща)

Існують твори, що втілюють у музиці архітектурні образи. Вони написані в різних жанрах — камерно-інструментальних чи симфонічних. До таких зразків належать фортепіанні прелюдії *Клода Дебюссі* «Затонулий собор» і «Пагоди», симфонія *Жоржа Бізе* «Рим», симфонічна сюїта *Отторіно Респігі* «Фонтани Рима» та інші твори.

Звичайно, музика не може «зображати» собор, викликати зорові уявлення про місто Рим, його малі архітектурні форми — фонтани. У музичних творах на архітектурну тематику немає ніякої конкретної зображальності. У них музична «картина» створюється композиторами під враженнями від сприймання шедеврів архітектури.

Клод Дебюссі. Прелюдія «Затонулий собор»; *Жорж Бізе*. Симфонія «Рим». III частина.

Які візуальні образи виникли у вас під час слухання музики? Пригадайте особливості жанру *симфонія*.

Сучасні українські композитори нерідко використовують у назвах своїх музичних творів слово *фрески*, що належить до виду монументального живопису, тісно пов'язаного з храмовою архітектурою.

Подумайте, до якої музики краще застосувати цю назву жанру — до епічної, ліричної, героїчної, гумористичної. Для якого складу виконавців можна написати музичні фрески, присвячені бурхливому сьогоденню?

Леся (Людмила) Василівна Дичко — композиторка-новаторка, авторка музики в різних жанрах, насамперед хорових. Закінчила Київську консерваторію, але вже з юних років цікавилася взаємодією мистецтв: прослухала курси лекцій у художньому й театральному інститутах.

Неповторність творчої особистості Лесі Дичко в тому, що вона здатна «бачити» звучання у кольорах, візуальні образи перевтілювати в музичні. Звідси — особливий потяг до суміжних мистецтв. У її спадщині є варіації «Писанки» для фортепіано (народне декоративно-ужиткове

мистецтво), п'ять п'єс «Замки Луари» (архітектура), дитяча опера «Вертепне дійство» (театр).

У композиторському доробку чимало фресок для різних складів виконавців: «Карпатські» (для органа), «Французькі», «Іспанські» і «Швейцарські» (хорові), «Джерело» (для хорів і симфонічного оркестру) за картинами сучасних українських художників. Під враженнями від малярства Катерини Білокур виникли «Фрески» за її картинами (для скрипки та органа) і балет «Катерина Білокур». Музика власними, суто інтонаційними засобами втілює уявлення про красу квітки, якою захоплювалася геніальна українська художниця.

Портрет митця

Катерина Білокур. Піони

Леся Дичко. Фрески «Джерело» (фрагменти на вибір).

Спробуйте уявити візуальні образи, відповідні до змісту творів. Після прослуховування музики обговоріть з однокласниками та однокласницями свої враження. Поцікавтеся картинами, які демонструвалися на екрані під час концертного виконання музики (А. Чебикіна, В. Гуріна, В. Кулеби, О. Дубовика, В. Прядки, М. Стороженка).

Із самого початку свого виникнення кінематографа був тісно пов'язаний із музикою. Коли на початку свого існування кіно було німим, то під час демонстрації фільмів музику виконував піаніст-ілюстратор або ж ансамбль чи оркестр. Музика ілюструвала зміст подій, що відбувалися на екрані.

Постер фільму
«Тіні забутих предків»

Мирослав Скорик.

У кінофільмах використовують пісні, які нерідко стають настільки популярними, що продовжують самостійне життя поза екраном. Такі мелодії з кіно називають *саундтреками*. Нерідко до них створюють *кліпи* — короткі відеофільми, що супроводжуються різноманітними ігровими діями, електронними спецефектами.

Музика з фільмів «Володар кілець», «Титанік», «Пірати Карибського моря», «Шерлок Холмс», «Зоряні війни», серіалу про Гаррі Поттера та ін. (на вибір).

Проаналізуйте музику з фільмів. Висловіть свої враження. Назвіть популярні саундтреки, які стали візитівками відомих кінофільмів. Як музика характеризує образи персонажів, розкриває їхні почуття або передає стосунки між головними героями фільму?

Із введенням звуку роль музики як засобу створення екранного образу, стала вагомішою. У ній швидко підмітили «емоційного підсилювача» зорових вражень, «виразника» людських пристрастей і конфліктів.

На зорі кінематографа виникла традиція залучати до створення фільмів відомих митців. Музику до кінофільмів писали видатні зарубіжні та українські композитори *К. Сен-Санс*, *Б. Бріттен*, *Д. Шостакович*, *А. Шнітке*, *В. Бистряков* та інші.

Однією з найвідоміших у світі вітчизняних екранізацій є кінострічка «Тіні забутих предків» за однойменною повістю Михайла Коцюбинського (режисер Сергій Параджанов), музику до якої створив

Справжнім «головним героєм» кіноекрана стає музика в музичних фільмах і мюзиклах, як, приміром, в екранізації опер «Чарівна флейта» В.-А. Моцарта (режисер *І. Бергман*), «Травіата» Дж. Верді (режисер *Ф. Дзеффреллі*), «Кармен» Ж. Бізе (режисер *Ф. Розі*).

Проект «Атмосфера Соломії Крушельницької» (2015) за участю зірок української естради Каши Сальцової, Анастасії Приходько, Джамали, Юлії Саніної

Про творчість всесвітньо відомої української співачки *Соломії Крушельницької* знято фільм «Повернення Баттерфляй» (режисер *Олег Фіалко*). У кінострічці звучить голос співачки, який зачаровував слухачів на найкращих оперних сценах світу. Саме завдяки вокальній майстерності співачки було «врятовано» оперу італійського композитора *Джакомо Пуччіні* «Чіо-Чіо-сан», яка на прем'єрі зазнала провалу, але згодом у виконанні *С. Крушельницької* здобула грандіозний успіх.

Володимир Слєпченко.
Соломія Крушельницька

Джакомо Пуччіні. Арія Чіо-Чіо-сан з опери «Чіо-Чіо-сан» (у виконанні *С. Крушельницької*).

Охарактеризуйте тембр голосу і вокальну майстерність співачки. Пригадайте, які мюзикли ви слухали на уроках музичного мистецтва раніше. Чим відрізняються виконання в мюзиклі та опері?

Музика може виконувати особливу — гуманістичну місію в кінофільмі. Прикладом є картина «Титанік» (реж. *Джеймс Кемерон*) про грандіозну катастрофу. У кульмінаційному епізоді, коли на лайнері, що наразився на айсберг і розколовся навпіл, усіх охопила паніка, музиканти взяли в руки смички, і залунали прекрасні мелодії високої класики. Спокійна, піднесена камерна музика підтримувала дух приречених на загибель людей, яких охопив жах і відчай. Музиканти грали до останньої хвилини, поки океан не поглинув їх разом з іншими жертвами. Лейтмотивом вічного кохання стала пісня з цього фільму — видатний саундтрек *Джеймса Харпера*. Кінострічка «Титанік» увінчана цілою низкою «Оскарів», зокрема й за музику.

Кадр із кінофільму «Титанік»

Перегляньте епізод фільму, коли звучить цей квіртет.

Взаємодія музики й візуальних мистецтв може здійснюватися і в абстрактній формі, як, наприклад, популярні нині співаючі фонтани. Прикладом оригінальної взаємодії може слугувати музичне озвучування пірамід у Гізі, де «екскурсоводом» виступає... сам сфінкс.

Мистецька скарбничка

Відеокліп (від лат. *дивлюся, бачу* й англ. *clip* — *вирізка з газети*) — лаконічний відеофільм, присвячений виконанню пісні.

Саундтрек — популярна мелодія з кінофільму.

1. Як можуть взаємодіяти між собою музика та візуальні мистецтва?
2. Охарактеризуйте особливості синтезу мистецтв у храмі.
3. Проведіть мініконкурс саундтреків з популярних кінофільмів.
4. Разом із друзями та подругами обговоріть сценарій відеокліпу, присвяченого одному з хітів сучасної естради.
5. Поясніть взаємодію мистецтв (архітектури, скульптури, музики) на прикладі скульптури в Харкові, яку ви бачите на фотографії. Придумайте цікаву історію про неї під назвою «Скрипаль на даху».

«Скрипаль на даху» — символ творчої інтелігенції Харкова (скульптор Сейфаддін Гурбанов)

Тема 15.

«РАДУЙСЯ, МАРІЄ...», АБО САКРАЛЬНА МУЗИКА

Духовна музика, або сакральна (тобто «священна») чи релігійна... Такі визначення ви можете почути щодо характеристики деяких музичних творів. Зазвичай релігійними називають твори, що виникли в рамках церковно-співочої традиції. А ось під «духовними» розуміють як світські твори, які виконуються на концертах, так і музичні явища, віднесені до церковного вжитку. Тобто це поняття значно ширше. Адже духовна музика охоплює все, що стосується душі людини, глибин її внутрішнього світу. У ній «Божественне» гармонійно поєднується із «земними» загальнолюдськими цінностями. Сакральна музика — проміжна назва між двома попередніми, вона характеризує спрямованість від суетного до вічного.

Леонардо да Вінчі. Благовіщення

У легендах та міфах багатьох народів є образ, сповнений безмежною мудрістю і любов'ю, — образ Богині-Матері. У стародавніх слов'ян її звали Берегинею.

Християнська культура дала людству свій образ Матері, наділила його неповторними рисами. У східному православному обряді — це Богородиця, у західному католицькому — Мадонна. Її вважали заступницею, покровителькою родини, народження дітей. Світлий образ Богоматері — одна з «вічних тем» у мистецтві.

Музичні твори, присвячені Діві Марії, охоплюють широке коло жанрів, насамперед вокальних і хорових. Вони пов'язані із сакральною подією — Благовіщенням. Від початкової фрази-привітання архангела Гавриїла до Марії виникла відома молитва, яка згодом перетворилася на знаменитий християнський гімн «Ave Maria» (з лат. «*Радуйся, Маріє*»).

На слова молитви або на вільний текст за цією сюжетною канвою створено понад 40 музичних творів, а саме: *Ф. Шуберта, Дж. Верді, Ф. Ліста, А. Дворжака, Й. Брамса, К. Сен-Санса, Ж. Бізе, І. Стравінського* та інших.

Хорову мініатюру «Богородице Діво, радуйся» написав *Ігор Стравінський* на канонічний текст молитви для православного обряду богослужіння. Але згодом композитор створив нову, католицьку версію композиції — «Ave Maria» з латинським текстом. У сучасній музиці «Радуйся, Маріє» звучала у виконанні безлічі співаків і гуртів. Навіть у рокопері «Нотр-Дам де Парі» є фрагмент цієї молитви-гімну.

На основі інструментального твору *Йоганна Себастьяна Баха* — «Маленької прелюдії до мінор» — французький композитор *Шарль Гуно* створив цікаву вокальну версію музики. Вона звучить у мінорі, хоча передусім пов'язана з радісною подією Благовіщення, що передбачає просвітлений характер. Надзвичайна популярність цієї музики — яскравий приклад, коли аранжування твору набуває нового життя.

Фра Беато Анжеліко. Благовіщення

Олександр Мурашко.
Благовіщення

Сергій Рахманінов. «Богородице Діво, радуйся» («Всенощна»); *Йоганн Себастьян Бах* — *Шарль Гуно*. «Ave Maria»; *Джуліо Каччіні*. «Ave Maria» (у різних інтерпретаціях).

Якими рисами наділили композитори образи духовної музики? Зверніть увагу на виразовість мелодії, її ритмічного рисунка (плавність, пластичність, гнучкість). Передайте лінією (графічно або уявно — рукою) розвиток мелодії, виділіть кульмінацію. Створіть власну музичну інтерпретацію образу Марії (музична фраза, мелодія, пісня).

AVE MARIA

Музика Джуліо Каччіні

A - ve Ma - ri - a, A - ve Ma - ri - a!

A - A - A - ve Ma - ri -

a! A - A - A -

ve! A -

ve Ma - ri - a, a - ve Ma - ri - a! A -

A - A - ve Ma - ri - a!

Мистецькі поради

- Під час виконання довгих фраз і звуків використовуйте прийом ланцюгового дихання.
- Зверніть увагу, що для уникнення «відкритого» звучання, виконання звука «а» має бути наближеним до «о».
- Продумайте динамічний план виконання твору.

Хочу знати більше

До речі, факт належності музики «Ave Maria» Джуліо Каччіні є сумнівним. Існує версія про альтернативного автора — композитора Володимира Вавілова.

На платівці з першим записом цього твору спочатку було позначено «Невідомий автор XVI століття», а згодом він став з'являтися у світ під авторством Дж. Каччіні. Хто поставив ім'я італійця до талановито стилізованого під старовину твору, наразі невідомо. Через певний час у дослідників виникли сумніви.

Під час концертів іноді виконавці стали оголошувати вже подвійне авторство: Каччіні–Вавілов. Проте деякі професіонали однозначно вважають, що авторство належить нашому сучаснику, а не композитору минулого. Містифікація трапилася, ймовірно, внаслідок побоювання автора, що твори нікому невідомого музиканта, до того ж на релігійну тему, не матимуть шансів на публікацію.

Одним із перших композиторів, який втілює релігійний образ Діви Марії в інструментальній музиці, був угорський композитор *Ференц Ліст*. Для транскрипції він звернувся до свого улюбленого інструменту — фортепіано. Розкрити зміст цього образу суто інструментальними засобами — сміливий крок композитора. Слова (канонічний текст молитви) були підписані під нотами без ритмічної деталізації з метою проникнення у відповідний духовно-емоційний стан глибокої внутрішньої зосередженості.

Джон Колієр. Благовіщення

Не менш новаторським втіленням образу стала фортепіанна п'єса «Ave Maria» з уточнювальним програмним підзаголовком «Дзвони Рима», створена Ф. Лістом у період його перебування в цьому італійському місті. Можливо, саме римський церковний передзвін надихнув композитора на відтворення картини свята Благовіщення.

Окрім оригінальних композицій Ференц Ліст створив також інструментальну транскрипцію відомого вокального твору Франца Шуберта «Ave Maria».

Франц Шуберт. «Ave Maria»; Франц Шуберт — Ференц Ліст. «Ave Maria»; Ференц Ліст. «Дзвони Рима» (для фортепіано).

Охарактеризуйте інструментальну фактуру прослуханих творів. Яке значення, на вашу думку, має зіставлення реєстрів для виразності звукової картини?

Гімн «Ave Maria» надихав митців на створення аранжувань і транскрипцій, масштабних оригінальних композицій. Приміром, солоспів «Ave Maria» українського композитора *Михайла Ско-рульського*, що отримав назву «Лярго», набув поширення в інструментальних обробках для різних інструментів (із супроводом фортепіано), а саме: скрипки, віолончелі, альту, кларнета, навіть контрабаса.

До творів великої форми належить Концерт для фортепіано *Алемдара Караманова*.

Донателло.
Благовіщення

Алемдар Караманов. Концерт для фортепіано з оркестром № 3 «Ave Maria» (фрагмент).

Охарактеризуйте головну мелодію концерту, що звучить кілька разів на початку твору. Чи можна стверджувати, що вона випромінює Світло і Благодать?

Образ Діви Марії, як носій основ людського духу, в музичній інтерпретації авторів різних епох і країн залишається ідеалом, що з'єднує земні — материнські й водночас незбагненні Божественні якості: Мудрість і Любов, Красу і Світло.

Мистецька скарбничка

Сакральний — священний, який належить до релігійного культу і ритуалу, обрядовий.

1. Поясніть, як ви розумієте значення словосполучень «сакральна музика», «релігійна музика», «духовна музика».
2. Наведіть приклади сакральної музики, що нас оточує.
3. Які ви знаєте твори «Ave Maria»? Хто їх автор? У яких жанрах вони написані?
4. Висловіть своє емоційне ставлення до прослуханих музичних творів, присвячених образу Діви Марії. Який із них справив на вас найбільше враження?
5. **Мистецький проєкт.** Створіть слайд-шоу на тему «Радуйся, Маріє...» (графіка, живопис, зокрема іконопис, декоративне мистецтво), доберіть до візуального ряду духовну музику, відповідну за емоційним змістом.

16. ПАНОРАМА МИСТЕЦТВ:

1

2

ГЕРБ ПРАПОР ГІМН ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС

3

4

4

Які існують види архітектури? Які з них зображено на світлинах?

3

Назвіть конструктивні та декоративні елементи архітектурних споруд.

2

Доповніть перелік символів України.

1

До яких видів декоративно-прикладного мистецтва належать вироби, представлені на ілюстраціях?

ПЕРЕВІРЯЄМО СВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

1

2

ВІДЕОКЛІП ЕКРАНІЗАЦІЯ ПОСТЕР САУНДТРЕК

3

4

За ілюстраціями наведіть приклади синтезу мистецтв.

4

У яких видах мистецтва застосовують ці поняття?

3

Назвіть види аранжувань народної та академічної музики.

2

Хто із зображених митців був відомим фольклористом?

1

Частина II

НОВІТНІ МИСТЕЦЬКІ ЯВИЩА. ДИЗАЙН

У наш час, як ніколи раніше, мистецтво наблизилося до життя, проникло в усі куточки культурного простору, у побут кожної людини. Водночас і музичне, і пластичні чи візуальні мистецтва, навіть театр і кіно, дедалі більше відходять від достовірного зображення реалістичних образів. Сучасні митці по-іншому відчувають світ, який ніби втратив для них звичну гармонію і стабільність.

В образотворчому мистецтві виникають новітні артпрактики, що поєднують різні види й жанри мистецтва. Надзвичайно важливу роль відіграє дизайн, що охоплює всі складові довкілля — продукти виробництва, природне середовище та візуальну інформацію.

У музичну культуру впевнено увірвалися нові явища — джаз, рок і попмузика, які швидко завоювали серця мільйонів людей і заповнили їхнє щоденне життя. В академічній галузі також з'являються нові напрями, відбуваються експериментальні пошуки нової музичної мови.

Інновації проникають і в синтетичні мистецтва, збагачується жанрова палітра наймолодшої музи — кіномистецтва, репертуар театрів оновлюється, зокрема й завдяки розвитку нових жанрів.

З галерей і музеїв, театрів і концертних залів мистецтво виходить на міські вулиці, площі, стадіони. Поширення різноманітних мистецьких акцій і шоу, перформансів та інсталяцій свідчить, що суттєвими ознаками художньої культури сьогодення стають, окрім головної естетичної цінності, її видовищність і розважальність.

Розділ III. Дизайн і музика сьогодення: на шляху до діалогу

Призначення дизайну в майбутньому — покращувати психологічний стан людини, робити життя не тільки зручним.

Гаetano Пеше, італійський художник,
архітектор і дизайнер

Тема 1–2.

ДИЗАЙН І ЙОГО ВИДИ. ГРАФІЧНИЙ ДИЗАЙН

Дизайн і його види

Кожна людина хоче жити і працювати в сучасній комфортній будівлі, користуватися зручними і красивими речами, технічними виробами, предметами вжитку, бути модно одягненою, мати привабливий зовнішній вигляд.

Для втілення наших мрій і бажань в реальність існують різні види діяльності (конструктивна, проектна, декоративна). Їх усі об'єднує **дизайн**.

Людину, яка вміє поєднувати інноваційні знахідки у своїх творіннях так, щоб вони стали зручними і красивими, корисними й економічними, незамінними для суспільства, називають **дизайнером**.

То що ж таке «дизайн»? Коли і звідки в нашому обігу виникло це слово?

Термін «дизайн» використовують для позначення широкого кола художніх явищ.

Поширення виробництва і розвиток технологій у європейських країнах створили умови для виникнення сфери діяльності дизайнерів. Художники почали відігравати значну роль у багатьох галузях виробництва.

До традицій починайте з дитинства

Так з'явився *дизайн* — мистецтво художньої організації простору, інтер'єрів та екстер'єрів приміщень, оформлення технічних і ювелірних виробів, реклами, пакувальної продукції, різноманітного світу речей: від виделки та дитячої книжки до автомобіля і літака.

Слово «*дизайн*» буквально перекладається як «творчий задум», «намір», «план», «проект», «креслення», «конструкція». Відтак *дизайнер* — людина, яка вміє планувати, конструювати, креслити. Це слово стало міжнародним терміном і позначає художньо-конструкторську, проектно-творчу діяльність та її результати.

На відміну від образотворчого мистецтва, яке впливає на внутрішній світ людини, дизайн зорієнтований на організацію і перетворення людиною довкілля відповідно до своїх естетичних потреб та уявлень.

За допомогою ілюстрацій із підручника назвіть сфери життєдіяльності, які охоплює мистецтво дизайну.

На відміну від декоративно-прикладного мистецтва, у якому будь-яка річ створюється руками майстра в єдиному примірнику й має оригінальний, неповторний вигляд, основною сферою роботи дизайнера є розроблення речей для серійного, масового виробництва, що виготовляють промисловим способом.

Еволюція форми виробу під впливом нових технологій та матеріалів

Як розвиток технологій вплинув на дизайн телефона, чайника, носіїв аудіоінформації? Чи залежить форма речі від якостей матеріалу, з якого вона виготовлена?

Нині дизайн, що виник в умовах індустріального виробництва, охопив всі сфери життя людини. Він перетворився не тільки на самостійний вид проектно-художньої діяльності, а й на чинник активного впливу на середовище. Завдяки цьому дизайн став одним із символів сучасної цивілізації, а професія дизайнера — престижною та затребуваною на ринку праці.

Існують різні види дизайну. До основних належать *промисловий, графічний, дизайн середовища*.

Промисловий дизайн спрямований на розроблення промислових виробів, формування гармонійного, естетично повноцінного середовища виробничої діяльності людини.

Графічний дизайн спрямований на візуалізацію інформації, створення графічних знакових систем для оформлення книг, журналів, телепередач, сайтів і графічних елементів для промислових виробів (етикеток, логотипів, емблем тощо).

Дизайн середовища зорієнтований на естетичну організацію предметного простору задля створення гармонійного середовища життєдіяльності людини з метою задоволення її практичних та естетичних потреб.

Артдизайн — напрям так званого чистого (високого) мистецтва, твори якого націлені на стимулювання яскравого художнього враження від них. У переважній більшості об'єкти артдизайну мало розраховані на практичне застосування. Найчастіше — це демонстраційно-виставкові експонати, які представляють образи знайомих речей: одягу, посуду, меблів тощо, вільно інтерпретовані фантазією художника. Іноді ці композиції по-справжньому оригінальні й виразні, але частіше вони просто вражають глядача, адже мета артдизайну — спроектувати емоції людини, викликати у неї захоплення від краси,

Нині артдизайн поширюється не лише в інтер'єрах і ландшафтах, а й у ставленні до власного тіла (*body-art*), а також у художньому оформленні кулінарних страв (зокрема, *карвінг* — мистецтво художнього вирізування на овочах і фруктах).

Водночас в усіх видах дизайнерської діяльності є спільні риси. При вирішенні будь-яких завдань дизайнер має виділити й підкреслити єдність зовнішнього вигляду та призначення об'єкта, зберігаючи його естетичну привабливість і функціональність.

Обкладинка журналу

Телефонна будка

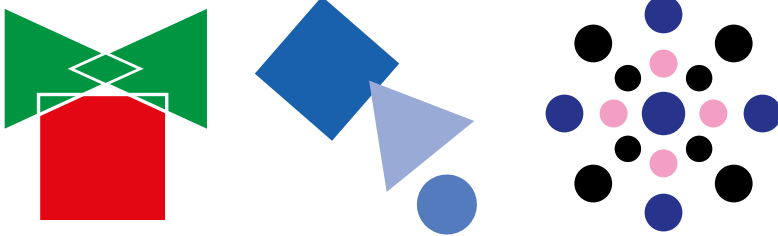
Карвінг

Хочу знати більше

Секрети композиції

Як і в будь-якому виді мистецтва, провідну роль у дизайні відіграє *композиція* — побудова художнього твору, зумовлена його змістом і призначенням. Ознаками будь-якої композиції є *цілісність* — узгодженість усіх елементів і *рівновага* — спосіб гармонізації форми.

Щоб зображення сприймалося як цілісне й урівноважене, у ньому має бути виділений *композиційний центр* (може не збігатися з геометричним центром площини). Це — кульмінація зображення, до якого притягується погляд глядача. До засобів композиції належать формат, ритм, контраст (за кольором, розміром, формою, фактурою), симетрія чи асиметрія, статика і динаміка.

Яка з композицій є динамічною (статичною), яка контрастною за кольором, яка ритмічною?

Виокремлюють такі види композицій: *фронтальна, об'ємна і просторова (або глибинно-просторова)*.

Фронтальна — композиція, яка розташована в одній площині.

Об'ємна — композиція об'ємного виробу, яку ми сприймаємо з усіх боків.

Просторова — композиція виконується з передаванням глибини простору.

Приклади фронтальної, об'ємної та просторової композицій

Варіант 1. Уявіть себе дизайнерами і створіть абстрактну композицію для декору предметів (ліплення пластиліновими джгутиками).

Варіант 2. Дослідіть особливості художньої техніки робіт Джозефа Барбаччі. Розробіть дизайн площинної композиції для оформлення шкільного куточка живої природи (ліплення пластиліновими джгутиками).

Роботи Джозефа Барбаччі

Ідеї для творчості

Мистецькі поради

- Підготуйте для роботи кольоровий картон, шприц для пластилінового живопису та виготовте різнокольорові пластилінові джгутики.
- Із джгутиків утворіть зображення, приділяючи належну увагу контрасту, цілісності та врівноваженості.
- Поедняйте роботи у спільну композицію — симетричну або асиметричну.

Мистецька скарбничка

Дизайн (від англ. *design* — творчий задум, намір, план, проект, креслення, конструкція) — проектна діяльність, яка поєднує художньо-предметну творчість і науково обґрунтовану інженерну практику у сфері індустріального виробництва.

Композиція — побудова, конструкція художнього твору, об'єднання його частин в єдине ціле; також наука, теорія творчості, що має відповідні закони, прийоми, засоби komponування і побудови художньої форми.

1. Яку людину називають дизайнером? Які завдання має вирішувати дизайнер у своїй діяльності?
2. Чим дизайн відрізняється від образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва?
3. Назвіть види дизайну, лаконічно охарактеризуйте їх.
4. Як ви розумієте поняття «композиція»? Які її основні ознаки і засоби виразності?
5. Поцікавтеся художнім оформленням вебсайтів. Зробіть добірку скріншотів (знімків екрана) деяких із них. Які композиційні засоби використав дизайнер сайту, щоб привернути увагу користувачів?

Графічний дизайн

Нині складно віднайти сфери існування людини, де не був би задіяний *графічний* дизайн — найдавніший і один із найпоширеніших видів художнього проектування. Усе, що оточує нас у повсякденні, навіть у мережі Інтернет, включає результати роботи дизайнерів-графіків. Різноманітні носії інформації — книжки, журнали, газети, мальовничі афіші, постери, банери та білборди, календарі й товарні знаки, різні типи упаковки тощо — оточують нас буквально на кожному кроці. Усе це — форми графічного дизайну. Графічний дизайн лежить в основі вебдизайну, реклами, фірмового стилю.

Портрет митця

Борис Кустодієв.
Портрет Георгія Нарбута
(фрагмент)

Георгій Нарбут (1886–1920) — український художник-графік. Народився неподалік Глухова (нині — Сумська область). Як художник сформувався в Петербурзі. Працював у Києві, був професором і ректором Української академії мистецтв.

Г. Нарбут виробив власний стиль на основі українських національних традицій, зокрема стародруків і народного мистецтва. Новий український шрифт, який він створив, згодом назвали «нарбутівським». Першим в Україні він вирішив завдання комплексного оформлення книжки, виконав низку обкладинок і малюнків до літературних творів, 15 аркушів до «Української абетки». Також створював малюнки для перших українських банкнот, поштових марок.

Титульна сторінка видання «Української абетки»,
перші українські паперові гроші (1918)

Важливим елементом графічної композиції є *шрифт* — малюнок букв, цифр, знаків для художньо-декоративного оформлення найрізноманітніших виробів. Зразки шрифтів можна побачити на вітальних листівках, у журналах і книжках, на яскравих театральних афішах і рекламних плакатах, на грошах та упаковках, на візитівках, календарях, логотипах, на телеекранах і в інтернеті тощо.

Український шрифт
Василя Чебаніка

Шрифт назви
дитячої газети

Головна мета будь-якого напису полягає в донесенні до людини закладеного у словах смислу. Тому розроблення шрифту спрямоване на те, щоб привернути увагу людини до текстового повідомлення та виділення в ньому найбільш значущого.

Характер шрифту може бути пов'язаний із країною походження та епохою (наприклад, ієрогліфи, арабське письмо, давньоруська декоративна в'язь), а також із конкретним завданням (наприклад, шрифт для плаката або дитячої книжки).

Арабське
письмо

Китайський
ієрогліф
«щастя»

Декоративний шрифт

Порівняйте шрифти, представлені на сторінці підручника. Чим вони відрізняються?

Особливе місце у графічному дизайні посідає мистецтво створення книги. У давні часи на виготовлення книжки, особливо якщо вона містила малюнки (*мініатюри*), витрачалися роки. Винайдення *Йоганном Гутенбергом* друкарського верстата (XV ст.) і запровадження друкарства сприяло тиражуванню книг і значному збільшенню кола читачів.

Сторінка з «Розкішного часослова» герцога Берійського

Мініатюра євангеліста Іоанна з Остромирового Євангелія

Розгляньте зразки оформлення старовинних книжок. Поясніть, як у часослові досягнуто композиційної цілісності слова і зображення.

Видання книжки — складний творчий процес, у якому задіяні фахівці різних професій, кожен з яких має своє завдання.

Дизайнер-графік (або художній редактор) — як режисер видання. Його головне завдання полягає в досягненні єдності змісту та художнього оформлення книги, а також зручності користування нею. Відповідно до задуму він вибирає формат, шрифт, стиль, визначає місце кожного зображення, намагаючися досягти гармонійного поєднання всіх елементів художнього оформлення з текстом.

Ілюстрації — невід’ємний елемент більшості видань. Найчастіше їх створення доручають професійному *художнику-ілюстратору*. Його завдання — виділити для ілюстрування найхарактерніші епізоди літературного твору й наочно втілити образи літературних героїв, щоб допомогти читачеві глибше, емоційніше сприйняти текст. Художник-ілюстратор працює над розробленням *обкладинки, ілюстрацій, заставок, кінцівок* тощо.

Створюючи ілюстрації до літературних творів, сучасний художник точно дотримується характеристик героїв, які дає письменник. Завдяки об'єднанню деталей, що додумує художник до опису письменника, візуальний образ поглиблюється, стає конкретним, зримим, яскравим.

Обкладинка

Заставка

Кінцівка

Сторінки

Ілюстрації Владислава Єрка

Проаналізуйте роботи українського художника-ілюстратора Владислава Єрка до казки «Снігова королева». Як оформлення книжки впливає на сприймання літературних образів Г.-К. Андерсена? Пригадайте, роботи яких українських графіків ви вже знаєте. Які їхні твори можна віднести до графічного дизайну? Поясніть свою думку.

У багатьох книголюбів на внутрішньому боці палітурки книжок можна побачити графічну композицію невеликих розмірів — *екслібрис*. Це особистий знак власника книжки і водночас — його своєрідний портрет. Екслібрис може багато розповісти про людину, якій належить книжка, адже він відображає її смаки, уподобання та захоплення. Він може бути представлений у вигляді ярлика, наклейки або печатки на форзаці.

Часто екслібрис є *монограмою* власника книги.

Зразки екслібрисів

Варіант 1. Створіть монограму з перших літер свого імені та прізвища (графічні матеріали).

Мистецькі поради

- Виберіть геометричну форму для основи композиції монограми.
- Створіть малюнок літер так, щоб він розкрив вашу індивідуальність (стать, характер тощо).
- Дотримуйтеся композиційних закономірностей: рівноваги, органічного поєднання літер та оздоблювальних художніх елементів.

Варіант 2. Вигадайте власний вигляд літер і створіть слово-образ, у якому букви і малюнок розкривають його значення (*гуаш*).

Варіант 3. Розробіть ескіз запрошення на шкільний благодійний ярмарок.

Віртуальна екскурсія

Сучасний світ неможливо уявити без Інтернету. Мандруючи різними інтернет-сайтами, ми щонайперше звертаємо увагу на їх оформлення: інформативне, красиве та зручне в користуванні. Проектування інтерфейсів для сайтів, їх художнє оформлення і технологічний супровід належать до сфери *вебдизайну*.

Фахівця, який виконує всі етапи створення і оформлення сайту, розробляє способи взаємодії користувача з інформацією, називають *вебдизайнером*. Для успішної реалізації завдань вебдизайнер має дотримуватися принципів композиції, кольорознавства щодо художнього оформлення сайту.

Завдяки цілодобовій роботі Інтернету ми можемо у будь-який час отримати потрібну інформацію про діяльність певного закладу, фірми, магазину тощо, налагодити онлайнвий зв'язок. Наприклад, завітавши на сайт бібліотеки, ознайомитися з її контентом, обрати книгу для читання в електронному форматі.

Сайт дитячої публічної онлайн-бібліотеки «Читанка»

<http://chytanka.com.ua/>

ЧИТАНКА
Дитяча публічна онлайн-бібліотека

Мистецька скарбничка

Вебдизайн (від англ. *web design*) — вид дизайну, спрямований на розроблення та оформлення об'єктів інформаційного середовища Інтернету, покликаний забезпечити їм високі споживчі властивості та естетичні якості.

Графічний дизайн — вид дизайну, спрямований на створення візуальних повідомлень, що поширюються за допомогою засобів масової комунікації, зокрема у найрізноманітніших видах друкованої продукції.

Екслібрис (від лат. *ex libris* — із книжок) — книжковий знак; художньо виконана графічна композиція невеликих розмірів з ім'ям власника книжки.

Монограма — графічний знак, у якому поєднані чи переплетені кілька літер, переважно ініціалів власника (може бути одна літера).

Шрифт (від нім. *schreiben* — почерк, письмо) — певний характер малюнка написаних літер, цифр та інших знаків, що складають єдину композиційну та стилістичну систему, яку використовує художник для оформлення тексту.

1. Наведіть приклади графічного дизайну. У чому полягають його особливості?
2. Назвіть основні елементи художнього оформлення книги. Як художник допомагає читачеві зрозуміти зміст літературного твору?
3. Перегляньте декілька книжок Г.-К. Андерсена «Снігова королева», ілюстрованих різними художниками. Зверніть увагу на найвдаліші, на вашу думку, ілюстрації, поясніть особливості композиції.
4. **Завдання за бажанням.** У вільний час сфотографуйте зразки продукції, де застосовується графічний дизайн.
5. **Колективна робота.** Дослідіть, як змінювався дизайн українських банкнот у різні часи. Порівняйте шрифти й зображення, проаналізуйте композиції. Кого з представників українського мистецтва ви хотіли б побачити на банкнотах?

Зразки графічного дизайну

Тема 3–4.

СЕКРЕТИ ПРОМИСЛОВОГО ДИЗАЙНУ

Дизайн — це не те, як предмет виглядає, а те, як він працює.

Стівен Пол Джобс,
американський підприємець і винахідник,
засновник корпорації Apple

Секрети промислового дизайну

Поглянь навколо: світ, у якому ми живемо, складається з величезного розмаїття речей. Кожна річ — від голки до літака — матеріальний представник певного стилю та способу життя. Усі вони мають різне призначення: прикрасити нашу оселю, створити в ній затишок і комфорт, полегшити побут, розважити, подарувати приємні спогади...

Книжкова полиця з місцем для читання

На формування естетично повноцінного середовища виробничої діяльності людини зорієнтований *промисловий, або індустріальний*, дизайн.

До цього виду дизайну зараховують майже все, що виробляє промисловість у галузях машинобудування, транспортних засобів, зброї, різноманітних товарів масового споживання, необхідних у побуті.

Завданням та основним принципом промислового дизайну є гармонійне поєднання функціональності, краси й користі виробу за мінімальних затрат.

Інна Соколовська. Дизайн одягу на різні теми

Серед різновидів промислового дизайну чільне місце посідає дизайн транспортних засобів: автомобілів, мотоциклів, авіа-, водного та залізничного транспорту і спеціальної техніки.

Старовинний трамвай-кав'ярня

Сучасний трамвай

У проектуванні автомобілів найповніше відображено низку спеціальних вимог, які висувають до дизайну динамічних об'єктів. Автомобіль має бути не тільки швидким, зручним та нескладним у керуванні — його конструкція повинна забезпечувати безпеку й комфорт водію та пасажирам.

Еволюція дизайну автомобіля, його форми засвідчує важливість творчої праці промислового дизайнера. Виробники намагаються максимально поєднати дизайнерську творчість із технологічним процесом виготовлення цього виду транспорту.

Відповідно до природного прагнення людини досягти найвищої швидкості форма легкового автомобіля поступово змінювалася. Так, автомобілі доби їх винаходу (наприкінці XIX ст.) нагадували карету без коня і виготовляли їх із заліза та дерева.

У XX ст., що ознаменувалося проривом людини в космос, автомобілі дещо нагадували ракету. Збільшився їх розмір і потужність, а у дизайні використовували велику кількість хромованих деталей.

Автомобіль кінця XIX ст.

Автомобіль середини XX ст.

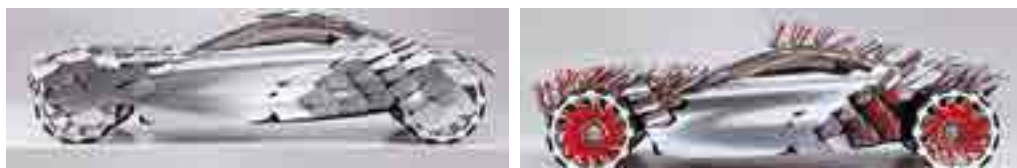
Автомобіль початку XXI ст.

Стандартизація автомобільного виробництва зумовила виникнення нових форм автомобілів (геометричних, кутових), у яких, завдяки певній мінімалізації дизайну інтер'єру та екстер'єру й використанню пластику, досягнуто ясності й чіткості конструкції без перенавантаження деталями.

Сучасна ера всебічної комп'ютеризації та використання нових матеріалів (штучно створених, більш легких і міцніших за метал) привели до створення автомобілів з високими аеродинамічними характеристиками, безшумних та безпечних, які нібито надуті зсередини й максимально заглажені ззовні.

Хочу знати більше

Разом із розвитком «традиційного» дизайну автомобільного транспорту на початку ХХ ст. в Італії виник і стрімко розвивався футуристичний дизайн (від лат. *futurus* — майбутній). Черпаючи ідеї з фантастичної літератури, космічних подорожей міжзоряних кораблів і спираючись на досягнення технічного прогресу, цей різновид дизайну руйнує всі усталені канони та прийоми «традиційного» дизайну і прагне створити новий, динамічний стиль, який іноді може здаватися нереальним у своїх задумах та втіленні. Наприклад, дизайнери-футуристи прогнозують, який транспорт може з'явитися в майбутньому.

Лускатий «спортсмен», оснащений 260 пластинами, які виконують роль сонячних батарей і повітряного гальма

Автомобіль, який пересувається на трьох сферах

Моноколесо

Уніцикл електричний

За ілюстраціями і власними спостереженнями дослідіть, як змінювався дизайн автомобіля у процесі розвитку цього виду транспорту.

Будь-яка річ створюється людиною для задоволення її потреб, принесення певної користі. Водночас вона має бути красивою. Деякі речі стають духовно значущими. Їх цінують, бережуть, передають у спадок.

Краса речей визначається гармонійним поєднанням їх пропорцій, форми, кольору та фактури поверхні. Саме про це дбають дизайнери побутових виробів, завданням яких є проектування красивих і зручних у використанні, а також безпечних в експлуатації речей для того, щоб зробити середовище якомога комфортнішим для життя людини.

Дизайн якої побутової речі сподобався вам найбільше? Поясніть чому.

Думка про те, що промисловий дизайн є набором художніх прийомів, спрямованих лише на надання предмету привабливого вигляду, у наш час застаріла. Недостатньо спроектувати оригінальний виріб — він має бути конкурентоспроможним. Для забезпечення комерційного успіху потужні компанії ще на стадії розроблення своєї продукції все частіше залучають дизайнерів, які вивчають тенденції моди, і головне — людський фактор: інтереси, уподобання, навіть психологію різних споживачів. Розуміння потреб, яскравий дизайн, зручність і вдосконалення якості товарів є ефективним засобом зацікавити споживача та випередити конкурентів. Водночас для збереження довкілля і сталого розвитку суспільства сучасним дизайнерам варто враховувати й екологічні характеристики своїх майбутніх виробів.

Отже, промисловий дизайн у наш час — це поєднання мистецтва, сучасних технологій і знань про особливості ринку (маркетингу).

Проаналізуйте представлені на ілюстраціях приклади дизайну. Оцініть оригінальність, зручність та естетичні якості виробів.

Багатофункціональний диван для підлітка
(дизайнер Роберт Рамме)

Українські меблі з лози

Дизайн побутових виробів в інтер'єрі

Секрети майстерності

Першим етапом у сприйнятті речі стає її *форма*, яка емоційно впливає на людину. Лише потім людина звертає увагу на пропорції, колір, фактуру тощо.

Відтак першочерговим завданням, що постає перед дизайнером, є розроблення оптимальної форми майбутнього виробу, яка відповідатиме функціональним, техніко-економічним, композиційно-естетичним та іншим вимогам.

Розгляньте приклади різних за формою крісел, спроектованих відомими дизайнерами. Подумайте, для кого призначене те чи інше крісло. Чи враховують вони уподобання людей, різних за віком? Як форма крісел виявляє певний стиль життя людини? У яку кімнату краще поставити кожне з них?

Крісло з листової сталі від дизайнера
Рона Арада

Крісло — книжкова полиця від дизайнера
Сакури Адаті

Крісло-гойдалка

Крісло, яке піднімається на стіну,
від дизайнера *Ліли Джанг*

У процесі створення предметів дизайнерові необхідно враховувати властивості матеріалів, які планується використати. У промисловому дизайні не лише форма визначає матеріал. Часто трапляється навпаки — сам матеріал визначає форму речі, диктує її конструкцію та відіграє визначальну роль у тому, щоб викликати у споживача якісь емоції, створити певну атмосферу.

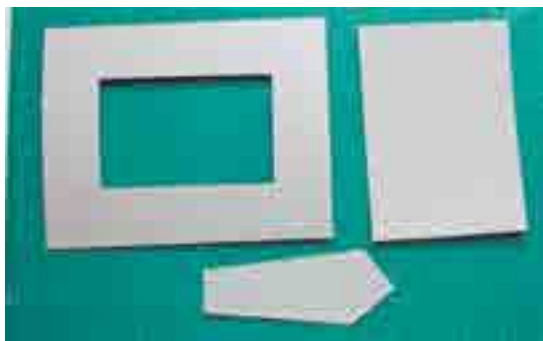
Стрімкий розвиток науки і техніки, поява нових, якісніших і дешевших матеріалів (алюмінієві сплави та полімери, склопластикові маси, синтетичні барвники тощо) дають можливість експериментувати і створювати нові конструкції й оригінальні форми, щоб знайти нестандартні ідеї, які втілюватимуться у сміливих і цікавих дизайн-проектах.

Дизайн якого годинника краще відповідає підлітковому віку?

Варіант 1. Розробіть дизайн фоторамки (*матеріали на вибір*).

Мистецькі поради

- Продумайте, де в інтер'єрі буде розташована рамка, і як вона кріпитиметься (настінна з петлею чи настільна з опорою на ніжку).
- Визначте, які фігури утворюватимуть форму фоторамки, виберіть формат відповідно до композиції фотографії.
- З картону виріжте основу для рамки та склейте деталі.
- Декоруйте рамку підручними матеріалами: гудзиками, цеглинками ©ЛЕГО, клаптиками тканини або паперовими прикрасами в техніці *квілінг*.

Зразки виробів у техніці квілінг

Варіант 2. Розробіть дизайн годинника для прикрашання інтер'єру вітальні (матеріали на вибір).

Мистецькі поради

- Визначте, дизайн якого годинника ви хочете розробити: настінного чи того, що стоїть на підлозі або на столі.
- Декор розробіть таким чином, щоб легко було дізнатися про час.
- В оформленні застосуйте образні елементи власного хобі.
- Продумайте оригінальну форму виробу, конструкцію, виберіть кольорове рішення.

Віртуальна екскурсія

Будинок музею дизайну

Музей дизайну Vitra — це всевітньо відомий приватний музей дизайну в місті Вайль-на-Рейні (Німеччина).

Колекція музею фокусується на вмеблюванні та дизайні інтер'єру. Це одна з найбільших світових колекцій сучасного дизайну меблів усіх основних епох і стилів із початку XIX ст.

Дізнатися більше про історію меблів ви можете, скориставшись сайтом музею: www.design-museum.de

Мистецька скарбничка

Квілінг (англ. *quilling* — рюш, від *quill* — пташине перо, гофрувати, паперокручення) — мистецтво виготовлення плоских або об'ємних композицій зі скручених у спіралі смужок паперу.

Промисловий (індустріальний) дизайн — вид творчої діяльності, спрямований на художнє конструювання промислових об'єктів і виробів побутового призначення, формування естетичного середовища виробничої діяльності людини.

1. Назвіть галузі виробництва, які охоплює промисловий дизайн.
2. Що повинен урахувати дизайнер, коли проєктує автомобілі?
3. Проведіть диспут на тему «Промисловий дизайн для сталого розвитку людства». Запропонуйте власні оригінальні дизайн-ідеї техніки: гелікоптерів, автомобілів, мопедів, гаджетів тощо.
4. Знайдіть у мережі Інтернет приклади предметів ужитку (стілець, стіл, прасок, годинників тощо) і дослідіть на одному з них еволюцію форми та стилю залежно від появи нових матеріалів і технологій.
5. **Завдання за бажанням.** Придумайте сучасний дизайн улюбленої побутової речі вашої родини, щоб надати їй нового життя.

Дизайн одягу, іграшок та сувенірів

Світ одягу нескінченно різноманітний. Якщо, наприклад, автомобілі, меблі, побутові предмети, виготовлені в різних країнах, загалом схожі за конструкцією, то зовсім інша річ — одяг. Кожний народ має свій самобутній, неповторний за формою, конструкцією, матеріалами й кольорами національний одяг. Його історія — наче дзеркало, у якому відображається культура країни, естетичні уявлення її населення.

Поняття «одяг» дуже широке за своїм значенням. Це сукупність предметів і виробів (із тканини, хутра, шкіри тощо), створених людьми для захисту тіла. А такі різні за звучанням слова, як *костюм, туалет, гардероб*, позначають одне й те саме поняття — «одяг».

Пауль Янсон Морельсе.
Портрет дівчинки,
відомий як «Принцеса»

!? Яким чином костюм може розповісти про епоху, у якій жив портретований? Розкажіть про дівчинку, зображену на портреті, зокрема про її одяг. Поміркуйте, чому картину називають «Принцеса». За якими особливостями костюма можна визначити національну належність? Поясніть на конкретних прикладах.

Віддаючи перевагу тому чи іншому покрою свого вбрання, вибираючи його силует, забарвлення, людина виявляє не лише власний естетичний смак, а цілеспрямовано створює свій образ — *імідж*. Завдяки іміджу вона здійснює емоційний вплив на оточуючих.

Одяг виразно характеризує як окрему людину, так і певну епоху. Матеріал, конструкція, силует, аксесуари (головні убори, краватки, ремені, шарфи, віяла, парасолі, прикраси тощо) поступово зазнавали змін, підкорюючись моді.

Традиційні костюми українського
та японського народів

Роздивіться силуети і проаналізуйте, як упродовж віків змінювався одяг (сукні, чоловічі костюми, капелюшки тощо).

Дизайн одягу — це один із напрямів творчої діяльності, метою якої є проектування комфортного, функціонального й естетичного одягу, що відповідає матеріальним і духовним вимогам споживача.

Дизайнера одягу ще називають *художником-модельєром*. З його роботи починається процес створення сучасного костюма. Він вигадує нові види й форми, розробляє колірне рішення, прийоми декоративного оздоблення одягу.

Дизайнер одягу має володіти широким колом знань з образотворчого мистецтва, зокрема кольорознавства, технології промислового виробництва (приміром, фарбування текстилю). Він повинен також швидко реагувати на зміни в моді, мати інтуїцію, щоб відчувати найдрібніші коливання потреб споживачів.

У наш час у моді дедалі більшої популярності набуває ідея екотренду, замінюючи ідеологію гіперспоживання. Адже покупців одягу, а отже, і модельєрів та виробників мотивує турбота про довкілля, його збереження.

Як відомо, іграшки — це предмети, які використовуються у грі. Український народ їх ще називає цяцьками, цяцянками, забавками.

Іграшки є одним із перших засобів розвитку й виховання дитини, передачі життєвого й соціального досвіду. Деякі іграшки використовують як предмет декору. Інші стають предметами колекціонування, *антикваріату*. Тому у сфері промислового дизайну розробленню та оформленню іграшки відводять значну роль.

Пригадайте, що вам відомо про українську народну іграшку. Наведіть приклади.

Історія іграшки походить із доісторичних часів. Можна сказати, що іграшки з'явилися водночас із появою самої людини.

У давні часи дитячі іграшки створювали кустарним способом майстри-ремісники: гончарі, теслярі, кравці та ін. Вони прагнули зробити оригінальні, естетично привабливі й безпечні для здоров'я дитини іграшки. Їх виготовляли з різних матеріалів: глини, кістки, лози, соломи, дерева, шкіри, воску, тканини тощо. У кожному із цих іграшок майстер намагався вкласти часточку своєї душі.

З поширенням масового виробництва промислових товарів природні матеріали поступово доповнювалися й витіснялися штучними (гума, пластик, штучне хутро, полістирол тощо).

Антикварні ляльки в скандинавських народних костюмах (кінець XIX ст.)

У сучасному магазині іграшок

Сучасні іграшки

Щоб задовольнити інтереси дітей комп'ютерної епохи, виробники постійно вигадують нові іграшки, намагаючись зробити їх цікавими й захопливими. На зміну механічним іграшкам прийшли електронні, інтерактивні. Вони вміють танцювати й розмовляти, розпізнавати предмети, навіть голос свого власника, вибираючи фрази із сотень варіантів, закладених у них програмою.

Найпопулярнішою іграшкою в усі часи й в усіх народів була лялька. Чому? Адже лялька — своєрідне відображення людини, її модель, зразок для наслідування. З лялькою, як із подругою, можна поділитися своїми секретами, радіщами чи прикрощами. У це важко повірити, але ваші бабусі й прабабусі також колись були дітьми й залюбки бавилися ляльками.

Розгляньте фотографії маленьких власниць ляльок. Чим відрізняються старовинні й сучасні ляльки? А що в них спільного?

Леон Гербо. Портрет дівчинки з лялькою

Минають століття. Змінюються іграшки, змінюються матеріали й технології їх виготовлення... Незмінним залишається те, що вони дарують дітям багато радості й щастя.

Хочу знати більше

3 історії іграшки

На території України в поселеннях Трипільської культури (IV–III тис. до н. е.) поряд зі знаряддями праці, речами побуту та зброєю археологи знаходять предмети, які вважають іграшками. Це кам'яні, керамічні й кістяні фігурки людей і тварин, брязкальця, мініатюрні возики та санчата. Поверхню деяких із них вкриває геометричний орнамент: паралельні лінії, трикутники, кружечки, насічки у вигляді ялинки.

Трипільська іграшка

У Давній Греції і Давньому Римі улюбленими іграшками дівчат були ляльки, виготовлені з воску й опаленої кольорової глини. Хлопці віддавали перевагу конячкам, лукам зі стрілами та іграшковим солдатикам.

Тисячі років тому єгипетські діти бавилися ляльками, виготовленими з каменю, кераміки, дерева. У них рухалися руки й ноги, вони мали перуки та одяг.

Під час розкопок залишків стародавньої індійської цивілізації археологи знайшли свистунці у вигляді птахів та іграшкові мавпочки, які могли сповзати по мотузці.

Варіант 1. Розробіть ескіз дизайну екосумки.

Варіант 2. Вигадайте і розробіть дизайн сувеніра з кераміки для музичного фестивалю. Окрім зразків у підручнику розгляньте сувеніри на сайті: <https://souvenirs.k-p.net.ua/festival/>

Мистецька скарбничка

Дизайн одягу — творча діяльність із проектування комфортного, функціонального, естетично цілісного одягу як одного з елементів предметного середовища.

Імідж (від лат. *imago* — образ, вигляд) — цілеспрямовано сформований образ людини, покликаний здійснити емоційно-психологічний вплив на інших людей.

Костюм (від італ. *costume* — звичай) — система предметів та елементів одягу, що поєднані єдиним замислом та призначенням і відображають соціальну та національну належність, стать, вік і професію споживача.

Сувенір (фр. *souvenir* від лат. *subvenio* — приходжу) — подарунок на згадку про подію або подорож, річ, пов'язана зі спогадами.

1. Як ви розумієте поняття «одяг» і «костюм»? Якими якостями та вміннями має володіти художник-модельєр?
2. Що має враховувати дизайнер під час розроблення іграшки, щоб вона виявилася цікавою для дітей і художньо-виразною?
3. Який український сувенір на згадку про свій рідний край ви подарували б європейським одноліткам?
4. **Групова робота.** Складіть «Кейс одягу підлітка» і підрахуйте його орієнтовну вартість (по групах — за сезонами). Обговоріть, як його доцільно відкоригувати в контексті сталого розвитку. Поміркуйте, чи відповідає ваш гардероб за кількістю і вартістю речей у «кейсі». Завершіть диспут на тему «Вплив моди на імідж сучасного підлітка».
5. **Мистецький проєкт.** За допомогою мережі Інтернет дослідіть модні тенденції в одязі та аксесуарах у різні часи. Організуйте показ мод на одну чи декілька тем: «Знайомство з капелюхом», «Пригоди сорочки», «Звідки з'явилися штани?», «Минуле спідниці».

Тема 5–6. ДИЗАЙН СЕРЕДОВИЩА

Найкраще, що створюється зараз у світі, не має матеріального виміру — це вільний час, стиль життя, адаптація до навколишнього середовища. Тому розкіш в інтер'єрі — це не показник гармонії і задоволення життям, а пройдений етап...

Карім Рашид, дизайнер інтер'єру

Інтер'єр

Тільки-но ми переступаємо поріг і входимо до будь-якого будинку, як потрапляємо до особливого для людини світу — *інтер'єру*. Перед нами ніби розкривається «портрет приміщення» зсередини, тобто вигляд квартири, готелю, театру, офісу, кафе, шкільних залів тощо.

Тінкуа. Студія Тінкуа

Роздивіться, як художник зобразив інтер'єр власної майстерні. Що цей інтер'єр може повідомити глядачам про господаря студії, його професію, країну, де він живе?

Інтер'єр кімнати здатний чимало розповісти про свого господаря: хто він, чим захоплюється, який має характер. Про все це уважному спостерігачеві «говорять» речі, їх розташування відповідно до призначення, стан житла загалом.

Станіслав Жуковський. Вітальня

Вінсент Ван Гог. Спальня Вінсента в Арлі

Карл Ларссон. На кухні

Розгляньте ілюстрації. Чим відрізняються інтер'єри вітальні, спальні та кухні?

Інтер'єр здатен чимало розповісти не лише про особистість людини, а й про національні особливості її житла, народні традиції та звичаї.

Назвіть речі на картині, характерні для інтер'єру української хати.

Федір Манайло.
Інтер'єр гуцульської хати

Від дизайну інтер'єрів залежить, як люди почуватимуться в житлових кімнатах і офісах, у театральному фое і бібліотеці, у магазині і кафе. Красиве, комфортне і функціональне облаштування приміщень, гармонійне поєднання форми, кольору предметів та їх розміщення у просторі продумує і проектує дизайнер інтер'єру.

Спочатку створюється *ескіз*, потім за допомогою комп'ютерної графіки — макет у тривимірному зображенні, який дає уявлення про те, який вигляд матиме інтер'єр у реальності.

Придумувати облаштування власної кімнати — це надзвичайно цікава і захоплива справа, у якій кожний охочий може виявити свої естетичні уподобання. Наприклад, особливості інтер'єру дитячої кімнати залежать від віку господаря. Для школяра важливо поділити простір на зони: навчальну, зони захоплення (мистецтво або спорт) та відпочинку.

Додати в інтер'єр індивідуальності можна за допомогою аксесуарів, які час від часу легко змінювати.

Важливим елементом дизайну інтер'єру є колір. Саме від єдності кольорів шпалер, меблів, штор, килимка залежить неповторність і затишок у кімнаті.

Визначте колорит інтер'єрів на світлинах. Поміркуйте, як від кольору залежить настрої. Охарактеризуйте лаконізм сучасного стилю дизайну інтер'єрів на поданих зразках.

Секрети майстерності

Одне з важливих завдань дизайнера інтер'єру — правильно вибрати колірне рішення і розставити колірні акценти. Адже колір здатний викликати певні емоції — радість або сум, створювати відчуття тепла або холоду, тісноти або вільного простору. Занадто яскраві кольори в інтер'єрі можуть дратувати, темні або тьмяні — засмучувати. Будь-які контрасти тонізують, а нюанси м'яких теплих тонів заспокоюють. Для візуального збільшення простору використовують світлі тони.

Важливо також урахувати й властивості окремих кольорів.

Червоний — енергійний, тому невеликі його акценти в інтер'єрі бадьорять, надмірні — можуть стомлювати. *Жовтий та оранжевий (помаранчевий)* і їх відтінки сприяють створенню позитивного настрою. *Зелені* відтінки нагадують про природу, тому створюють відчуття спокою, рівноваги. *Синій і блакитний* — освіжають, заспокоюють, розслабляють. *Фіолетовий* налаштовує на творчість, вияв фантазії, адже вважається кольором таємниці та загадки. *Білий* створює ефект невагомості й чистоти. Він легко поєднується з будь-яким кольором і є універсальним. *Темно-сірий і чорний* кольори рекомендовано обережно використовувати в інтер'єрі, бо вони здатні пригнічувати.

Поєднання кольорів в інтер'єрі

Хочу знати більше

Теорію напівтонів розробив у XIX ст. французький художник Ежен Делакруа. Він першим зобразив так званий колірний трикутник, вершини якого вказують на основні кольори (жовтий, червоний і синій), а ребра — на похідні (зелений, оранжевий, фіолетовий), які утворюються, якщо змішати основні. Наприклад, при змішуванні жовтого із синім виходить зелений. Під час обертання трикутника ребро буде вказувати на результат змішування тонів відповідних вершин.

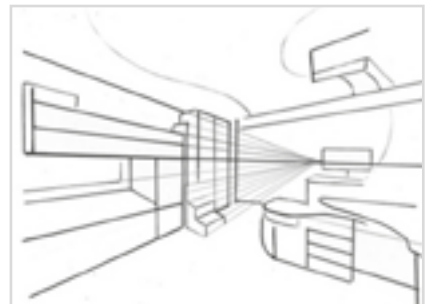
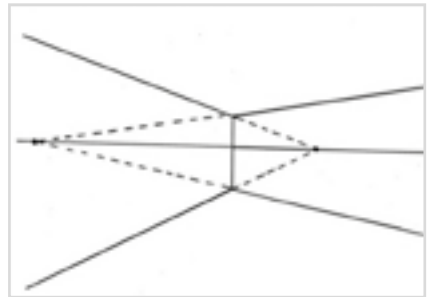

Варіант 1. Зобразіть ескіз інтер'єру з двома точками сходження (кольорові олівці).

Мистецькі поради

- Виберіть із запропонованих варіантів приміщення, над проектом інтер'єру якого ви будете працювати: кімната школяра (дівчинки чи хлопчика) або кімната для відпочинку в дитячому спортклубі. Продумайте, які особливості матиме кімната хлопчика-семикласника, а які — дівчинки-семикласниці.
- Спочатку зобразіть лінію горизонту, на ній позначте дві точки сходження горизонтальних ліній інтер'єру.
- Від точок сходження проведіть основні лінії стін, підлоги та стелі. Межі кімнати відмітьте великим прямокутником.
- Визначте розташування зображень меблів переднього й дальнього планів. Побудуйте зображення меблів з урахуванням перспективних змін. Пам'ятайте, що усі горизонтальні лінії меж шаф, тумбочок, столів будуть сходитися у відповідній точці сходження. Вертикальні лінії меж — завжди паралельні.
- Доповніть ескіз деталями: спортивним зняряддям, книжками, картиною тощо.
- На основі того, що вам відомо про властивості кольорів та їх поєднань, оберіть кольорове рішення ескізу проекту інтер'єру.

Варіант 2. Створіть разом із друзями карусель-книгу з розробкою проєкту енергоефективного будинку.

Мистецька скарбничка

Дизайн інтер'єру — один із напрямів дизайну середовища, що передбачає проєктування та оформлення внутрішнього простору будинку або окремого приміщення з їх убранням, меблями та різноманітними речами.

Інтер'єр (від фр. *interieur* — внутрішній) — 1) організований у функціонально-естетичному відношенні простір усередині будівлі; 2) жанр образотворчого мистецтва із зображенням інтер'єру.

1. У чому полягає діяльність дизайнера інтер'єру?
2. Які особливості кольорів та їх поєднань треба враховувати в роботі дизайнера інтер'єру?
3. Пофантазуйте і придумайте оригінальні ідеї для фотошпалер. Орієнтовні теми: «Природа», «Екзотичні тварини», «Підводне царство», «Космічні пригоди», «Мультфільм-колаж».
4. **Завдання за бажанням.** У вільний час подумайте, що ви хотіли б змінити у власному помешканні: як краще організувати простір, які використати кольори, деталі інтер'єру, щоб зробити його привабливішим та комфортнішим.
5. **Мистецький проєкт «Моя школа».** Розробіть дизайн інтер'єрів приміщень актової і спортивної зал, кабінетів, коридорів, бібліотеки, їдальні тощо. Придумайте оригінальне застосування українських мотивів в інтер'єрах шкільної будівлі.

Екстер'єр

Давайте вийдемо за межі власного будинку й поглянемо, який вигляд мають архітектурні споруди — «обличчя» вашого міста (селища). Що вони можуть «розповісти» про своїх мешканців?

Зовнішній вигляд архітектурних споруд, їх форми, розміри, освітлення, співвідношення елементів і цілого в ансамблі називають *екстер'єр*. Саме він дає можливість визначити художню цінність будівель, епоху їх створення та призначення.

Будинок з химерами в Києві (Україна)

Плануючи майбутню будівлю, архітектор має враховувати, щоб її екстер'єр органічно вписувався в загальний ансамбль вулиці (міста), де планується спорудження. Найважливішим елементом, який окреслює екстер'єр, є фасад. Його форма, матеріал, облицювання, декоративні елементи характеризують архітектурний стиль і культурну цінність будівлі.

Пригадайте, які ви знаєте декоративні елементи споруд. Чи впливають вони на створення особливого архітектурного образу? Поясніть. Охарактеризуйте фасади будинків на світлинах.

Будиночки старої Праги (Чехія)

Деякі ознаки екстер'єру є типовими для певної території, епохи або призначення. Наприклад, ми можемо відрізнити традиційні будівлі Європи чи Далекого Сходу, минулого чи сьогодення, легко визначити житлову, спортивну чи культову споруду. Існують також дуже індивідуальні й неповторні екстер'єри.

Опишіть свої враження від екстер'єру сучасної споруди. Посніть, як дизайнеру японського будинку вдалося оригінально поєднати різні форми на його фасаді.

Фасад будинку в Токіо (Японія)

Пофантазуйте: що нагадує екстер'єр спортивного центру, який гармонійно «вписався» в архітектурний ансамбль китайського міста. Визначте його узгодженість із призначенням будівлі. Поясніть свою думку.

Спортивний центр у Шеньчжені (Китай)

Сучасним дизайнерам властиво прагнення максимально збагатити екстер'єри технічними приладами (система кондиціонерів, елементи, що накопичують і зберігають енергію тощо). Водночас їм притаманне «наближення» до природи, включення природних компонентів — рослин, басейнів, дерев'яних деталей, прозорих перекриттів стін тощо.

У різних куточках світу є місця, у яких свято ніколи не закінчується, де панує світ снів і казок, чаклунства і магії, де збуваються нездійсненні мрії, де в будь-який день вас не полишає відчуття радості. Одне з таких місць — країна дитинства, фантастичний світ Волта Діснея, творця анімаційних персонажів Міккі Мауса, Білосніжки, Бембі, Піноккіо та інших, які є улюбленцями мільйонів дітей. Легендарний кінорежисер славився тим, що будь-яку свою фантазію міг обернути на реальність. Він свято вірив у свою мрію — створити країну, де і дитина, і дорослий почиватимуться, як у казковому королівстві.

Найперший у світі парк розваг Діснейленд було відкрито в середині минулого століття в місті Лос-Анджелесі (США). Нині «Чарівне королівство» є найвідвідуванішим парком розваг. У його центрі розташований казковий Замок Попелюшки, екстер'єр якого став символом самої «The Walt Disney Company» та її мультфільмів.

Будинок Мінні Маус в Орландо (США)

Діснейленд у Лос-Анджелесі (США)

Проаналізуйте особливості екстер'єру Замку Попелюшки. Чому, на вашу думку, саме ця споруда стала візитівкою компанії Діснея? Охарактеризуйте екстер'єр будинку Мінні — подружки Міккі Мауса.

Будівництво екстер'єрів будівель для дітей має свої особливості, адже дизайнери прагнуть зацікавити маленьких відвідувачів виразністю форм, гармонією насичених кольорів, оригінальним плануванням.

Екстер'єри театрів для дітей у Душанбе (Таджикистан) та Шверині (Німеччина)

Віртуальна екскурсія

У харківському Центральному парку культури та відпочинку цілий рік працюють понад 30 сучасних атракціонів світового рівня від італійських, німецьких, американських виробників.

Парк розбитий на кілька тематичних зон: дитячий парк, екстрим-парк, сімейно-розважальна зона, французький парк, ретропарк, середньовічна площа. Дитячий парк стилізований під Квіткове місто, де маленькі відвідувачі можуть стати героями казок Миколи Носова.

При вході в парк встановлено скульптурну композицію Білочки — символу оновленого парку розваг. Саме ці милі звірятка у великій кількості мешкають у парку.

Дізнатися більше про найбільший парк розваг в Україні ви можете, завітавши на його сайт за адресою: <http://centralpark.kh.ua/ua/>

Варіант 1 (групова робота). Намалюйте елементи парку розваг (атракціони, скульптури, рослини тощо) та виріжте їх. Об'єднайте ці елементи в композицію «Наш парк розваг» (колаж). Орієнтуйтеся на споруди й ансамблі дитячих парків на світлинах, зверніть увагу на цілісність і рівноваженість композицій.

Ескізи парку розваг

Варіант 2. Створіть макет дитячого розважального комплексу з екстер'ерами на тему «Підводний світ» (пластилін, кінетичний пісок та інші пластичні матеріали). Надихнути і пробудити вашу фантазію допоможуть образи будинку-риби й декоративного восьминога на світлинах.

Мистецькі поради

- Продумайте загальну композицію та особливості екстер'ерів споруд та форм атракціонів.
- Виділіть композиційний центр, урівноважте деталі композиції розмірами та кольорами так, щоб досягти цілісності.
- Зображуючи архітектурні споруди, атракціони, дерева, кущі тощо, дотримуйтеся масштабу та пропорцій.

Мистецька скарбничка

Екстер'єр (від фр. *exterieur*, від лат. *exterior* — зовнішній, антонім — інтер'єр) — зовнішній вигляд чогось або когось; в архітектурі — зовнішнє оформлення будівлі, що забезпечує її естетичне сприйняття.

1. Чим займаються дизайнери екстер'єрів?
2. Поясніть поняття «екстер'єр» і його значення в архітектурі на прикладі декількох будівель у місцевості, де ви мешкаєте.
3. Самостійно проаналізуйте екстер'єри закладів культури та мистецтва вашого краю. Запропонуйте ідеї, як зробити їх сучаснішими.
4. **Мистецький проєкт (групова робота).** Створіть лепбук «Родзинки парків розваг у світі». Дослідіть і зробіть перелік відомих дитячих парків розваг у різних країнах. Розробіть інформаційно-екскурсійний пакет для кожного з них: місцезнаходження об'єкта, графік роботи, ціну вхідних квитків для різних категорій відвідувачів, карти мініекскурсій. Інформацію зашифруйте у QR-коди, скориставшись генератором QR-кодів із мережі Інтернет. Для художнього оформлення лепбука виберіть визначні споруди кожного з парків.
5. **Завдання за бажанням.** На дозвіллі пограйте з друзями та подругами в онлайн-гру «Незвичні екстер'єри». Спробуйте знайти в Інтернеті світлини різних архітектурних споруд з незвичними, оригінальними екстер'єрами. По черзі відгадуйте: призначення будинку (5 балів); у якій країні та місті він розташований (5 + 5 = 10 балів); хто архітектор або дизайнер цього екстер'єру (15 балів); як називається цей артоб'єкт (додатковий бонус — 5 балів).

Тема 7–8.

ЖИТТЯ В ГАРМОНІЇ З ПРИРОДОЮ

*Немає у світі дизайнера кращого,
ніж сама природа.*

Лі Александр Макквін,
британський дизайнер

Ландшафтний дизайн — важлива складова дизайну середовища, діяльність, спрямована на естетизацію довкілля, озеленення та благоустрій території. Мистецтво створення ландшафтів охоплює різні напрями творчості людини, насамперед архітектуру й будівництво, а також ботаніку (рослинництво) та культуру.

Головне завдання *ландшафтного дизайну* — створення гармонії та краси з використанням багатств природи.

Центральна ланка ландшафтного проєкту — будівля, навколо якої відповідно до призначення упорядковують зелені насадження (дерева, кущі, квіти), декоративні елементи (озеро, каскад), малі архітектурні форми (світильники, фонтани, лавочки). Ландшафтний дизайнер прагне, щоб краса поєднувалася з безпекою та функціональністю.

Начерк літального апарату
Леонардо да Вінчі (XVI ст.)

Гармонія краси у природі не перестає надихати митців. У пошуку нових та оригінальних художніх рішень виник *біодизайн*, який нерозривно пов'язаний з наукою біонікою. Біоніка поєднує наукові знання про тваринний і рослинний світ із мистецтвом і технічним прогресом. Біодизайнери досліджують природні форми і моделюють за їх зразком штучні об'єкти.

Одним із перших почав «цитувати» природні форми італійський художник та учений *Леонардо да Вінчі*. За принципами біоніки він спроектував літак, крила якого нагадували форму і механізм дії крил справжніх птахів.

Ідеї біоніки яскраво проявилися в чудернацьких спорудах іспанського архітектора *Антоніо Гауді* та в інших будівлях сучасності, які ніби імітують форми рослинного і тваринного світу.

Хав'єр Сеносіан. Будинок
«Наутітус» в Мумбаї (Індія)

Антоніо Гауді. Будинок Бальо
у Барселоні (Іспанія)

Поміркуйте про зв'язок людини з природою, яка надихає митців на створення унікальних архітектурних образів.

Біодизайн застосовують і в сучасних інтер'єрах. У дизайні меблів — це крісла, дивани та стільці, які повторюють обриси людського тіла; ніжки стола, виконані у вигляді переплетених коренів дерева; шафа, що імітує печерний грот. Не менш оригінально дизайнери проєктують і освітлення, наприклад: люстра з гронами лампочок, що нагадують бризки води; світильник, схожий на букет квітів.

Біодизайн світильників, меблів

Охарактеризуйте зразки біодизайну меблів та світильників. Поясніть, у чому саме полягає оригінальність задуму.

Аквадизайн сьогодні є одним із найцікавіших напрямів в оформленні простору. З-поміж усіх оздоблювальних матеріалів вода є чи не найбільш оригінальним і несподіваним! Вона здатна заспокоювати людину, піднімати настрій і навіть заворожувати. Вода виступає як справжнісінький інструмент декору: декоративні фонтанчики, дзюркотливі джерельця, озерця й водоспади, динамічні повітряні кулі у воді, акваріуми, здатні прикрасити вишукані інтер'єри й ландшафти.

Екологічний дизайн, або *екодизайн*, як різновид дизайну нині став трендом. Сучасні дизайнери дедалі частіше зосереджують увагу на охороні навколишнього середовища. Вони прагнуть застосовувати природні матеріали, адже їх вплив на довкілля цілком безпечний упродовж усього циклу використання — від видобування сировини до утилізації вжитого продукту після його експлуатації. Аби не завдати шкоди природі, такі матеріали можна використовувати повторно.

Аквадизайн Григорія Поліщука

Хочу знати більше

Фітодизайн — це художнє проектування естетичного вигляду інтер'єрів та екстер'єрів із використанням рослин. Красиво розміщені кімнатні рослини, фонтан або мініводойма, оформлені зеленню, — усе це поліпшує екологію середовища та позитивно впливає на здоров'я людини.

Нині у мегаполісах Європи та Азії почали створювати «вертикальні ліси» й «вертикальні сади», які в майбутньому, як сподіваються автори цієї ідеї, рятуватимуть екологію міст, адже дерева і кущі вкривають стіни будинків, усі поверхи й дахи хмарочосів.

Фітодизайн в екстер'єрі та інтер'єрі.
Ідеї французького дизайнера *Патріка Бланка*

Цікаві ідеї фітодизайну можна побачити на виставках квітів, які традиційно проводять у багатьох країнах світу.

На виставці квітів у Києві

Варіант 1. Створіть композицію куточка відпочинку (аплікація з кольорового паперу).

Мистецькі поради

- Продумайте композицію (виберіть формат і розмір аркуша-основи, намітьте плановість, доберіть кольорову гаму), для цього виконайте кілька начерків.
- Пригадайте правила перспективи (лінійної та повітряної) і дотримуйтесь їх під час роботи.
- Виріжте елементи композиції. Спочатку приклейте більші частини (небо, земля), потім — менші (водойми, доріжки, рослинність).
- Доповніть композицію зображеннями архітектурних споруд малої форми — альтанками, місточками тощо. Ураховуйте масштаб і пропорції частин композиції.

Варіант 2. Придумайте оригінальний образ садової прикраси на основі форми гарбуза і виготовте його (конструювання з природних матеріалів та пап'є-маше).

Мистецькі поради

- Створіть виріб із паперової маси, змішуючи розмочені дрібні шматочки паперу із клеєм.
- Отриману суміш нанесіть на основу, наприклад пластикову пляшку.
- Коли виріб висохне, декоруйте його розписом чи природними матеріалами.

Мистецька скарбничка

Біоніка — наука про використання знань конструкції та форм, принципів і технологічних процесів живої природи в техніці та на виробництві.

Ландшафтний дизайн — вид творчої діяльності, спрямований на естетичне перетворення ландшафту шляхом гармонійного поєднання природних краєвидів із формами архітектурних споруд, скульптурами тощо.

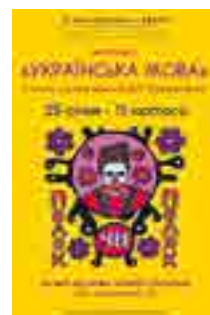

1. У яких напрямках дизайну природа стала основним джерелом натхнення для проектування оригінальних форм?
2. Пофантазуйте, як розвиватиметься ландшафтний дизайн у майбутньому.
3. Проведіть дискусію на тему «Чому екодизайн є актуальною потребою нашого часу?».
4. **Завдання за бажанням.** У вільну хвилину дізнайтеся, на основі яких природних аналогів запозичені такі рішення: гелікоптер, підводний човен, ракетний двигун, Ейфелева вежа (Париж, Франція), купол собору Санта Марія дель Фьоре (Флоренція, Італія).
5. **Соціально-мистецький проєкт.** Тема: «Сортування сміття — важливий крок до очищення планети». Розробіть плакати для інформування школярів про важливість сортування сміття.

Тема 9.

ДИЗАЙН МАСОВИХ ЗАХОДІВ. РЕКЛАМА, ФІРМОВИЙ СТИЛЬ

Без участі дизайнерів неможливо уявити організацію та проведення жодної події мистецького призначення, зокрема оформлення фестивалів і конкурсів, виставок та шоу тощо. Це стосується також заходів для дітей та підлітків — від шкільних до міжнародних.

Дизайн оголошень про заходи, присвячені Т. Г. Шевченку

Які елементи дизайну на запропонованих прикладах у підручнику вам здаються естетично привабливими?

Сучасний шоу-бізнес різноплановий, багатожанровий і включає естрадну музику, видовищні спортивні змагання, конкурси краси, народні гуляння, бали, карнавали, маскаради, кіноіндустрію тощо. Це потребує великої кількості дизайнерів, які здатні сформувати стиль шоу загалом та імідж естрадної зірки чи популярного телеведучого зокрема.

Дизайн шоу на відкритті літньої Юнацької Олімпіади (Китай)

Яку роль для створення святкового настрою відведено кольору в дизайні Юнацької Олімпіади в Китаї?

Сучасний шоу-бізнес пропонує чимало продукції для широкої аудиторії глядачів на телебаченні. Телепрограми репрезентують багатожанрове розмаїття цієї індустрії: інформаційні, спортивні, розважальні, зокрема вікторини, ток-шоу, концерти зірок тощо. Вони успішно конкурують із показами художніх фільмів та серіалів. Про більшість телепродуктів того чи іншого телеканалу ми дізнаємося з реклами.

Реклама телешоу «Танцюють всі!»

Охарактеризуйте дизайн реклами. Що привертає увагу найбільше? Висловіть своє ставлення до роботи дизайнера.

Рекламний плакат фестивалю акустичної рокмузики Lviv Acoustic Fest

Дизайнерів залучають до розроблення реклами різноманітних масових заходів, які сприяють популяризації шоу-індустрії. Існує безліч носіїв реклами: відео, аудіоролики, різноманітна поліграфічна продукція (афіші та оголошення, плакати, календарі, буклети, візитівки, листівки) тощо. Надзвичайно потужну силу впливу має реклама на телебаченні та в Інтернеті.

Що ж визначає успішність будь-якої реклами? Ознаками її ефективності є творчі ідеї дизайнера, який художніми засобами здатний збуджувати цікавість споживачів.

Яка художньо-творча ідея реалізована в композиції рекламного плаката на світліні?

В Україні проводиться чимало масових заходів для дітей і молоді: художні виставки та ярмарки виробів мистецтва, конкурси і фестивалі, театралізовані свята і різні видовища. Усі вони спрямовані на розвиток дитячо-юнацької творчості, підтримку талантів у різних галузях науки і техніки, спорту, культури та мистецтва.

У сучасну епоху Інтернету, щоб дізнатися про умови проведення певного заходу, варто відвідати вебсайт, який виступає джерелом інформації і потужним рекламним засобом. Головна вебсторінка зазвичай містить тексти й ілюстрації, засоби комунікації тощо. Усі ці елементи дизайнер має майстерно поєднати в красиву композицію, зручну для користувачів.

!? Розгляньте дизайн вебсайтів і реклами дитячих масових заходів.

Вебсайт і рекламна продукція міжнародного фестивалю Children KinoFest

Вебсторінка сайту міжнародного фестивалю «Золотий лелека»

!? **Групова робота.** Об'єднайтеся у дві групи і проаналізуйте дизайн вебсайту одного з фестивалів. Обміняйтеся враженнями й оберіть найцікавіші художні ідеї. Запропонуйте від групи ідеї щодо удосконалення розглянутого зразка дизайну.

У наш час особливого значення серед різноманіття інших чинників впливу на масову аудиторію набуває фірмовий стиль. Його розробляють для того, щоб підкреслити характерні особливості й індивідуальність популярного бренду. Це здійснюють дизайнерські й рекламні агентства. Вони забезпечують єдиний візуальний образ конкретного масового заходу, творчого колективу чи телепрограми, що сприяє кращому запам'ятовуванню інформації про них, здатність відрізнити їх від інших.

Фірмовий стиль виявляється у повторенні основних елементів дизайну:

- фірмового напису (логотипа);
- фірмових шрифтів;
- талісмана (символ, знак, персонаж чи яскравий образ);
- фірмового гасла, слогана (оригінального девізу);
- корпоративних (фірмових) кольорів.

Намісто — логотип конкурсу Євробачення 2017

!? Охарактеризуйте ознаки стилю дизайну, представленого на ілюстраціях. Поцікавтеся, чому саме такі кольори й візерунки застосували українські дизайнери, створюючи логотип конкурсу Євробачення 2017 — стилізоване намисто.

Зразки елементів фірмового стилю Євробачення-2017 в Україні

Елементи якого декоративного розпису покладено в основу цього стилю дизайну Євробачення?

До основних носіїв фірмового стилю належать друкована реклама (плакати, листівки, оголошення, каталоги, буклети, візитівки, запрошення, квитки, дипломи тощо), а також диски, подарункові сувеніри і призи (статуетки, кубки, вимпели, прапорці) тощо.

Елементи фірмового стилю є обов'язковими в оформленні екстер'єру та інтер'єру будь-якого розважального шоу, а саме: на настінному панно, банерах, емблемі, що розміщуються в концертній залі, у фое, перед входом у приміщення, де відбувається захід. Під час створення фірмового стилю необхідно пам'ятати про те, що він в ідеалі має добре виглядати як на маленькій візитівці, так і на рекламному щиті, як у кольорі, так і в чорно-білому варіанті.

Артем Зубкевич. Фірмовий стиль VIII Міжнародного етнофестивалю «Країна мрій»

Варіант 1. Розробіть фірмовий стиль сувенірної продукції за мотивами української народної пісні. (За можливості використайте програму Microsoft Paint.)

Мистецькі поради

- Виберіть мотив народної пісні для декоративного малюнка, який стане основою фірмового стилю.
- Намалуйте обриси зображення та стилізуйте його.
- Намагайтеся, щоб декоративний малюнок був оригінальним, лаконічним, виразним і привабливим.
- Шрифт добирайте таким чином, щоб він легко читався і гармонійно узгоджувався з декоративним малюнком.
- Приділіть належну увагу добору кольорової гами, скористайтеся правилами контрасту та гармонії кольорів.
- Текстові та ілюстративні матеріали мають бути врівноваженими.

Варіант 2. Намалуйте популярні танці, які вам найбільше подобаються (кольорові олівці).

Мистецькі поради

- Пригадайте пропорції фігури людини і врахуйте їх у своїй роботі.
- Оберіть формат відповідно до задуму, продумайте композицію залежно від танцю, який будете зображувати (сольний, парний чи груповий).
- Виконайте легкі начерки фігури чи кількох фігур (приміром, чоловічої та жіночої) у русі. Уточніть контури та витріть зайві лінії.
- Придумайте тло, яке відповідатиме характеру танцю, та розфарбуйте малюнок.

Мистецька скарбничка

Дизайн реклами — це дизайнерське проектування, спрямоване на створення рекламної продукції.

Фірмовий (корпоративний) стиль — це об'єднання за певною ідеєю візуальних ознак та інформаційних (текстових) елементів, за допомогою яких створюється образ, що легко впізнається.

Шоу-бізнес — сфера комерційної діяльності в галузі художньої творчості, естради, кіно, музичної індустрії.

1. Як ви розумієте поняття «шоу» і «шоу-бізнес»?
2. Опишіть свої враження від дизайну сучасних масових заходів на конкретних прикладах.
3. Які розважальні шоу-програми є на українському телебаченні? Розробіть пропозиції щодо їх розвитку з огляду на потреби дітей та юнацтва.
4. Які художні засоби формують єдність усіх елементів фірмового стилю?
5. На дозвіллі проаналізуйте рекламу, сфотографуйте зразки. Виберіть із них найоригінальніші, що позитивно вразили.

Розділ III. Дизайн і музика сьогодення: на шляху до діалогу

Тема 1–2.

У РИТМІ ДЖАЗУ.

ДЖАЗ І КЛАСИЧНА МУЗИКА

Ця музика — дуже відверта, сповнена дитячої веселості. Одна половина цієї музики, лірична, — дуже сентиментальна, інша — несамоविта, норовлива й енергійна, проте обидві половини мирно поєдналися і дали в підсумку велике ціле.

Герман Гессе, німецький письменник XX ст.,
лауреат Нобелівської премії

У ритмі джазу

На початку XX ст. зі сценічних помостів концертних зал поряд із класичними (академічними) музичними творами зазвучала абсолютно нова, незвична для того часу музика. Це був *джаз*. Він з'явився на півдні США і вніс у світове музичне мистецтво своєрідність мелодики й ритму, прийомів і манери виконання.

Корені джазу сягають африканського музичного фольклору з його вишуканими наспівами й різноманітними ритмами. Витоками джазу вважають пісенні й танцювальні жанри: *спіричуели*, *блюз*, *регтайм*.

Спіричуели — духовні піснеспіви афроамериканців. Їх характерні риси — багатоголосся, імпровізація, складний ритм, побудова музики за принципом «запитання-відповідь».

Блюзи — вокальні чи інструментальні твори афроамериканської музики ліричного сумного характеру. «*Я сміюся лише для того, щоб стримати сльози*» — звучить в одному з популярних блюзів легендарної співачки Бессі Сміт. І цей абсурдний, майже трагічний сміх — суть цього жанру.

Анрі Матісс. Джаз

Від *регтайму* — популярної на початку ХХ ст. в Америці танцювальної музики — джаз успадкував особливу ритміку, яку створювали постійно синкоповані, ніби «розірвані» мелодії з чітким маршеподібним супроводом.

Скотт Джопплін. Регтайм «Кленовий лист»; спіричуел у виконанні *Бессі Сміт*; джазові композиції у виконанні *Еллі Фіцджеральд* (на вибір).

Охарактеризуйте музику прослуханих творів і порівняйте їх. У чому полягають особливості джазового виконання? Зверніть увагу на манеру співу, діапазон голосу джазового вокаліста. Як майстерність володіння ритмічними нюансами допомагає створити музичний образ?

Максим Глебов. Новоорлеанський джаз

Кіт Маллетт. Бібоп

Хочь знати більше

Існує така історія

Одним із засновників джазу вважають темношкірого веселуна *Термідуса Брауна*. Музикант-аматор, що працював у перукарні, мав прізвище Джаз-бо. У новоорлеанському ресторанчику на березі річки Браун він награв на своєму старенькому корнеті просту мелодію. Аж раптом почав збиватися з мелодії, яка завдяки цьому набула незвичайного ритму й тональності. Ця дивна музика захопила публіку ресторанчика. Таке незвичне, з нерівним ритмом звучання дуже швидко запозичили музиканти з оркестрів, що виконували в Новому Орлеані танцювальну музику.

Вільям Сідней Монт.
Хлопчик, який грає на банджо

Перші виконавці джазу вчилися грати на духових інструментах самотужки. Вони невтомно експериментували, імпровізували. Тож в основі джазу лежить *імпровізація*. Але джазовий імпровізатор — це не композитор і виконавець в одній особі, а особливий тип митця, який творить у взаємодії зі своїми партнерами по ансамблю. І сенс джазової імпровізації полягає не в народженні нової музики, а в самому процесі її створення.

Зразки джазової музики — це інструментальні п'єси, які нагадують форму теми з варіаціями. Після того як джазовий ансамбль виконав основну музичну тему, солісти-імпровізатори по черзі варіюють її, а інші вступають у музичний діалог. Інструментами-соло переважно виступають духові — труба, тромбон, саксофон тощо.

Джазові колективи — *джаз-бенди* і *диксиленди* — складаються переважно з духових і ударних (перкусійних) інструментів. Існує також особливий оркестр — естрадно-симфонічний, який виконує музику зокрема у стилі симфоджаз. У трубах і тромбонах використовують спеціальні пристрої — *сурдини*, які вставляють у раструб. Вони іноді змінюють тембр інструмента до невпізнаності. Із часом замість групи ударних інструментів з'явилась ударна установка, на якій грає один музикант. До інструментального складу джазових колективів входить також і фортепіано.

Джазові композиції: Дюк Еллінгтон. «Караван»; Луї Армстронг. «Hello, Dolly!».

Спробуйте відтворити пульс музики. Назвіть особливі «прикмети» джазу. Які інструменти виконували соло?

Дюк Еллінгтон

Оркестр Дюка Еллінгтона

Портрет митця

Луї Армстронг (1901–1971) — американський джазовий музикант, трубач і співак, відомий як король джазу. Музиканту принесли надзвичайну популярність і любов слухачів його низький хрипкий голос, особливе тепле звучання труби, майстерність в імпровізації.

Творчість Армстронга справила значний вплив на музику ХХ ст. Як трубач-новатор, він заклав фундамент багатьох наступних джазових напрямів. Яскравий звук труби, дивовижна вібрація, запаморочливі переходи, ритмічна розкутість і невичерпна фантазія його імпровізацій розширили уявлення про можливості труби та музиканта, який на ній грає. Завдяки Армстронгові джаз став розвиватися сольо.

Розмах його інтересів підтверджують співпраця та спільні виступи з музикантами різних стилів — диксиленду, свінгу, симфоджазу тощо.

Афіша концерту
Луї Армстронга

Луї Армстронг. «Let My People Go!».

Леонід Афремов.

Сергій Дорофєєв.

Гарт Глазьє.

Портрети Луї Армстронга

Роздивіться і порівняйте портрети Луї Армстронга. Який із них подобається вам найбільше? Поясніть чому.

Якщо вас зацікавив джаз, розпочніть самостійне дослідження цієї теми й перегляньте документальні та художні кінофільми, присвячені видатним джазовим виконавцям.

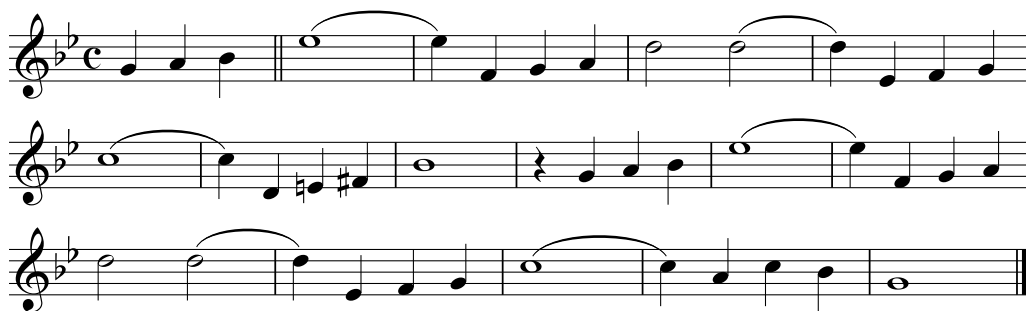
Документальний фільм «Армстронг. Вік Луї Першого».

Варіант 1. Виконайте мелодію вокалізом. Спробуйте імпровізувати.

AUTUMN LEAVES (БЛЮЗ)

Музика *Джозефа Косма*

Мистецькі поради

- Перед виконанням проплескайте ритм мелодії.
- Зверніть увагу на інтонаційно складні фрагменти мелодії. Співаючи, стежте за точністю інтонування.

Марк Казав. Джазова музика

Варіант 2.

ВЕСНЯНИЙ ДЖАЗ

Музика і слова *Маші і Насті Толмачових*

2. Я іду, всміхаючись людям довкола.
Радістю спалахує серце моє.
Щиро я бажаю, люди,
Ніжності, тепла усюди.
Я іду по людній вулиці,
Наспівую весняний джаз.

Приспів.

Мистецькі поради

- Перед розучуванням мелодії проплескайте її ритм, зверніть увагу на *синкопи*.
- Поміркуйте, як потрібно виконати цю пісню, щоб створити яскравий, життєрадісний образ (продумайте динаміку, темп виконання, можливі елементи імпровазації).

Мистецька скарбничка

Джаз (англ. *jazz*) — вид професійного музичного мистецтва, для якого характерні неакадемічні способи звуковидобування й інтонування, імпровізаційний характер викладу мелодії та її розробки, регулярна ритмічна пульсація, підвищена емоційність.

Диксиленд (англ. *dixieland*) — джазовий ансамбль раннього новоорлеанського стилю; різновид традиційного джазу, який також називають «гарячий джаз» (*hot jazz*). Поєднує риси маршів духових оркестрів, регтайму, блюзу з колективною імпровізацією.

Музична імпровізація (від лат. *improvisus* — непередбачений) — створення музичного твору без попередньої підготовки.

Свінг (від англ. *swing* — розгойдування) — ритмічний джазовий малюнок, що виявляється в розгойдуванні ритму; особливий джазовий стиль; танок, споріднений із джазом.

Синкопа — зміщення акценту із сильної (або відносно сильної) частки такту на слабку.

1. Які жанри музичного фольклору вважають витокami джазу? Які особливості джазових мелодій та ритмів?
2. Як називаються колективи джазових виконавців?
3. Уявіть, що вам запропонували створити для шкільного кабінету музики стенд, присвячений джазу. Що увійшло б до композиції? Які форми графічного дизайну ви б використали?
4. Роздивіться «джазову» шпалеру для комп'ютерного монітора. Якою джазовою музикою можна її «озвучити»?

5. Дізнайтеся більше про книгу видатного французького художника Анрі Матісса «Джаз». Висловіть своє припущення, чому митець обрав для своїх робіт саме таку назву.

Джаз і класична музика

Музика джазу вплинула на розвиток академічної музики, зокрема симфонічної та оперної. Джазові інтонації поступово проникли у твори композиторів-професіоналів у різних країнах світу. Так, наприклад, у *Клода Дебюссі* елементи джазу звучать у дитячій п'єсі «Ляльковий кейк-уок» із циклу «Дитячий куточок», *Ігор Стравінський* створив «Регтайм» для одинадцяти інструментів та «Піано-рег-мюзік» для фортепіано. І список цей можна продовжити.

Найяскравішим музичним твором, який відкрив нові можливості використання джазу в симфонічній музиці, стала «Рапсодія у блюзових тонах» американського композитора Джорджа Гершвіна.

Джеймс Вістлер. Ноктюрн у блакитному і срібному

«Rhapsody in Blue» перекладається ще як «Блакитна рапсодія», або «Рапсодія у блакитних тонах». Насправді ідея її написання з'явилась у Гершвіна після відвідування художньої виставки, картини на якій були витримані переважно у блакитних і синіх тонах. Це були роботи Джеймса Вістлера «Ноктюрн у блакитному і срібному», «Композиція в сірому та зеленому». Проте англійське слово *blue*, як відомо, має два значення — *блакитний* та *сумний*. Саме від останнього походить назва музичного стилю блюз. І музика твору Гершвіна наближена саме до нього. «Рапсодія у блюзових тонах», по суті, підняла джаз на новий, вищий рівень.

Джордж Гершвін. Рапсодія у блюзових тонах (фрагмент).

Пригадайте, що таке рапсодія. Які її характерні ознаки? Поміркуйте над висловом про цей твір: «...у ній (музиці) відчувається життєрадісність, молодечтво, емоційна вибуховість». Які настрої втілено в картині Дж. Віслера? Яку музику можна створити під враженням від неї?

Портрет митця

*Енді Воргол.
Джордж Гершвін*

Джордж Гершвін (1898–1937) — американський композитор. Життя склалося так, що систематичної музичної освіти Дж. Гершвін не отримав, проте він брав уроки у відомих композиторів: М. Равеля, І. Стравінського, А. Шенберга. У спадщині Джорджа Гершвіна — симфонічні твори й фортепіанні п'єси, оперети та мюзикли, близько 300 пісень, музика до кінофільмів. Останнім твором митця стала опера «Поргі і Бесс» (*«Porgy and Bess»*). Жанр твору поєднує традиції «класичної» опери та мюзиклу. У музиці звучать інтонації та ритми блюзу і спіричуелу, які органічно інтегрувалися з різноманітними формами сучасної композиторської техніки.

Вивчивши традиції джазу й афроамериканського фольклору, Гершвін вдало поєднав їх з основами європейської класичної музики та виробив особливий стиль, який відкрив новий напрям у світовій музичній культурі. До Гершвіна багато композиторів відчували зародження нового жанру, але не наважувалися говорити про нього. Саме Гершвін вивів його на сцену й відкрито заявив про початок джазової епохи.

Джордж Гершвін. Сцена з опери «Поргі і Бесс»

Український джаз упродовж свого розвитку пройшов великий шлях, кардинально змінивши середовище свого побутування: від ресторанно-розважального мистецтва до джаз-клубів, концертних, фестивалних і філармонічних зал. Великими джазовими центрами в Україні є Дніпро, Донецьк, Одеса, Київ, Львів, Харків та інші міста.

В Україні багато талановитих джазових музикантів, яких знають не тільки на Батьківщині, а й у світі. Серед них — кримськотатарський гітарист *Енвер Ізмайлов*, у віртуозних руках якого гітара перетворюється на оркестр або звучить то як європейські цимбали, то як турецький саз. У музичних композиціях інструментального гурту «Брати блюзу» — органічне поєднання різновидів джазу та карпатської мелодики. У репертуарі чоловічого вокального гурту «ManSound», що працює в техніці *a cappella*, — популярні джазові стандарти і слов'янський фольклор в оригінальних аранжуваннях. Гармонійний стрій, бездоганна техніка виконання, багата тембральна палітра, природність та емоційність — характеристики вокального «обличчя» цього колективу.

Джазовий гітарист
Енвер Ізмайлов

Енвер Ізмайлов. Д'Енвер блюз; «Брати блюзу», «ManSound» (композиції на вибір).

Порівняйте темброве виконання творів. Поміркуйте, чи потрібна для джаз-виконавців серйозна музична освіта. Поясніть свою позицію.

Інтонанції джазу активно проникли і в українську академічну музику: джаз зазвучав на філармонійних майданчиках, він став складною сучасною музикою, елітарним інтелектуальним мистецтвом. Поступово і впевнено він завойовує публіку і стає «обличчям» нашої музичної культури.

Мирослав Скорик. Джазові п'єси для фортепіано з оркестром. *Олександр Саратський*. Сюїта № 2 для фортепіано з оркестром (фрагменти на вибір).

Пригадайте особливості жанру «сюїта». Які ознаки академічної та джазової музики поєднані в цьому виконанні?

Логотипи й афіші джазових фестивалів в Україні

«КОЛИСКОВА КЛАРИ» З ОПЕРИ «ПОРГІ І БЕСС»

Музика Джорджа Гершвіна

Слова Дюбосса Хейварда
і Айри Гершвіна

Sum-mer time and the li-ving is eas-y, Fish are
jum-ping and the cot-ton is high. Your da-
ddy is rich and your ma is good-loo-king,
So hush, little ba-by, ba-by, don't you cry.

Літечко, і життя — щасливе,
І бавовна — висока, і риба — аж вскач.
Татко твій — багач, матуся твоя — вродлива,
То ж тихіше, дитинко, дитинко, не плач.
Якось ранком запрагнеш ти волі
І, розправивши крила, у небо гайнеш.
Доти ж не завдасть ніщо тобі болю,
Бо матуся — з тобою і татко — з тобою теж.

(Переклад Володимира Книра)

Мистецькі поради

- Довгі звуки мелодії проспівуйте до кінця, без напруги.
- Приголосні звуки, які стоять наприкінці слів, вимовляйте чітко і виразно.
- Поміркуйте над створенням ніжного наспівного образу.

Увіть, що вам потрібно створити постер до джазового концерту. Яку з «музичних» картин художника Михайла Розенвайна ви обрали б для розміщення у плакатній композиції? Поясніть свій вибір.

Мистецька скарбничка

Рапсодія — музичний жанр, якому притаманна імпровізаційність «вільного висловлювання».

1. Як вплинула поява джазу на розвиток музичного мистецтва?

2. У чому полягає значення «Рапсодії у блюзових тонах» Дж. Гершвіна в історії музики?

3. Послухайте українську народну пісню «Ой ходить сон коло вікон». Як ви вважаєте, чи має під собою ґрунт версія про те, що саме вона надихнула Дж. Гершвіна на створення знаменитої колискової?

4. Дослідіть, чи є в українському медіапросторі передачі, присвячені джазу. За їх допомогою складіть рейтинг «Хіт-парад: український джаз», визначивши десять найпопулярніших джазових виконавців.

5. Завдання за бажанням. Підготуйте матеріали до дискусійної статті «Для чого молоді джаз?» для журналу «Однокласник».

6. Поміркуйте над висловом американського диригента Волтера Дамроша: «Леді Джаз, прикрашена інтригуючими ритмами, йшла танцюючою ходою через увесь світ. Але ніде їй не зустрівся лицар, який запросив би її як шановну гостю у вище музичне співтовариство. Джордж Гершвін здійснив це диво. Він сміливо одягнув цю вкрай незалежну й сучасну леді в... класичний одяг концерту, анітрохи не зменшивши її чарівності. Він — принц, який узяв Попелюшку за руку та відкрито проголосив її принцесою, викликаючи подив світу і злість її заздрисних сестер».

Доберіть музичні ілюстрації цієї думки або намалюйте власні абстрактні кольорові композиції, у яких передайте своє емоційне ставлення до джазової музики.

Арзу Гачієв. Лорена Ассісі

Тема 3–4. РОКМУЗИКА. РОКОПЕРА

Попмузика часто говорить вам, що все гаразд, тоді як рокмузика застерігає, що щось не так, але ви можете змінити це.

Боно, ірландський рокмузикант, вокаліст рокгурту «U2»

Рокмузика

У середині минулого століття в музичному середовищі Америки виникло явище масової культури, яке формувало й донині формує смаки молоді багатьох країн світу. Це — *рокмузика*.

До визначальних ознак рокмузики належать підкреслення метра шляхом інтенсивного акцентування сильної долі такту, застосування електронного підсилення звучання, підвищена експресія вокального та інструментального інтонування. Головна увага в рокмузиці приділяється виконавській інтерпретації твору. У рокмузиці на передній план висувається чіткий і динамічний ритм, що підкреслює її гучність і стає важливим засобом виразовості. Специфічним є склад інструментів цих вокально-інструментальних ансамблів: електромузичні інструменти, електрогітари та ударні.

Рокмузику можна поділити на багато течій і напрямів. Одним із них є *рок-н-рол* (від англ. *rock'n'roll* — крутитися, гойдатися). Це насамперед танцювальна музика. У рок-н-ролі основну роль відіграє електрогітара, на якій зазвичай виконують сольні партії. Вокал — дуже напористий і енергійний, а поведінка виконавців на сцені — вільна й невимушена.

Королем і найкращим виконавцем рок-н-ролу вважається американський співак *Елвіс Преслі*.

Елвіс Преслі. Рок-н-рол (композиції на вибір).

Яка роль ритму, мелодії в рок-н-рольних композиціях? Охарактеризуйте манеру вокального виконання, порівняйте його з академічним і джазовим вокалом.

Портрет митця

Матеус Зогала. Портрет Елвіса

Елвіс Преслі (1935–1977) — король рок-н-ролу і, певно, найепатажніша фігура в шоу-бізнесі ХХ ст. Йому вдалося здійснити велику американську мрію — хлопець, який народився у бідній родині, став мільйонером. У його особистості поєдналися яскравий талант, виняткова працездатність і неймовірне везіння. Елвіс був усебічно обдарованою людиною — співаком, аранжувальником, актором і спортсменом.

Творча спадщина Елвіса Преслі величезна: він випустив у США близько 50 великих платівок, знявся в понад 30 кінофільмах. І досі виходять диски з його записами. Про Елвіса написано сотні книжок і тисячі статей; у світі

продано більш ніж мільярд платівок (вініл- і компакт-дисків). У Преслі найбільше, ніж у будь-кого у світі, пісень (149), що потрапляли в «гарячу сотню» хіт-параду «Білборд». Із них 18 посідали перші місця. 150 альбомів Преслі досягли золотого, платинового або мультиплатинового статусу, з них 10 посіли перші місця в хіт-парадах США. За життя Преслі отримав три музичні нагороди Американської академії звукозапису «Греммі».

Дізнайтеся більше про музеї короля рок-н-ролу у світі. Чи є такі зібрання в Україні?

Воскова фігура Елвіса Преслі у філії музею мадам Тюссо в Токіо

Пам'ятник Елвісу Преслі в США

Стихія роккультури з її культом свободи захоплювала і продовжує захоплювати молодь усього світу. Рок є міжнародним явищем. У різних куточках світу існує велика кількість рокгуртів. Серед яскравих представників — The Beatles, Rolling Stones, Queen, Deep Purple; «Машина часу», «Арсенал», «Акваріум», «Кіно»; «ВВ», «Океан Ельзи», «Плач Єремії», «Скрябін», «Друга ріка» та інші.

У своїх текстах вітчизняні рокмузиканти порушують болючі проблеми сучасності:

Ти прийшла в мою хату брудна, немита
І постукала в двері церковним дзвоном.
Не питаючи згоди, до мене вселилась
І спокій забрала, не питаючи згоди.
Розтрощила мій дім і пішла до сусідів,
Хоч і їхні родини ні в чому не винні.
Поробила з людей страшних ворогів
І, рахуючи гроші, сміялась єхидно.
(Кузьма Скрябін. «Війна»)

Розмірковують над сенсом життя:
А світ — вертеп —
Кажу я з гіркотою.
Цей світ — вертеп
І що найважче:
Залишатися у нім
Самим собою. («Плач Єремії»)

Усвідомлюють свою роль і можливості:
Можу мінімум, вірю в максимум
Життя триває
Життя тримає
Життя минає
І накриває... (ОНУКА. «Strum»)

Висловлюють чітку впевненість у кращу долю:

Що все буде добре
Для кожного з нас.
Що все буде добре,
Настане наш час.
(Святослав Вакарчук. «Все буде добре»)

Фредді Мерк'юрі —
лідер гурту «Queen»

«The Beatles»

Музика у виконанні рокгуртів (на вибір).

Зверніть увагу на характерні особливості рокмузики (ритм, вокальне та інструментальне інтонування тощо). Проаналізуйте сольні партії музичних інструментів у рокмузиці. Порівняйте рокмузику із джазом.

Хочу знати більше

Який рок найважчий?

Найжорсткіший і дуже гучний за звучанням технічно віртуозний напрям у рокмузиці — *хард-рок* (від англ. *hard rock* — жорсткий, важкий рок). Творцями хард-року вважаються британські гурти Led Zeppelin, Deep Purple.

Провідним представником *психоделічного* року є гурт Pink Floyd. Музиканти гурту пізніше заснували стиль неземної, космічної музики — *спейс-рок*.

Такий напрям, як *панк-рок*, різко протиставляє себе традиційному року. Він став своєрідною насмішкою, викликом музиці загалом і рокмузиці зокрема. Окрім згаданих існує ще багато різновидів рокмузики.

Led Zeppelin

Pink Floyd

Афіша гурту Pink Floyd

Рок із часом виявив надзвичайну здатність «поглинати» різноманітні музичні напрями й течії, не соромлячись відвертих запозичень. Спроби поєднати рок і класичну музику привели до появи *артроку*. Вплив класики відчутний у композиціях завдяки використанню оркестровки, мелодій і форм симфонічної та камерної музики. Визнаними зірками артроку є британські гурти Yes, Supertramp, King Crimson, Genesis. Взаємодія року з академічної музики відбувається через безпосереднє виконання рокмузикантами класичної музики; через спільне музикування представників академічного напрямку та року; виконання симфонічними оркестрами роккомпозицій.

Микола Римський-Корсаков. «Політ джмеля» у виконанні симфонічного оркестру та рокгурте Manowar (*важкий рок*).

Порівняйте два варіанти виконання п'єси (*тембр, регістр, динаміка*). На якому музичному інструменті виконується мелодія в оригіналі, а на якому — у рокверсії? Як змінюється образ джмеля в інтерпретації рокмузикантів?

У вільний час послухайте твори The Beatles, Rolling Stones у виконанні Лондонського Королівського симфонічного оркестру.

Хочу знати більше

У багатьох країнах світу організовують рокфестивалі, які сприяють популяризації сучасної музичної творчості. В Україні також набули поширення рокфести, спрямовані на підтримку національної молодіжної культури. Найстаріший вітчизняний рокфестиваль — «Тарас Бульба», що проводиться в місті Дубно. За роком заснування він є ровесником Незалежності України. «Фестивальний» живий Бульба з'являвся під мурами старовинного замку, щоб привітати публіку. Це образ справжнього українця — козака і рокера водночас.

Дізнатися більше про фестиваль можна на його офіційному сайті: tarasbulba-fest.com

Роздивіться логотипи українських фестивалів. Чи відповідають шрифти образам, що їх створює рокмузика? Дізнайтеся про місце проведення цих та інших фестивалів рокмузики в Україні.

АРКАН

Музика Руслани Лижичко

Слова Олександра Ксенофонта

Присп

Ти-ша і спо - кій—всім, А ме-ні—не треба! Мож-ли-во світ змі-ни-ти—
 як, зна - ю! Гей! Гей! Нам та-нок не зу - пи - ни - ти цей.
 Там, за об-рі - ем, де зо - рі ста-ли в ко-ло! Гей! Гей! Я за-па-лю ці-ле не-бо,
 ці-лий все-світ по-лум'ям о - чей. 3. Мі-сяць за го - ро - ю,
 Хма-ри над во-до - ю, За віт-ра-ми—сон - це, Зо - рі за ві - кон-цем,
 За вес-но - ю—лі - то, За зір-ка-ми—ві - тер, За-пле-ту їх у ві-нок,
 Бу-дуть в ме-не кві-ти. Ла, ла, ла, ла, ла! Ла, ла, ла, ла, ла! Ла, ла, ла, ла, ла!

2. Кажуть, мільйони сонць, а воно — одне.
 Кажуть, безмежна ніч, а вона мине.
 Кажуть, любов — це сон, не шукай даремно,
 кажуть, її нема, але все дарма.
 Можливо світ змінити — як, знаю! Гей! Гей!
 Нам танок не зупинити цей.
 Там, за обрієм, де зорі стали в коло! Гей! Гей!
 Я запалю ціле небо, цілий всесвіт полум'ям очей.

Приспів.

4. Кажуть, шкодуй себе, над горами — ніч.
 Кажуть, любов мине, ти її не клич.
 Кажуть, забудь, але я прийду до тебе
 поза часи й вітри, наче зірка з неба.

Приспів.

Приспів:

За весною — літо,
 за зірками — вітер,
 заплету їх у вінок,
 будуть в мене квіти.
 За зірками буде вітер.

Заплету їх у вінок,
 будуть в мене...
 Я прийду до тебе,
 наче зірка з неба!

Мистецькі поради

- Подумайте над текстом роктвору. Яку ідею він утілює?
- Аркан — старовинний український чоловічий танець, поширений у західних областях України. Його танцюють зімкнутим колом або півколом із сокирками в руках. Поміркуйте, як потрібно виконувати пісню, щоб відтворити відповідний характер цього танцю — запальний, активний, бадьорий.
- Створіть ритмічний супровід до пісні.

Олександр Губарев. Танок лісорубів

Мистецька скарбничка

Рокмузика — узагальнена назва напряму музики, для якої характерні підвищена експресія вокального та інструментального інтонування, чіткий динамічний ритм, використання електромузичних інструментів.

Рок-н-рол (англ. *rock'n'roll* — крутитися, гойдатися) — популярна танцювальна музика, що виникла у середині ХХ ст. у США; риси: запальний характер, чіткий ритм, швидкий темп, розкутість виконання.

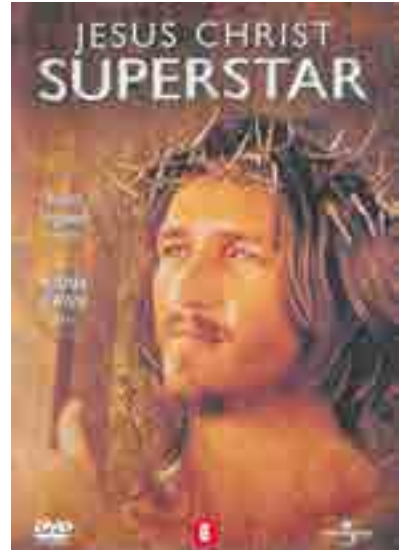
1. Назвіть загальні ознаки рокмузики.
2. Чи можливі поєднання року і класичної музики? Наведіть приклади.
3. Поміркуйте, яку пісню з репертуару українських рокгуртів ви б обрали для виконання на міжшкільному пісенному фестивалі.
4. Доберіть матеріали для створення і наповнення блогу, орієнтовна назва якого «Напрями рокмузики» або «Українська рокмузика сьогодні».
5. **Завдання за бажанням.** Оберіть улюблену роккомпозицію. Знайдіть у мережі мінусову фонограму і текст пісні (або караоке-версію). Вивчіть її та презентуйте однокласникам та однокласницям.

Музичний театр: рокопера

Жнтенсивний розвиток рокмузики сприяв виникненню *рокопери*. Цей музично-театральний жанр зберіг характерні для класичних оперних зразків номери — арії, дуети, тріо, хори, танцювальні сцени. Проте він уніс особливу манеру співу — темпераментний, дещо з надривом вокал. Музична мова рокопер пов'язана з використанням рокансамблю, а також класичного складу оркестру (або їх поєднанням). На сцені рокопери з'явилися сучасні масові танці, танцювальні епізоди зі специфічною пластикою. У виставах широко використовуються найрізноманітніші прийоми звукового оформлення та світлові ефекти.

Одним із найвідоміших зразків жанру рокопери є «Ісус Христос — суперзірка» (*Jesus Christ Superstar*) (музика *Ендрю Ллойда Уеббера*, лібрето *Тіма Райса*). Зміст твору відображає останні сім днів життя Ісуса очима Юди Іскаріота.

Усі персонажі рокопери — Ісус, Марія Магдалина, Понтій Пілат, Юда та інші — завдяки максимально простим текстам лібрето сприймаються як живі люди. Арія Марії Магдалини «Я не знаю, як мені кохати його» — один із найкращих і найзворушливіших музичних номерів в опері.

Постер відеозапису рокопери «Ісус Христос — суперзірка»

Ллойд Уеббер. Рокопера «Ісус Христос — суперзірка». Арія Марії «Я не знаю, як мені кохати його».

Зверніть увагу, які засоби рокмузики використав композитор. Як вони впливають на створення музичного образу? Пригадайте, що таке арія в опері.

Сцена з рокопера «Ісус Христос — суперзірка»

Ллойд Уеббер. Рокопера «Ісус Христос — суперзірка». Сцена «Ісус Христос — суперзірка».

Визначте характерні музичні ознаки жанру рокопера.

Однією з популярних українських рокпер є «Біла ворона» композитора *Геннадія Татарченка* за драматичною поемою *Юрія Рибчинського*. Її тема — подвиг *Жанни Д'Арк*, яка очолила свій народ під час Столітньої війни й пожертвувала життям заради його свободи та незалежності. Назва твору досить символічна — «білі ворони» — яскраві та неординарні особистості, не такі, як усі, являють собою досить рідкісне явище для історії, суспільства, власне, як і різновид білої ворони у природі.

Народилася гордою, вільною,
Всі закаркали дружно: «Бридка!» —
Через те, що була вона білою,
Не така, як усі, не така.

(З пісні «Біла ворона»)

Тема цієї рокопера є актуальною в усі часи, оскільки такі «білі ворони», як *Жанна д'Арк*, є завжди, їм складно жити й нести свою високу місію в нашому житті, адже їх, як у Середньовіччі, так і сьогодні, намагаються зламати і збити такими, як усі.

Пригадайте, що ви знаєте про національну героїню Франції Жанну д'Арк з уроків історії Середніх віків. Що вам запам'яталось у цьому образі? Порівняйте різні образи цієї видатної жінки — історичний і художній, створений митцями різних епох.

У рокопері «Біла ворона» композитор поєднує музичні традиції оперного мистецтва та рокмузики (використання синтезаторів, клавішних інструментів, електрогітар, застосування естрадного, вокального та інструментального виконання).

Образ головної героїні Жанны д'Арк у рокопері поступово змінюється — від безтурботно-щасливої селянської дівчини-нареченої до мужньої людини, яка стоїть перед вибором між особистим щастям і почуттям обов'язку перед власним народом. Через радощі перемог та гіркоту поразок і розчарувань Жанна стикається зі зрадою та зневагою свого ж народу, який вона мужньо очолювала в боротьбі проти завойовників. Проте героїня не зраджує насамперед самій собі, до кінця залишившись твердою у своїх переконаннях.

Геннадій Татарченко. Фрагменти з рокопери «Біла ворона»: дует Жанни і Жульєна «Ти чуєш, любий мій», «Біла ворона», «Свобода» та ін.

Тему Жанни композитор доручає виконувати флейті Пана, надаючи їй особливої теплоти та задушевності. Упродовж опери ця тема то підкреслюється жорсткими ритмами року зі зловісним тремоло литавр і «ридаючими» струнними, то вириває в інтонаціях жіночого хору.

Охарактеризуйте тему Жанни в різних тембрових звучаннях. Поцікавтеся у вільний час, які музичні характеристики притаманні іншим героям рокопери.

Жан Огюст Домінік Енгр.
Жанна д'Арк на коронації
Карла VII у Рейнському соборі
17 липня 1429 р.

Постер до фільму «Посланниця:
історія Жанни д'Арк»
(реж. Люк Бессон)

- !/? Охарактериуйте афіші до рокопера, представлені на світлинах. Яка з них, на вашу думку, найкраще втілює ідею твору, образ головної героїні?

- !/? Проаналізуйте сценографію рокопера, визначте її оригінальні модерні риси.

Сцена з рокопера «Біла ворона» в Київському театрі оперети

В останнє десятиліття знайшла своїх шанувальників французька рокопера «Моцарт». Захоплива історія про великого композитора — це звучання дивовижних голосів, великого симфонічного оркестру, хору, рокбенду, грандіозні декорації і світлове шоу.

Жан-П'єр Піло, Олів'є Шультєз. Рокопера «Моцарт». «Думати про нездійсненне» («Penser l'Impossible»), «Бунтар» («Le Trublion»), «Бім-Бам-Бім-Бум» («Bim-Bam-Bim-Boom») тощо.

Головні персонажі рокопера «Моцарт»

Фрагменти з рокпер часто стають дуже популярними серед шанувальників і поступово перетворюються на самостійні сольні номери, які часто звучать на естраді та в радіо- і телеефірах. Такою є пісня з рокопера «Юнона і Авось» Олексія Рибнікова «Я тебе не забуду, кохана».

У вільний час поцікавтеся сюжетом цієї відомої рокопера, прослухайте її та визначте фрагменти, які вам подобаються найбільше.

Я ТЕБЕ НЕ ЗАБУДУ, КОХАНА

Музика Олексія Рибнікова

Слова Андрія Вознесенського

Музична партитура з українськими підписами:

Ти роз - бу - диш ме - не вран - ці - ра - но Та бо -

со - ніж про - во - диш по - во - лі, Ти ме - не не за - бу - деш, ко -

ха - на, Ти ме - не не по - ба - чиш ні - ко - ли.

1. Ти розбудиш мене вранці-рано
та босоніж проводиш поволі,
ти мене не забудеш, кохана,
ти мене не побачиш ніколи.

2. На твій захист від лиха я стану
і подумаю: Господи милуй!
Я тебе не забуду, кохана,
не побачу тебе, моя мила.

3. Від вітрів кароока вишнина
безнадійно рясніє сльозами.
Повертатись негоже. Віднині
я тебе не побачу, кохана.

4. Височінь погойдає безтямно
пару фраз, котрі звідси злетіли:
я тебе не побачу, кохана,
не забуду тебе, моя мила.

5. І якщо, за Гафізом, вернемось
ми удруге на землю додому,
ми з тобою, мабуть, розминемось,
я тебе не побачу ніколи.

6. Рідне адміралтейство та біржу,
рідну річку, застуджену й кволу, —
їх усіх не забуду я більше,
але й вже не побачу ніколи.

(Переклад Сергія Масола)

Сцена з рокопера «Юнона і Авось»
у постановці Харківського академічного театру музичної комедії

Мистецька скарбничка

Рокопера — музично-сценічний жанр, основою якого є рокмузика, а коріння пов'язане з мюзиклом.

1. Наведіть приклади відомих рокпер. Що нового внесла рокмузика в музичний театр?

2. Порівняйте рокперу з класичним зразком оперного жанру.

3. Поімпровізуйте на синтезаторі: доберіть стиль рокмузики, придумайте мелодію до обраного ритмічного супроводу.

4. Запропонуйте сюжет для рокопера із сучасного життя.

5. Завдання за бажанням. У вільний час перегляньте на відео одну з рокпер. Зробіть про неї невелике повідомлення.

Тема 5–6. ПАЛІТРА ПОПМУЗИКИ

Характерною особливістю сучасного мистецтва є проникнення масового розважального мистецтва в академічне і навпаки. Одним з яскравих прикладів такого явища стала творчість відомого на весь світ французького Гранд-оркестру під керівництвом *Поля Морія*. Упродовж багатьох років Поль Морія аранжував інструментальні версії популярних пісень, створював сучасні обробки творів класичної музики.

Оркестр *Поля Морія*

«Під музику Вівальді» у виконанні оркестру під керівництвом Поля Морія.

Поміркуйте, чому ця начебто легка розважальна музика залишається популярною вже понад пів століття.

Попмузика як частина масової культури орієнтується на смаки пересічних слухачів. Відповідно при її створенні використовуються вже випробувані стандарти, як у поетичних текстах, так і в нескладних мелодіях, ритмах. Інструментарій зазвичай обмежується клавішними та ударними інструментами, електрогітарами й іншою електронною апаратурою. Вокальний стиль попмузики спрощений.

Попмузику створюють переважно з комерційною метою. Через засоби масової інформації вона стає частиною індустрії звукозапису та *шоу-бізнесу*.

Як відомо, багато зірок попмузики, наприклад Майкл Джексон, Мадонна та інші, стали відомими саме завдяки популяризації їхньої творчості в різних ЗМІ.

Майкл Джексон — король попмузики

Попмузику не можна ототожнювати з популярною музикою загалом, адже це лише один з її напрямів, що існує поряд з іншими улюбленими різними верствами слухачів зразками класичної і народної музики.

Вітні Елізабет Г'юстон — одна з комерційно найуспішніших виконавиць в історії музики. Статус суперзірки закріпився за американською співачкою після виходу на екрани фільму «Охоронець», у якому вона зіграла одну з головних ролей і виконала основні сингли. Балада «I Will Always Love You» («Я завжди кохатиму тебе») з кінофільму стала світовим хітом — «гімном кохання». Згідно з Книгою рекордів Гіннеса, до 2009 року Г'юстон була артисткою з найбільшою кількістю нагород у музичній індустрії (понад 400, зокрема сім нагород «Греммі» — найпрестижнішої в царині попмузики). Загальний обсяг проданих записів зірки сягає 170 млн копій.

Мадонна

Суперзірка Вітні Г'юстон

! ? Поміркуйте над тим, що саме визначає успіх виконавця популярної пісні: гарний від природи голос, емоційність і музичальність, майстерність вокально-інструментального аранжування, комерційна підтримка, реклама тощо.

Вищим зразком, який визначається рівнем популярності музичного матеріалу в масах, є *шлягер*. Як правило, це розважальна пісня на любовно-ліричні тексти, що характеризується шаблонністю як у музичному, так і в поетичному плані. Вона має яскраві, легкі для запам'ятовування деталі мелодики й аранжування, відповідає танцювальній моді або започатковує моду на нові танцювальні формули.

! ? Шлягери сучасної зарубіжної попмузики (на вибір).

! ? Яка тематика текстів цих творів? Поміркуйте, яку ідею несе кожний із них. Для чого створюється така музика? Порівняйте ці пісні з іншими зразками вокального мистецтва — академічного і народного. Спробуйте пояснити вплив популярної музики на світобачення сучасної людини. Чому, на вашу думку, одні естрадні пісні «живуть» десятиліттями, а інші стають піснями-одноденками?

Українська попмузика бере свій початок від естрадних пісень минулого століття. Вона поширювалася у двох напрямках — як оркестрова естрада, де пісні виконувалися під оркестр, і музика, яку виконували передусім вокально-інструментальні ансамблі (ВІА) з використанням електромузичних інструментів.

До «золотого фонду» відносять творчість легендарного ансамблю «Смерічка» з Буковини (60–90-ті роки ХХ ст.) та його солістів Назарія Яремчука і Василя Зінкевича. Цей ансамбль першим на вітчизняному ґрунті запровадив західноєвропейський біг-біт, поєднавши його з національними традиціями.

З-поміж зірок української естради — Софія Ротару, яка починала свою творчість як солістка ВІА «Червона рута» і була однією з перших виконавиць суперхіта української естради, який упізнають в усьому світі, — пісні Володимира Івасюка «Червона рута». Класикою жанру стали також пісні «Два кольори», «Пісня про рушник», «Черемшина», «Чорнобривці», «Марічка», «Мамина вишня», «Стожари», «Гай, зелений гай» та ін.

Пам'ятник Володимиру Івасюку у Львові

Василь Зінкевич

Назарій Яремчук

Софія Ротару

Музичний фільм «Пісня завжди з нами» (фрагменти).

Поцікавтеся, кого з виконавців та творців пісень української естради можна вважати класиками української попмузики. Дізнайтеся більше про творчість зображених на світлинах популярних артистів нашого часу.

Дмитро Монатік

Олег Винник

Оля Полякова

Дзідзьо

Портрет митця

Квітка Цісик (1953–1998) — американська співачка з родини українських емігрантів. Її голос звучав у рекламних роликах брендів компаній Ford Motor Company, Coca-Cola, American Airlines та ін. Палка шанувальниця і пропагандистка українських народних пісень — нею записано два україномовні альбоми. Незабутніми у виконанні співачки стали народні пісні «Тече річка», «Ой не світи місяченьку», «Стоїть гора високая», «Взяв би я бандуру», «Верховино», а також популярні естрадні пісні українських композиторів «Я піду в далекі гори» В. Івасюка, «Два кольори» О. Білаша, «Черемшина» В. Михайлюка, «Пісня про рушник» П. Майбороди.

Олег Шупляк. Мальви для Квітки

Сучасна українська музична індустрія мобільно реагує на потреби найвибагливішого слухача. Вітчизняні артисти створюють музику світового рівня в абсолютно різних форматах і жанрах, демонструючи якісний український саунд.

Завдяки сучасним технологіям талановитий музичний продукт досить швидко розповсюджується і знаходить свого шанувальника: достатньо завантажити його на один з інтернет-каналів і оцінка не забариться. А слухачу для отримання задоволення від треку або кліпу улюбленого музиканта достатньо просто увімкнути Інтернет і слухати онлайн цілодобово, насолоджуючись найсвіжішими хітами!

Червона рута — символ чистого й вічного кохання. Квітка, що існує лише в легендах, за якими вона цвіте один раз на десять років.

Мандруючи гірськими гуцульськими селами і шукаючи ключ до розуміння таємничого поняття цього чар-зілля, Володимир Івасюк створив пісню «Червона рута», яка, як і сам образ, є символом гарного, чистого в українській попмузиці.

Однотименний фестиваль, який ось уже понад 30 років проводять у різних містах України, відкриває нові яскраві таланти української сучасної музики.

ЧЕРВОНА РУТА

Музика і слова *Володимира Івасюка*

Ти при-знай - ся ме - ні, звід - ки в те - бе ті ча - ри,
Я без те - бе всі дні у по - ло - ні пе - ча-лі.
Мо - же, десь у лі - сах ти чар-зіл - ля шу - ка-ла,
Сон-це-ру - ту знай-шла і ме-не зча-ру - ва - ла? Чер-во - ну
ру-ту не шу - кай ве - чо - ра-ми. Ти у ме - не є -
ди - на, тіль - ки ти, по - вір. гір.

2. Бачу я тебе в снах,
у дібровах зелених,
по забутих стежках
ти приходиш до мене.
І не треба нести
мені квітку надії,
бо давно уже ти
увійшла в мої мрії.

Приспів.

Про творчість вашого улюбленого українського попмузиканта або гурту можна дізнатися за посиланням: <https://uamusic.com.ua/artists/pop>

Віртуальна екскурсія

Різні напрями й жанри попмузики широко представлені на пісенному конкурсі «Євробачення», який щорічно відбувається в країні переможця попереднього конкурсу. Багато відомих виконавців і рокгуртів були його учасниками: ансамбль «ABBA», рокгурт «Lordi», Тото Кутуньо, Хуліо Іглесіас, Селін Діон, Лара Фабіан, Патрісія Каас та інші. У 2004 і 2016 роках перемогу на цьому конкурсі здобули українські співачки — Руслана Лижичко з композицією «Дикі танці» і Джамала з композицією «1944» відповідно.

Українські учасники конкурсу Євробачення:
Руслана, Джамала, Андрій Данилко (Верка Сердючка), Олександр Пономарьов,
Тіна Кароль, Злата Огневич, Melovin, Марія Яремчук

Мистецька скарбничка

Попмузика (англ. *pop music*, скорочення від *popular music*) — термін, яким позначають окремий напрям легкої (загальнодоступної) музики, що сформувався в англomовних країнах Заходу як явище сучасної молодіжної культури.

Популярна музика — музика різних форм і жанрів, що користується найбільшим успіхом у конкретний період часу у широкого кола слухачів.

Шлягер (від нім. — *ходовий товар*) — окраса сезону, синонім пісні-хіта.

1. Які специфічні ознаки притаманні попмузиці? Які проблеми порушуються у творах сучасної популярної музики?
2. Розкажіть про українських і зарубіжних зірок попмузики, особливості їхнього співу на конкретних прикладах.
3. Який із прослуханих творів попмузики викликає радісні емоції, заряджає позитивною енергією, сприяє гарному настрою?
4. Проведіть мінідослідження: визначте відповідно до власних уподобань найкращу десятку пісень попмузики. Обґрунтуйте свій вибір.
5. **Завдання за бажанням.** У вільний час перегляньте в мережі Інтернет фільм-мюзикл «Шкільний мюзикл» («High School Musical»).

Мюзикл

Активний розвиток масової культури сприяв злету *мюзиклу*. У наш час це — найпопулярніший театральний жанр у світі. У чому ж секрет його успіху? Адже це складний спектакль для постановників, бо потрібно створити яскраве видовище з великою кількістю цікавих сценічних рішень, декораціями, дорогими костюмами, спецефектами, 3D-технологіями тощо. І до акторів мюзиклу висуваються високі вимоги — вони повинні бути універсальними: уміти співати (причому володіти різними вокальними техніками — від класики до джазу), бути хорошими драматичними акторами, танцювати на високому рівні в різних стилях. Тому на виконання ролей у мюзиклі відбирають переважно професійних акторів.

Мюзикл як жанр, заснований на синтезі мистецтв, увібрав у себе ознаки оперети (спів, розмовні діалоги, хореографічні номери), поєднуючи їх із рисами яскравого естрадного шоу.

Хочу знати більше

Народився цей музично-театральний жанр в Америці наприкінці XIX ст. Спочатку це були веселі розважальні музичні вистави без особливого сюжету. Але з часом зміст, сюжет, образи дійових осіб стали відігравати в мюзиклі важливу роль. Щоб вони були максимально доступними для сприймання, твор виконували мовою, зрозумілою глядачеві, тобто сучасною, загальноновживаною, а зміст максимально наближали до життя пересічних людей.

Законодавцем мюзиклової моди довгий час був Бродвей — вулиця у Нью-Йорку, де розміщується велика кількість театрів. Багато бродвейських мюзиклів уже вважаються класикою жанру, і досі вони користуються популярністю. Шанувальники з усього світу мріють побувати на бродвейських музичних шоу.

Мюзикли «Кішки», «Hello, Dolly!», «Вестсайдська історія»

Багато мюзиклів отримали своє друге життя в кіно. Неабиякої популярності набули дитячі мюзикли, мультфільми та кінофільми-мюзикли.

Наприклад, мюзикл «Король Лев», створений за однойменним мультфільмом студії Волта Діснея, з піснями Елтона Джона і Тіма Райса, вважається найуспішнішою постановкою бродвейського мюзиклу.

Мультфільм «Русалонька» створено у стилі бродвейських мюзиклів за мотивами однойменної казки Ганса Крістіана Андерсена на музику Алана Менкена. Персонажі фільму-мюзиклу були задіяні в США в акції, що мала на меті привернути увагу до проблем негативного техногенного впливу на екологію світового океану.

Сцена з мюзиклу і кадр з мультфільму «Русалонька»

Сцена з мюзиклу і кадр з мультфільму «Король Лев»

Фрагменти з мюзиклів та мультфільмів «Король Лев», «Русалонька».

Порівняйте й охарактеризуйте театральну виставу і мультфільм. Пригадайте, які фільми-мюзикли ви вже бачили. У чому виявляються жанрові особливості цих творів?

Хочу знати більше

Мюзикл «Шкільний мюзикл» «High School Musical» (реж. К. Ортега), створено компанією Walt Disney Pictures про підлітків, їхню дружбу, прагнення бути собою і, звичайно ж, про любов до мистецтва, зокрема співу. Фільм має продовження: «Шкільний мюзикл: Канікули» та «Шкільний мюзикл: Випускний».

«High School Musical-1» увійшов до Книги рекордів Гіннеса як перший фільм-мюзикл, дев'ять саундтреків з якого одночасно було внесено до списку 100 найпопулярніших пісень (на сайті Billboard Hot 100). Окремі саундтреки ставали платиновими та золотими синглами у країнах Європи. У США диск із музикою до цього фільму визнали альбомом № 1 2006 року.

Х/ф «Шкільний мюзикл» «High School Musical» (фрагменти).

Охарактеризуйте манеру співу виконавців. Порівняйте її з оперним вокалом. У яких, на вашу думку, стилях поставлено танцювальні номери фільму? Як спілкуються між собою герої фільму? Яка головна ідея твору?

Мистецька скарбничка

Мюзикл — музично-сценічна вистава або музичний фільм, основу якого складають виражальні засоби естрадної і побутової музики та різних стилів хореографії. Усе це об'єднано єдиним художнім задумом, наскрізним драматургічним розвитком.

1. На прикладі прослуханих фрагментів із мюзиклів узагальніть ознаки цього театрального жанру.
2. Порівняйте ознаки опери, балету та мюзиклу.
3. Чому постановка мюзиклу вважається непростим завданням і для постановників, і для артистів?
4. **Завдання за бажанням.** У вільний час перегляньте мюзикли «Маленький принц», «Аладдін» тощо. Порівняйте їх з анімаційними інтерпретаціями.
5. **Мистецький проєкт.** «Шкільний мюзикл»: обговоріть, яку ідею доцільно розкрити в сюжеті; напишіть невеликий сценарій, продумайте вокальні і танцювальні номери, музичний супровід. Оберіть режисера, звукорежисера, проведіть кастинг акторів. Зробіть рекламу. Презентуйте свій твір наприкінці навчального року.

Тема 7–8. СУЧАСНІ ТАНЦІ

Танець — це твій пульс, биття твого серця, твоє дихання. Це ритм твого життя. Це вислів у часі й русі, у щасті, радості, смутку і задрості.

Жак Д'Амбуаз, американський танцівник

Сучасні танці завдяки всесвітній мережі Інтернет надзвичайно поширилися у світі. Їх відрізняє емоційно захоплива музика, виразна ритміка, експресія рухів. Сольні, парні й групові танці виконують на естраді, у клубах, просто на вулицях.

Сучасний естрадний танець — один із найпопулярніших видів хореографічного мистецтва поряд з народним і класичним, який є основою балету. Це поняття доволі відносне, оскільки кожному періоду притаманна своя музика, що народжувала нову пластику, нові види танців. Так, на початку ХХ ст. на естраді популярними були чечітка, вільні пластичні танці в манері американської танцівниці *Ісідори Дункан*, тустеп та ін. На зміну їм у моду ввійшли групові танці в мюзик-холах, джаз-танці.

Жозефіна Уолл. Танець мрії

Як художниця передала стихію руху в живописній композиції? Поясніть, як ви розумієте назву картини.

Сучасні танцювальні ритми у вебдизайні

Портрет митця

Анжеліна Ісідора (Айседора) Дункан (1877–1927) — американська танцівниця-новатор, основоположниця вільного танцю. У своїй танцювальній творчості розробила й використовувала оригінальну пластику, яку поєднувала з давньогрецьким танцем, навіть одягала на сцені хітон замість балетного костюма, танцювала босоніж.

Вона була на сцені справжньою артисткою, мріяла про створення «нової людини», для якої танець стане вираженням людського руху, мовою душі, свободи. Вона вважала, що «всякий рух буде тільки тоді прекрасним, коли він правдиво і щиро висловлюватиме почуття і думки».

Дитячі роки Ісідори описані в книзі для дітей «Лариса Денисенко про Анжеліну Ісідору Дункан, Максима Рильського, Ігоря Стравінського, Астрід Ліндгрєн, Джонні Хрістофера Деппа II».

Хочу знати більше

29 квітня — Міжнародний день танцю. Це свято відзначається за рішенням ЮНЕСКО з 1982 р. у день народження французького балетмейстера Жана-Жоржа Новера, реформатора і теоретика хореографічного мистецтва.

Танець належить до найдавніших, найпоширеніших і найдемократичніших видів мистецтва. Здавна важливі події в житті людини супроводжувалися масовими танцювальними видовищами.

Фреска із Софійського собору

Про характер стародавніх танців ми довідуємося з літописів, розкопок, розписів на пам'ятках давнини. Наприклад, на стінах Софійського собору в Києві зберігаються стінні розписи часів Ярослава Мудрого (XI ст.) — один скоморох грає на дуді, другий б'є в бубон, а третій танцює навприсядки.

За даними Української федерації танцю, 20 % українців люблять танцювати.

Давньоєгипетські танцівниці

Багато танців виникають у результаті злиття різних напрямів, і джаз-модерн — яскрава ілюстрація цього факту. Тривалий час джазові танці й танець-модерн існували окремо, відкидаючи традиційні форми заради нової пластичної мови. Поступово різні елементи змішувалися, додавалися оригінальні рухи, навіть ази класичної хореографії. Джаз-модерн виявився схильним до впливу нових, навіть вуличних стилів. Ключовим же залишається імпровізація під джазову музику...

Значний вплив на розвиток сучасної хореографії мали кінематограф і телебачення: у моду увійшли танці *диско, рок-н-рол, твіст, біт*. З появою відео з'являються нові танцювальні стилі — так звані вуличні та клубні танці (*хіп-хоп, брейк-хаус, техно*), які можна побачити у кліпах сучасних співаків. Популярності набули латиноамериканські танці *ламбада, макарена, сальса, мамбо* та ін.

Графіті — частина мистецтва хіп-хоп

!? А які танці любите виконувати ви? Чому?

Сучасний естрадний танець — це зазвичай музично-хореографічна мініатюра, сюжет якої розвивається за всіма законами драматургії, де є експозиція, зав'язка, кульмінація та фінал. На естраді важливу роль відіграє акторська майстерність, адже сучасний танець — це невелика театральна постановка. І саме тому танцюрист має володіти не тільки пластикою, а й пантомімою, здатністю до імпровізації.

Естрадні танці відповідно до хореографічної техніки, що в них застосовується, поділяють на *акробатичні; сюжетно-характерні* (мініатюри); *військові* (масові й сольні), побудовані на елементах пантоміми та стройових вправ тощо.

 Сучасні естрадні танці (на вибір).

!? Робота в парах. Під сучасну популярну музику створіть танцювальну мініатюру, імпровізуючи в одному із згаданих вище стилів, який вам найбільше подобається.

Окрему групу складають танці на льоду, які входять до програми зимових Олімпійських ігор. Але, на відміну від складних, суто

Танці на льоду

спортивних елементів фігурного катання, в них не використовують «акробатику», особливо в юніорських і аматорських змаганнях.

У сучасному танці поєднуються виразиві засоби хореографії, режисури, музики, світла, сценографії, декорацій і костюмів, різних технічних ефектів. Саме ця його особливість стала основою для виникнення нового напрямку в естраді — *шоу*. Це розважальні заходи постановочного характеру, які проводяться перед публікою, часто транслюються по теле-, радіо- та інтернет-каналах. Яскравим прикладом шоу, присвяченого мистецтву хореографії, є телевізійне талант-шоу «Танцюють всі!».

Які інші телешоу, у яких демонструється мистецтво хореографії, вам відомі? Наведіть приклади.

Складовою сучасного танцювального мистецтва є *бальні танці*, які користуються величезною популярністю в усьому світі. Їх красою ми можемо милуватися не лише під час проведення різних шоу, урочистих заходів тощо. У світі відбуваються різноманітні професійні й аматорські змагання з бальних танців — турніри, конкурси. Конкурсні бальні танці часто називають спортивними танцями. Професійні чемпіонати світу проводяться під егідою Всесвітньої танцювальної ради (World Dance Council).

Конкурсні бальні танці виконуються в парі. Залежно від постановки в парі бальні танці поділяють на дві програми: *європейську* (стандарт) та *латиноамериканську*, кожна з яких включає по п'ять танців.

У європейську програму входять: повільний вальс, танго, віденський вальс, повільний фокстрот і квікстеп (швидкий фокстрот). Усі танці європейської програми танцюють із просуванням по лінії танцю — по колу проти годинникової стрілки. Костюми танцівників відповідають обов'язковим вимогам: дами — у бальних сукнях, а кавалери — у фраках чорного або темно-синього кольору з краваткою-метеликом.

Бальні танці європейської програми (комп'ютерна графіка)

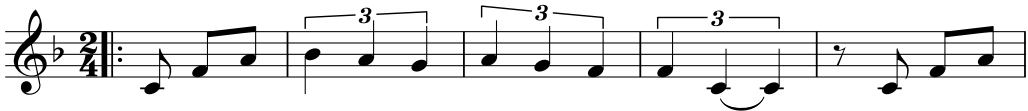
У латиноамериканську програму входять танці: *самба, ча-ча-ча, румба, пасодобль і джайв*. З-поміж цих танців тільки самбу і пасодобль танцюють, рухаючись по лінії танцю. В інших танцюристи залишаються переважно на одному місці, хоча іноді можливе їх переміщення по танцювальному майданчику. Відповідно до вимог, щоб показати роботу м'язів спортсменів-танцівників, сукні дам, як правило, короткі, відкриті, а костюми кавалерів часто (але не завжди) чорного кольору.

Бальні танці латиноамериканської програми
(комп'ютерна графіка)

КРОК ДО ЗІРОК

Музична заставка Всеукраїнського телевізійного дитячого конкурсу «Крок до зірок»

Щас-ли - ві ді - ти жи - вуть в Ук - ра - ї - ні, Ус-міш-ки
За - па-м'я - тай - те цю піс - ню від - ни - ні, На Ук - ра

на - ші, як пти - ці, стрім - кі, А в не-бі сон-це
ї - ні всі ді - ти — зір - ки!

сві-тить, Я - кі ве - се - лі ді - ти! Смі - лі - ше крок за

кро-ком Кро - ку - ем до зі - рок. А - -рок!

2. Нехай летить наша пісня по світу,
Нехай не буде у світі війни,
Піснями діти врятують планету,
Талановиті всі діти землі.

Приспів.

Приспів:

Співайте разом з нами
Цю пісню, тата й мами,
Хай пісня ця лунає,
До сонця доліта. (Двічі)

Записи конкурсів бальних танців європейської та латиноамериканської програм (на вибір).

Охарактеризуйте музику танців. Чи створюється цілісний образ танцю через поєднання музики, відповідних танцювальних рухів і костюмів виконавців? Чи доречно було, якщо б виконавці європейської програми виконували танці в костюмах латиноамериканської програми і навпаки? Поясніть.

Мистецька скарбничка

Музик-хол (англ. *music hall*) — театр, вистава якого побудована на поєднанні музично-естрадних, циркових і балетних номерів; вид популярної музики танцювально-розважального характеру.

1. Назвіть відомі вам сучасні естрадні танці. Які їх характерні ознаки? Які з них танцюєте ви або ваші друзі та подруги?
2. Які бальні танці входять до конкурсних програм? Поцікавтеся, які танцювальні конкурси й фестивалі сучасних танців проводять в Україні.
3. За допомогою піктограм розкажіть про популярні танцювальні стилі. Яким з них вам хотілося б опанувати?

4. Перегляньте музичний кінофільм «Бал» (реж. Етtone Скола, 1983, Франція). Поділіться своїми враженнями з друзями та подругами.
5. **Завдання за бажанням.** Підготуйте віртуальну виставку на тему «Історія танцю в живописі». Розмістіть її на своїй сторінці в соціальних мережах.

Тема 9.

МУЗИЧНО-ТАНЦЮВАЛЬНІ ФЕСТИВАЛІ, ШОУ

З року в рік у світі зростає кількість фестивалів, які перетворюються на яскраві привабливі шоу.

Сучасні телеефіри наповнені різноманітними *шоу-програмами* — мистецькими конкурсами, талант-, ток-шоу тощо. Багато з них знаходять своїх шанувальників і довго існують, деякі, маючи невеликі рейтинги у глядачів, швидко полишають ефіри.

А чи відомо вам, що успіх будь-якої шоу-програми залежить від багатьох факторів?

Звичайно, насамперед від фінансової складової кожного проекту, адже шоу-програми — це одна з головних форм шоу-бізнесу.

Водночас конкурентоспроможність будь-якого шоу зумовлена його актуальністю, зацікавленістю глядачів.

Нарешті, істотну роль відіграє фактор видовищності, який забезпечують професійні організатори втілення ідеї. Утім, мало привернути увагу аудиторії, потрібно домогтися, щоб передана інформація була зрозумілою. Тому важливою якістю шоу-програми є доступність її художньої мови.

 Поміркуйте, чим привертають увагу глядачів шоу, фрагменти яких зображено на світлинах.

У чому ж полягає професійна творчість авторських колективів фахівців шоу-індустрії?

Шоу «Битва оркестрів» в Одесі

Фрагмент Christmas show

Циркове феєрверк-шоу

Художні ідеї шоу-програм, як правило, продукує продюсер проекту, який координує діяльність режисера, художника, а також технологічний процес і рекламну діяльність.

Будь-яке шоу як театралізоване дійство має сформувати у глядача яскравий образ. Тому постановка має серйозно продуману композицію, побудовану за законами драматургії: зав'язка, розвиток, кульмінація, розв'язка. Треба забезпечити наростання темпоритму для емоційного впливу на глядача. Для цього вводиться низка «ударних» ефектів: ритмічні контрасти, естрадні та циркові трюки, світлові акценти, різного роду декоративні елементи.

VIVID Grand Show у Берліні (Німеччина)

Які художні ефекти (декоративні, світлові тощо) використали організатори й дизайнери шоу?

У пісенному шоу-концерті основними складовими є різноманітні естрадні номери. Для органічного поєднання їх у яскраве видовище послідовність номерів повинна визначатися контрастністю чергування жанрів з урахуванням наростання глядацького інтересу. Для поєднання епізодів і композицій у шоу використовують різноманітні заставки — текстові «імпровазації» ведучих, відео тощо.

Безумовно, будь-яка робота над створенням мистецького шоу починається із задуму. Кожне свято, фестиваль, концерт мають власний неповторний образ. Саме образний задум визначає тему, зміст, вибір композиції вистави, логіку переходу від номера до номера, темпоритм усієї дії і, отже, — її атмосферу.

Першим етапом підготовки є огляд концертного майданчика, виявлення його постановочних і технічних можливостей, розподіл сценічного простору, добір декорацій.

Наступний етап — розгляд технічного обладнання на сцені (світла, звуку, музичних інструментів, телевізійної техніки тощо). Створюється партитура шоу-програми, яка дає наочне уявлення про послідовність і часову тривалість номерів. У процесі репетицій ця партитура уточнюється.

Наведіть приклади музичних шоу-програм сучасного телебачення. Проаналізуйте їх щодо змісту, композиції (драматургії), художнього і технічного рішень. Висловіть своє ставлення.

Шоу «Голос країни»

Хочу знати більше

Шоу завжди асоціюється з атмосферою радості, свята. Проте у житті людей інколи виникають форсмажорні виклики, які ламають усталені уявлення про звичні явища. Наприклад, у наш час виникло нетрадиційне «шоу», яке буквально на наших очах стало мейнстримом.

1 квітня 2020 року музиканти *Роттердамської філармонії*, які під час карантину, спричиненого Covid-19, вимушено перебували на домашній ізоляції, виконали всі разом в Instagram «Оду радості» з Дев'ятої симфонії Л. ван Бетховена. Ініціативу цього незвичного музичного шоу підтримали інші оркестрові колективи в різних країнах світу: в інтернет-трансляціях зазвучала світова класика. Зокрема, Національний театральний оркестр Сербії зіграв аранжування легендарної пісні італійських партизан «Bella ciao», щоб підтримати в першу чергу саме жителів Італії — країни, яка особливо постраждала від коронавірусу.

Instagram: музиканти Роттердамської філармонії виконують «Оду радості» Бетховена

У зв'язку з поширенням у світі пандемії та карантину організатори популярних мистецьких фестивалів почали проводити різноманітні онлайн-заходи. Наприклад, Львівський палац естетичного виховання учнівської молоді розмістив оголошення про низку міжнародних дистанційних фестивалів-конкурсів.

Розгляньте емблеми поданих міжнародних заходів. Ознайомтеся з умовами їх проведення на відповідних сайтах.

Мистецька скарбничка

Мейнстрим — термін, який позначає напрям, що переважає у певній галузі в певний період. Часто вживається для позначення масових тенденцій у культурі, мистецтві, медіа для контрасту з альтернативними елітарними напрямками.

Фестиваль (фр. *festival* — свято) — масове святкове дійство, яке включає огляд чи демонстрацію досягнень у певних видах мистецтва (музика, театр, кіно, танці, естрада тощо).

Шоу (від англ. *show* — *видовище*) — розважальний захід; має різновиди: театральне, музичне, танцювальне, світлове (феєрверк), льодове, телевізійне тощо.

1. Як ви розумієте поняття «шоу-програма»?
2. Що потрібно враховувати розробникам різних шоу-програм для їх успіху? Які спільні ознаки існують між шоу та театральним мистецтвом?
3. Подискутуйте з однокласниками й однокласницями на тему «Чи сприяють музичні конкурси та фестивалі збагаченню національної культури?».
4. **Завдання за бажанням.** Складіть топ-5 улюблених шоу-програм. Продумайте, за якими критеріями ви будете їх вибирати.
5. **Колективний проєкт.** Організуйте концерт або тематичне свято з елементами шоу. Методом «мозкового штурму» визначте актуальні ідеї, які можливо втілити у концерті/тематичному святі. Доберіть майбутні концертні номери і створіть їх орієнтовний перелік з урахуванням особливостей шоу-програм, описаних у підручнику. Продумайте художнє і технічне оформлення заходу. Оберіть режисера, дизайнера та групи їхніх помічників, які забезпечуватимуть організаційне, художнє і технічне рішення заходу. Створіть партитуру шоу-програми. Продумайте рекламні заходи (емблему, плакати, запрошення тощо). Проведіть репетиції.

Розділ IV. Діалог між новаторством і вічними цінностями

Тема 10–11.

НОВАТОРСЬКІ ХУДОЖНІ ЯВИЩА. АРТПРАКТИКИ

Василь Кандинський. Імпровізація

Пабло Пікассо. Скрипка

Активний пошук митцями новітніх мовних засобів і технічних прийомів виник від бажання віднайти можливості для втілення складного і суперечливого внутрішнього світу сучасника. Одні художники гучно виражали загострений темпоритм новітньої доби, інші ж оспівували втрачену гармонію і красу, деякі прагнули віднайти душевну рівновагу, занурюючись у фантастичні віртуальні світи, а хтось не приховував жах і втрату віри в майбутнє.

В образотворчому мистецтві поряд із реалістичними образами, які відображають реальні події і людей, у минулому столітті виникли твори, що незвичними до цього засобами втілювали дух новітньої епохи. Світ був здивований інноваціями *Василя Кандинського*, творчість якого відкрила епоху *абстрактного живопису*. У своїх незвичних «музикальних» комбінаціях безпредметних кольорових форм він намагався передавати духовний зміст. Його твори, що найчастіше мали назви «композиція» або «імпровізація», базуються переважно на формальних елементах — лініях, кольорових плямах, конфігураціях.

Абстрактне мистецтво яскраво репрезентує багатогранна творчість іспанського художника *Пабло Пікассо*. Він запропонував новий принцип відображення навколишнього світу завдяки конструюванню об'ємних зображень на площині за допомогою простих фігур: конуса, циліндра, куба. Пікассо і його послідовники рішуче відмовилися від зображення предметів такими, якими їх бачимо ми, відкинули принципи лінійної перспективи. У своїх картинах вони намагалися показати людей або предмети одночасно в кількох ракурсах: у фронтальному і в боковому розрізах, у проєкціях знизу і зверху.

У творчості *Робера і Соні Делоне* домінують кольорові круглі форми. Цей різновид живопису поет Гійом Аполлінер назвав *орфізм*, підкреслюючи тим самим музикальність і ритмічність композицій. Він порівнював творчість цих художників з оптимістичним впливом мистецтва давньогрецького міфологічного Орфея, який заворожував, захоплював усіх своїм співом та грою.

Соня Делоне. Кольоровий ритм

Голландець *Піт Мондріан* передавав враження від навколишнього світу тільки лініями, квадратними і прямокутними площинами, які він тонував трьома основними кольорами — червоним, жовтим і синім та *ахроматичними кольорами* — білим і чорним. Таке «мистецтво чистої пластики» спрямовувалося на створення гармонії шляхом вивільнення від природних форм й утверджувало ясність, простоту, конструктивність чистих геометричних форм.

Піт Мондріан. Композиція

Зразки дизайну в стилі Мондріана

Порівняйте зразки безпредметного живопису. Які елементи художньої мови забезпечують виразність кожної з абстрактних композицій? Спробуйте емоційно відчувати колорит картин. Він несе радість чи пригнічує?

Портрет митця

Олександр Порфирівич Архипенко (1887—1964) — український скульптор, митець-новатор. Народився в Києві, де навчався в рисувальній школі. У 1908 р. переїхав до Франції, де самостійно студював мистецтво стародавньої скульптури в паризьких музеях.

Олександра Архипенка вважають першим скульптором-абстракціоністом. Можна безперестанно дивуватися, як йому вдавалося майстерно використовувати незвичні для пластичного мистецтва ламані лінії, абстрактні «пустотні» форми. Захопившись ідеєю моделювання простору, він уперше у світовій практиці використовує «порожнечу» як зображальний елемент скульптури. Це була одна з інноваційних знахідок скульптора. Він повернув у скульптуру колір, сміливо використовував дерево, метал, скло. Експериментував митець і зі «звуковою скульптурою».

Архипенко створив серію скульптурних портретів відомих американських діячів, пам'ятники Тарасові Шевченку, Іванові Франку, Лесі Українці. Він — автор перших в історії мистецтва інсталяцій — проєктів, що перебувають на межі образотворчого мистецтва, інженерної механіки та дизайну.

Скульптури Олександра Архипенка

Гондольєр

Хода

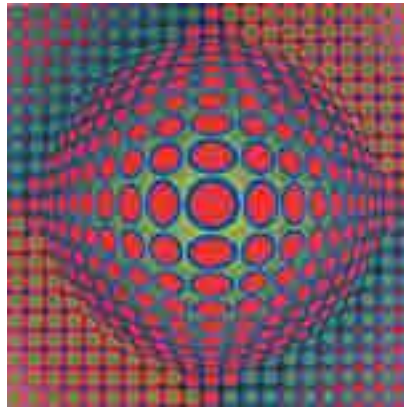
Карусель П'єро

Митці експериментують із формами, кольорами, шукають різноманітні способи передачі руху. Так, картини *Віктора Вазареллі* викликають оптичні ілюзії динаміки, вібрації, що досягаються шляхом зміни форм на площині.

!? Якого оптичного ефекту досягнув В. Вазареллі? Зверніть увагу на ритм, колірний і тональний контраст у композиціях.

Італієць *Умберто Боччоні* намагається передати рух у скульптурі, виявляючи життєві сили м'язів людини в момент її крокування.

Захоплення рухом спонукало митців до інновацій у царині художніх технік. Наприклад, *дріпінг* (набризування) — винахід американця *Джексона Поллока* — став основним методом «живопису дії» (або точніше — «живопису жесту»). Він полягав у тому, що на величезне полотно, розстелене, як правило, на підлозі, художник вільними рухами й жестами наносив фарби з відра, у якому були спеціально для цього зроблені дірки. У результаті виникала композиція, у якій відчувається і ритм, і певний декоративний задум.

Віктор Вазареллі. Вега 200

Умберто Боччоні.
Безперервність єдиних форм
у просторі

Джексон Поллок.
Алхімія

!? Якими засобами скульптору вдалося передати безперервність руху людини, яка крокує?

У наш час на перетині різних форм художньої і технічної творчості виникли нетрадиційні *артпрактики*. Художники, як і композитори, використовують засоби інших мистецтв, зокрема, за допомогою театралізації створюють своєрідні просторово-динамічні світлові композиції-вистави. Упроваджуючи ігрові елементи, митці ніби бажають стерти грань між автором і глядачем, який стає співавтором мистецької події, що твориться на його очах. Отже, наголос переноситься з результату на процес творення художніх образів.

Подібні акції, сприймання яких нерідко супроводжується театральними діями, музикою, відео, отримали назву *інсталяцій*. Ці композиції небажано переносити з одного місця в інше, як звичайну картину чи скульптуру, адже тоді порушиться єдність із середовищем — інтер'єром приміщення, у якому вони експонуються (галереї, музею).

Ентоні Хейвуд. Інсталяція з телевізорів

Рітта Іконен. Інсталяція з черевика

Сезар Манріке. Мобіль

Для подолання статичності площинної композиції митці замість картин та скульптур створюють конструкції, що світяться і рухаються у просторі. Деякі конструкції кріплять на стелю або стіну кімнати чи зали так, що вони обертаються завдяки коливанню повітря, інші — за допомогою мотора. Рухомі установки, сконструйовані зазвичай із металу, скла або інших матеріалів і з'єднані зі світловими пристроями, отримали назву *мобілів*.

Розгляньте світлини з інсталяціями та мобілем. У чому, на вашу думку, полягає оригінальність художніх конструкцій? Поміркуйте, яку ідею хотіли донести митці до глядачів. Чи можна інсталяцію з телевізорів використовувати як екологічний заклик до боротьби з технологічним забрудненням нашої планети?

До театралізованих форм сучасного мистецтва належать *перформанс* і *гепенінг* — акції, що відбуваються в музеях, галереях чи просто неба й нагадують «живі картини» перед публікою.

Перформанс — короткий, але добре спланований спектакль, у якому дії художника (перформансиста) спостерігаються в певному місці, у реальний час.

Гепенінг передбачає імпровізаційність дій без заздалегідь запрограмованого сценарію. Це — театр, де у візуальний простір залучається глядацька аудиторія.

Перформанс відрізняється від гепенінгу значно більшою організованістю та спланованістю.

Інсталяції, мобілі, перформанси, гепенінги не можна однозначно назвати мистецтвом у звичному розумінні, але, враховуючи творчу фантазію авторів цих витворів, їх відносять до мистецьких явищ — артпрактик.

Перформанс «Яешня» у Вінниці під час святкування Дня Європи

Гепенінг на вулиці Парижа

Гепенінг та інсталяція у Маямі: «занурення» у мистецтво на роликах

Створіть незвичний образ тварини з різних побутових речей, уживаних раніше (*бріколаж*).

Краб

Медуза

Фантастична тварина

Мистецька скарбничка

Бріколаж — термін, що позначає створення чогось із вже існуючих засобів і результат такої діяльності.

Інсталяція (анг. *installation* — монтаж, установка) — просторова композиція, що створюється художником з різних елементів — побутових предметів, промислових виробів, природних об'єктів тощо.

Мобіль (від лат. *mobilis* — рухливий) — рухливий витвір мистецтва, зазвичай споруда з легкого металу і пластику, що змінює свою форму при русі повітря або за допомогою механічних пристроїв.

Перформанс (англ. *performance* — вистава, виступ) — форма сучасного мистецтва, у якій твором вважають дії автора чи авторів, за якими глядачі спостерігають у реальному часі. Виявляється у театральній, літературній, візуальній і музичній сферах.

Гепенінг (англ. *happening* — випадок, подія) — форма художньої творчості із залученням великої кількості учасників-глядачів, у якій планується лише початок акції, а продовження і кінець — непередбачувані. Вистава-імпровізація розігрується безпосередньо на вулицях, у громадських місцях.

1. Які новації виникли в образотворчому мистецтві сучасної епохи? Чому, на вашу думку, метод створення гармонії Піта Мондріана широко застосовується в дизайні, у моді?
2. Чим відрізняється мобіль від скульптури? Наведіть приклади.
3. Порівняйте художні явища *перформанс* і *гепенінг*. Що між ними спільне, а що — відмінне?
4. Поміркуйте, які інсталяції можна створити, щоб оформити актову залу для концерту або художньої виставки.
5. **Завдання за бажанням.** Запропонуйте оригінальну ідею перформансу до свята останнього дзвоника. За можливості проведіть його.

Тема 12–13.

ДИТЯЧІ ОБРАЗИ В ДЗЕРКАЛІ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВА

Мабуть, ви усвідомили існування образів, утілених митцями в звуках, формах, кольорах, які належать до так званих вічних тем мистецтва. З-поміж них — неперевершена за чарівністю природа, краса предметного довкілля і найголовніше — сповнений думками й почуттями світ людини, який до кінця не збагнути навіть у «фантазії безмежної польотах...». До таких тем, які завжди збуджували творчу уяву митців минулого і сучасності, належить світ дитинства, оспіваний у численних піснях, утілений у багатьох візуальних образах.

Хлопчик у тозі
(Рим, III ст.)

У будь-яку епоху діти, підлітки, юнаки були бажаними образами для живописців, графіків, скульпторів.

Митці античної цивілізації створили досконалі скульптурні портрети юнаків і дівчат, які стали неперевершеними зразками для багатьох наступних поколінь.

Художники епохи Відродження зображували дитину в численних творах, присвячених Мадонні.

Картина *Леонардо да Вінчі* «Мадонна Бенуа» за форматом нагадує ренесансне вікно, крізь яке ми бачимо природні й неймовірно зворушливі стосунки матері й дитини. Дрібні квіточки на тоненьких стебельцях стали об'єктом уваги чарівного немовляти, яке лише пізнає навколишній світ.

Леонардо да Вінчі.
Мадонна Бенуа

Пригадайте, яку живописну техніку застосував Леонардо да Вінчі для пом'якшення обрисів фігур і предметів на картині.

На картині нідерландського живописця *Пітера Брейгеля* «Ігри дітей» фігурки захоплених грою хлопчиків і дівчаток яскравими червоними, білими, коричневими плямами заповнюють простір сільської вулиці. Не акцентуючи уваги на обличчях своїх персонажів, художник прагне дати глядачеві відчуття своєрідності звичайних дитячих забавок.

Пітер Брейгель. Ігри дітей

Чи знайомі вам дитячі забавки, побачені й зображені Пітером Брейгелем майже 450 років тому? Які художні засоби використав художник, щоб увиразнити фігури дітей?

Іспанський живописець *Бартоломе Естебан Мурільйо* часто звертався до зображення не королів і сеньйорів, а бідних мешканців міських нетрів. Глибоким ліризмом і добротою пройнята його картина «Продавчиня фруктів».

Яку саме сцену відтворив художник на картині? Які предмети, майстерно випані на полотні, викликають відчуття спокою і повноти життя?

Бартоломе Естебан Мурільйо.
Продавчиня фруктів

Французький художник *Жан Батист Сімеон Шарден* увічнив на полотні образ молодої вчительки, яка проводить навчальне заняття з дівчинкою.

Художники романтичної доби із захопленням писали портрети дітей, відкриваючи перед глядачем природну щирість дитинства й поетичну красу юності. В образі юного художника зобразив український живописець *Гаврило Васько* сина полтавського поміщика Бориса Томару. Художник майстерно передав на портреті напівтонові переходи від світла до тіні.

Жан Батист Сімеон Шарден.
Молода вчителька

Гаврило Васько.
Портрет Бориса Томари

!/? Яку композицію замислив створити юний художник? Яку гаму кольорів він для неї підібрав? Чи відповідають кольори, зображені на палітрі, тим, які сам художник використав у своїй картині?

Едгар Дега, який уславився насамперед балетними образами танцюючого Парижа, поряд із живописними створив ще й скульптурне зображення балерини — нерішучої дівчинки-підлітка, яка робить перші кроки до великої сцени.

!/? За бажанням поцікавтеся, яка балерина стала моделлю для скульптора, дізнайтеся, хто з композиторів сучасності написав про неї мюзикл.

Едгар Дега.
Маленька чотирнадцятирічна танцівниця

Художники ХХ ст. не менш цікаво, ніж митці минулого, оспівували тему дитинства. Український художник Віктор Зарецький створив образи дітей у притаманній йому дивовижній декоративній манері.

Віктор Зарецький. Діти в блакитному

Якими засобами передано середовище на картині? Який колорит паує? Що ви можете розповісти про зображених дітей?

Багатобарвний світ чарівних маленьких персонажів, сповнених радості, ніжності, солодких мрій і гумору, оживає, немов у добрій казці, на картинах наших сучасниць — українських художниць Євгенії Гапчинської та Катерини Дудник.

*Євгенія Гапчинська.
Я можу творити дива (фрагмент)*

*Катерини Дудник.
Наша риба*

Колективна робота. Виготевте яскраві кольорові прикраси для оформлення шкільних приміщень (*паперопластика, квілінг*). Утворіть із них декоративні композиції або мобілі, які будуть піднімати настрій.

1. Назвіть, які ви знаєте «вічні теми в мистецтві».
2. Хто з відомих художників зображував дитячі ігри й забави?
3. Віднайдіть у підручнику ілюстрації, на яких зображені портрети дітей. Чи є з-поміж них скульптурні?
4. Виберіть картину на тему дитинства, яка вам найбільше сподобалася, і придумайте мінірозповідь про зображену на ній дитину (акцентуйте характер, уподобання, зовнішність).
5. **Завдання за бажанням.** У вільний час поцікавтеся, у творчості яких видатних митців минулого набув поширення образ Мадонни.

Розділ IV. Діалог між новаторством і вічними цінностями

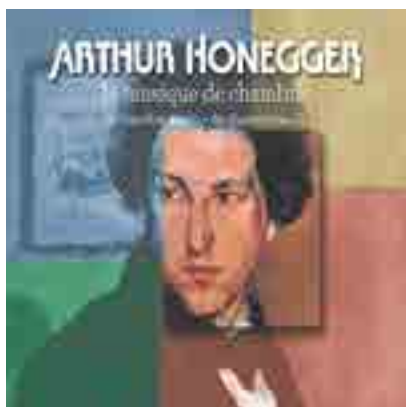
Тема 10–11.

НОВАТОРСЬКІ МУЗИЧНІ ЯВИЩА

Музичне мистецтво сучасності, яке належить до професійного або академічного напрямку, увібрало динамізм життя, інноваційні устремління епохи. Його часто називають елітарним, незрозумілим. Інколи нас дивує — де ж у цій музиці звична мелодія, де зрозумілі кожному емоційні образи? Чому слова вокального твору зовсім неможливо розібрати? «Незрозумілість» цієї музики пов'язана не стільки зі свідомим прагненням її творців писати композиційно складні твори, скільки з бажанням передати в них складність сучасного життя. Хтось із композиторів намагався відобразити бурхливу епоху в масштабних симфонічних циклах чи грандіозних оперних драмах, а хтось, навпаки, — занурювався в найтонші нюанси людських почуттів. Ми вперто намагаємося почути в цій музиці те зрозуміле, до чого звикли, але чого там немає...

Сучасні композитори, як і майстри образотворчого мистецтва, експериментують із формою, шукають нові темброві фарби. У мистецтво, зокрема музику, увійшли нові ритми життя, звуки індустріального світу.

Наприклад, в оркестровому творі *Артюра Онеґґера «Pacific 231»* оркестр відтворює гудки, стукіт коліс, роботу поршнів та шатунів, брязкіт гальм, звучання пари, що виривається назовні. І це не дивно, адже герой твору — потяг! Назва п'єси походить від моделі паровоза із серії «Pacific», хоча спочатку вона називалася не так «натуралістично» — «Симфонічний рух».

Диск із записом музики
Артюра Онеґґера

Композитор демонстративно звертається до *прози життя*, відображаючи його динамічний рух. І не звуконаслідувальні ефекти приваблювали його в цьому творі, а захоплення людським розумом, здатним змусити важку сталеву конструкцію рухатися із шаленою швидкістю. Перше виконання твору викликало шквал критики: автора називали «механіком у музиці» і малювали на нього карикатури, зображаючи у спецівці. Невдовзі твір став вельми популярним і приніс композитору міжнародну славу.

Артур Онеґґер. Pacific 231.

Проаналізуйте музичну мову прослуханого твору. Проведіть аналогію відображення динаміки в музиці та в композиції українського художника Костянтина Піскорського, сучасника Артюра Онеґґера.

Обкладинка нот першого українського видання твору А. Онеґґера «Pacific 231»

Костянтин Піскорський.
Цивілізація. Місто

У сучасній музиці, як і в образотворчому мистецтві, відбуваються інтенсивні пошуки й експерименти, насамперед у царині музичної мови. Деякі митці відмовляються від використання мажору і мінору та від класичних традицій розвитку музики — народжується *атональна* музика та новий музичний метод — *додекафонія*.

Портрет митця

Арнольд Шенберг (1874–1951) — австрійський композитор, диригент, художник, педагог, засновник Нововіденської композиторської школи, винахідник додекафонії і серійної техніки.

У музичних творах композитора — операх, симфоніях, п'єсах, піснях — виявляється схильність до підвищеної експресивності образів і значної напруженості емоцій. Його творчій манері притаманна загостреність засобів музичної виразності, вона відображає тривожні настрої, що панували на той час у суспільстві. У музиці звучать дисонанси, вона не відразу осягається слухом, адже відсутність тоніки, чіткої тональності ускладнює її сприйняття.

Арнольд Шенберг.
Автопортрет

Атональна музика виникла майже одночасно з абстрактним живописом, їх об'єднує *безпредметність* художніх образів.

На одному з концертів А. Шенберга, де звучала його атональна інструментальна музика, що зазвичай викликала тоді скандал, був присутній художник Василь Кандинський. Після концерту він написав лист Шенбергу: *«Власне життя окремих голосів у Ваших творах — це саме те, що в мальовничій формі намагаюся знайти я... «сьогоднішній» мальовничий і музичний дисонанс — це не що інше, як консонанс «завтрашнього» дня»*. Під враженням від концерту В. Кандинський створив картину «Враження III (Концерт)».

Василь Кандинський.
Контрастні звуки

Василь Кандинський. Враження III (Концерт)

Знаменитий вокально-інструментальний цикл А. Шенберга «Місячний П'єро» на вірші А. Жиро став одним із символів новацій у музичному мистецтві. Твір написано для жіночого голосу в супроводі незвичного складу камерного ансамблю: фортепіано, флейти (і флейти пікколо), кларнета (і басового кларнета), скрипки (й альт), віолончелі.

У «Місячному П'єро» трагічне, ліричне й сатиричне злилися в одне ціле. Від традиційного вокального циклу лишилася лише велика кількість частин. А все інше — ніби поставлене з ніг на голову: замість багатого мелодії — говірка, замість фортепіано — різке звучання окремих інструментів із камерного ансамблю. Персонажі — мов маріонетки, яких смикають за ниточки злі сили (людей зображено у вигляді ляльок). Музика циклу залишає дуже сильне емоційне враження, передаючи стан жаху.

У передмові до «Місячного П'єро» Шенберг дає виконавцям такі вказівки: «Записана нотами мелодія для голосу (окрім окремо вказаних винятків) не призначена для співу. Перед виконавцем стоїть завдання створити з неї мелодію мовленнєвого співу, не забуваючи про запропоновану висоту звуків». Отже, вводиться особлива манера і техніка вокального виконання, яку автор називає «мовоспів». Це передбачає, що виконавець суворо дотримується вказаного ритму, але при цьому інтонації надто нестійкі, тому складається враження, що мелодія то «падає», то «злітає».

Образи, ніби традиційні за назвою, у Шенберга деформуються. Наприклад, № 5, «Вальс Шопена» — ми справді можемо почути в музиці хворобливо-іронічний «портрет» шопенівського вальсу. № 6 — «Мадонна», молитва до Божої Матері, проте похмурий музичний образ далекий від традиційних уявлень про Богородицю.

Сцени з вистави «Місячний П'єро» А. Шенберга

Фредерік Шопен. Вальс; Арнольд Шенберг. «Місячний П'єро» (№ 5 — «Вальс Шопена», № 6 — «Мадонна. Ave Maria»).

Пригадайте характерні ознаки вальсу. Чим відрізняється вальс А. Шенберга від вальсу Ф. Шопена? Якою постає перед слухачем Мадонна Шенберга? Порівняйте засоби музичної виразності творів минулого й сучасності.

Хочу знати більше

Учень А. Шенберга, американський композитор-новатор Дж. Кейдж, одним із перших застосував метод так званої «невизначеної музики» — *алеаторики*. Такий музичний метод дає можливість виконавцеві вільно, на свій розсуд, міняти місцями музичні фрази й навіть цілі розділи музичного твору. Виконавець перетворюється на повноправного співавтора. Найоригінальніша п'єса Кейджа «4'33» абсолютно «німа». Піаніст сидить за клавіатурою рояля рівно 4 хвилини 33 секунди, дивиться в ноти, інколи рухає руками, ніби грає. Слухачі мають уявляти «звчання».

Італійський композитор *Лучано Беріо* став одним із перших представників академічної музики, який створив дійство, наближене до явища *інструментальний театр*. Він написав «Секвенцію для тромбона», присвячену пам'яті відомого швейцарського клоуна Грока, яка насичена усілякими ексцентричними ефектами (наприклад, іноді тромбоніст має грати... й одночасно співати).

Золота маска Грока

Лучано Беріо. Секвенція для тромбона.

Охарактеризуйте прослухану музику, висловіть власні враження.

У наш час електроніка проникла не лише в царину попмузики, а й у сферу музичного академізму. Виникла так звана *електронна музика*, засновником якої вважається німецький композитор *Карлхайнц Штокгаузен*. Він започаткував електронні експерименти зі звуком, фактурою, тембрами, міксував різні звучання, шукаючи нові колористичні ефекти.

Українська композиторська школа також має свій *авангард*. Вона дала світові такі відомі імена музикантів-новаторів, як *Валентин Сильвестров*, *Євген Станкович*, *Леонід Грабовський* та інші. Вони ламали стереотипи професійної творчості. Сучасні молоді митці опановують електронну музику й нові жанри медіаарту, які передбачають застосування комп'ютерної графіки, анімації, відео. Наприклад, Алла Загайкевич поєднує комп'ютерні засоби зі звучанням традиційних інструментів.

К/ф «Мамай» (фрагмент із саундтреком Алли Загайкевич).

Музичний флешмоб учнів ДШМ № 5 в аеропорту «Львів», присвячений Дню міста

До явищ сучасної культури належить така театралізована інноваційна форма виконавства, як *флешмоб* (і його художній різновид — *артмоб*). Масові мистецькі акції проводять безпосередньо на вулицях, стадіонах, вокзалах тощо за сценарієм, розробленим заздалегідь.

МУЗИКА ЗВУЧИТЬ

Музика і слова *Лесі Горової*

2. Може, і давно
сивіє печаль
у когось на скронях,
може, із сльози
або із дощу
краплина в долонях.

Може, ще початком
буде кінець,
і настане свято
для наших сердець!

Приспів. (Двічі)

Мистецька скарбничка

Алеаторика (від лат. *alea* — жереб, випадковість) — метод музичної композиції, що передбачає мобільність музичного тексту.

Атональність — термін, що позначає відсутність тональності.

Додекафонія (від грец. *дванадцять, звук*) — метод створення музики, заснованої на 12 звуках, при цьому в мелодії один і той самий звук не повинен повторюватися.

Флешмоб (від англ. *flash* — спалах, *mob* — натовп — натовп нізвідки) — спланована масова акція, зазвичай організована через Інтернет, у якій люди оперативно, ніби зненацька, збираються в певному місці, протягом декількох хвилин виконують заздалегідь узгоджені дії за сценарієм і потім швидко розходяться.

1. Які нові музичні явища виникли в сучасну епоху?
2. Які засоби виразності застосовують композитори для відтворення в музиці динаміки нашого життя, технічного середовища, у якому ми живемо? Поміркуйте, чому знадобилися такі нововведення.
3. За допомогою Інтернету самостійно поцікавтеся, які музичні перформанси й артмоби організовувалися в Україні, яким темам чи подіям вони присвячувалися.
4. **Завдання за бажанням.** Придумайте тему і план танцювального флешмобу. Проведіть цю акцію в школі.
5. **Колективний мистецький проєкт.** Підготуйте матеріали для інформаційного порталу «Електронна музика». Напишіть для нього лаконічні статті про митців-новаторів сучасності, про оригінальні артпроекти.

Орієнтовні теми для індивідуального і групового дослідження

1. «Космічні пульси» Карлхайнца Штокгаузена (із циклу «Звук. 24 години дня»).
2. Новаторські проєкти Алли Загайкевич: аудіовізуальні інсталяції, перформанси, електроакустична музика, кіномузика.
3. Ісао Томіта — японська легенда електронного аранжування класики.

К. Штокгаузен

А. Загайкевич

І. Томіта

Тема 12–13.

СВІТ ДИТИНСТВА В МУЗИЦІ МИНУЛОГО І СЬОГОДЕННЯ

Пригадайте, скільки цікавих музичних творів для дітей та юнацтва було прослухано в попередні роки. Співали пісні з українських дитячих опер, насолоджувалися балетною музикою за сюжетами літературних творів, пізнавали в інструментальних п'єсах «музичні характери» казкових персонажів — фантастичних гномів та ельфів, легкокрилих метеликів і пташок, кумедних клоунів.

!? Назвіть музичні твори, присвячені світу дитинства, їх авторів.

Німецький композитор *Йоганн Себастьян Бах* започаткував традицію створення циклів педагогічного призначення. Мабуть, не існує юних піаністів, які б не виконували його поліфонічні п'єси. Збірка «Нотний зошит Анни-Магдалени Бах» — це родинний альбом німецького композитора. У ньому є твори *інструментальні* (менуети, полонези, марші) та *вокальні* (арії, хорали, речитативи). У деяких нотах пропущено середні голоси. Чому? Гадаєте, композитор забув їх дописати? Звісно, що ні. Учень мав їх заповнити самостійно — у рукописі трапляються сторінки, написані дитячим почерком (припускають, що ці рядки писали сини композитора).

🎧 *Йоганн Себастьян Бах*. «Нотний зошит Анни-Магдалени Бах». Арія № 20 (два *варіанти*), п'єса.

!? Порівняйте варіанти арії. В оригіналі «Нотного зошита...» назва п'єси відсутня. Як її можна назвати? Поясніть.

Тобі Розенталь. Бах у сімейному колі

Хочу знати більше

Бах був не лише неперевершеним композитором і виконавцем, а й вправним педагогом. Деякі його учні стали відомими органістами й композиторами. Проте з-поміж усіх учнів Баха найобдарованішими виявилися його діти. Вони з раннього дитинства грали на кількох інструментах, а дружина Анна-Магдалена і старша донька мали чудові голоси й гарно співали. Для сімейного ансамблю Бах спеціально створював музику. Ще за життя батька визнання в музичній царині здобули його сини — Вільгельм Фрідеман, Філіпп Емануель, Йоганн Христофор Фрідріх, Йоганн Крістіан.

У спадщині *Йозефа Гайдна*, *Вольфганга Амадея Моцарта*, *Людвіга ван Бетховена* — творців класичної сонати і симфонії — є *сонатини*, тобто маленькі сонати, які могли виконувати діти. Композитори писали невеличкі й нескладні твори, доступні музикантам-початківцям. Популярними були танці, насамперед досконалі та елегантні менуети. Батько В.-А. Моцарта, скрипаль Леопольд Моцарт, як і Бах, навчав музики своїх дітей — доньку та сина-вундеркінда. З педагогічною метою він написав для маленького Вольфганга менует, який згодом увійшов у педагогічний репертуар.

Леопольд Моцарт. Менует.

*Йоганн Непомук делла Кроче.
Родина Моцартів*

Чи не найбільше творів для дітей і про дітей — у спадщині композиторів-романтиків. Завдяки їм розквітла програмна музика, яка значно розширила й збагатила «дитячу» тематику.

Німецький композитор *Роберт Шуман* написав «Дитячі сцени» та «Альбом для юнацтва». Слово «альбом» застосовано не випадково: п'єси циклу демонструють яскраву звукову панораму картин із життя дитини: ігри, свята,

походи, інші події, сповнені різноманітних вражень та настроїв. Але найбільше в цьому альбомі пісень: мисливська, військова, матроська, весняна, північна.

Пригадайте твори Петра Чайковського, які найбільше запам'яталися. Які балети композитора присвячено казковій тематиці?

Багато захопливих хвилин спілкування з високою музикою подарував дітям Петро Ілліч Чайковський. Скільки допитливих очей вдивлялися

в нотні рядки його «Дитячого альбому», скільки маленьких рук грали «Марш дерев'яних солдатиків» або сумували, відтворюючи «Хворобу ляльки». У циклі — 24 п'єси. Здійснити музичні подорожі в різні країни дітям допомагають *пісні без слів*: безтурботна німецька та сумовита французька.

Роберт Шуман. «Альбом для юнацтва»; Петро Чайковський. «Дитячий альбом» (п'єси-пісні на вибір).

Порівняйте «пісні» для фортепіано Р. Шумана і П. Чайковського, охарактеризуйте мелодії.

Перегляньте мультфільм за музикою «Дитячого альбому» П. Чайковського. Як змінився характер п'єс в оркестровому виконанні?

Кадри з мультфільму «Дитячий альбом»

Українським композиторам належить першість у започаткуванні жанру дитячої опери. *Микола Лисенко* створив три опери-казки на лібрето української письменниці Дніпрової Чайки, які розраховані на виконання дітьми різного віку: «Коза-Дерева», «Пан Коцький» та «Зима і весна». Композитор використовує мелодії або інтонації українських народних пісень, танців, хороводів.

Продовжуючи традиції Миколи Лисенка, *Кирило Стеценко* звернувся до сюжетів українських казок і створив дві опери — «Івасик-Телесик» та «Лисичка, Котик і Півник». Цікаво, що композитор у творі для дітей застосовує прийоми оперної драматургії. Для характеристики маленького мандрівника Івасика використовується мелодія пісні «Пливе човен», супровід якої кожного разу змінюється. Такий прийом у музиці отримав назву *лейтмотив* — тема, що повторюється кілька разів у музичному творі.

Кирило Стеценко. Опера «Івасик-Телесик» (фрагменти з I дії).

Слухаючи музику, піднімайте руку, тільки-но почуєте звучання лейтмотиву.

Упродовж часу музична мова постійно оновлювалася, набуваючи нових тембрів звучання. Немов із сонячного пленеру, потрапили до музики дзвінкі кольорові та ніжні прозоро-повітряні співзвуччя музики французьких композиторів *Клода Дебюссі* та *Моріса Равеля*.

У сюїті для фортепіано в чотири руки «Моя Матінка Гуска», що складається з п'яти п'єс, Моріс Равель мав намір відтворити образи дитинства. Фрагменти французьких казок використано як епіграфи до частин сюїти — своєрідних музичних портретів Сплячої красуні, Хлопчика-Мізинчика та інших. Згодом композитор оркестрував ці п'єси, створив на їх основі музику до балету.

Афіша вистави «Коза-Дереза» у Львівській філармонії

Моріс Равель. «Розмова Красуні і Чудовиська» із сюїти «Моя Матінка Гуска» (для фортепіано та в оркестровому виконанні).

Як композитор буде музичний діалог казкових героїв? Який танцювальний жанр є характерним для образу Красуні? Порівняйте два варіанти виконання. Якому інструменту композитор доручив тему Чудовиська в оркестровій версії твору?

Упродовж ХХ ст. і донині тема дитинства приваблює композиторів різних народів. Яскраві образи втілювали в музиці *Сергій Прокоф'єв* і *Дмитро Шостакович*. Масштабний цикл п'єс для фортепіано «Мікрокосмос» створив угорський композитор *Бела Барток*.

Збірки та альбоми п'єс для юних піаністів належать українським композиторам *Роману Савицькому*, *Нестору Нижанківському*, *Валентину Сильвестрову*, *Жанні Колодуб* та іншим. У популярному фортепіанному циклі Віктора Косенка є п'єси-пейзажі («Дощик», «Пасторальна»), музичні картинки («Не хочуть купити ведмедика», «Купили ведмедика»). Сучасні джазові ритми проникли в музику для дітей *Геннадія Саська*.

Віктор Косенко. «24 п'єси для дітей»; *Геннадій Сасько*. «Граємо джаз» (на вибір).

Пригадайте, які твори В. Косенка ви слухали в попередні роки навчання. Самостійно проаналізуйте тематику циклу Віктора Косенка, порівняйте її із циклом Геннадія Саська.

МОЄ ДИТИНСТВО ЗОЛОТЕ

Музика і слова *Наталії Май*

Від от-чо-го по-ро-га у бі-лий світ до-ро-га Тер-
но-вим цвітом за-бри - нить. Та щоб життя пі-зна-ти, не-
на-че пта-ше-ня-та, Ми від-лі-та-є-мо в бла-кить! І
пам'-я-та-єм свя-то ма-ту-си-ні по-ра-ди, Сло-ва і муд-рі, і про-сті:
У щас-ті і не-до-лі не за-бу-вай ні-ко-ли
Тузем-лю, де вро-див-ся Приспів ти! Мо-є ди-тин-ство зо-
ло - те У снах жу-рав-ко-ю ку - рли -
че, Во-но ме-не до-до-му кли-
че, Де маль-ва за вік-ном цві - те!

2. А десь далеко зорі і небо неозоре,
Веселка птахою зліта!
Та наймиліша в світі одна стежина в житі,
Яка додому поверта.
Зігріє і розрадить матусина порада,
Слова і мудрі, і прості:
У щасті і недолі не забувай ніколи
Ту землю, де вродився ти!

Приспів. (Двічі)
Моє дитинство золоте
Мене у спогадах колише,
І руки мами найніжніші,
Я Богу дякую за те!

ПІДСУМКОВИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЄКТ-КОНКУРС

«Митці — дітям»

Перший тур. «Ерудити»

Завдання 1. Об'єднайтесь у команди. Підготуйте розповідь про дитячі образи у творчості композиторів і художників у різні часи.

Завдання 2. Опишіть внутрішній світ дитини за будь-якою картиною (настрої, думки, мрії).

Завдання 3. Розкрийте тематику й образний зміст одного із циклів для дітей П. Чайковського, Р. Шумана, К. Дебюссі, В. Косенка.

Другий тур. «Фантазери»

Завдання 1. Запропонуйте ідею (образ, логотип) дитячого пісенного курсу-фестивалю «Крок до зірок».

Завдання 2. Створіть композицію для оформлення обкладинки нот «Дитячого альбому» (варіанти: фотоколаж, паперопластика тощо).

Завдання 3. Пригадайте, хто з композиторів писав музику за живописними образами — картинами, фресками тощо. Уявіть себе композитором/композиторкою, що пише музичний цикл для дітей за картинами художників. Пофантазуйте і створіть його мініпрезентацію, відповідаючи на запитання: За мотивами яких картин створено цикл? Як назва музичного циклу відображає сюжети, настрої живописних полотен? Скільки в циклі частин? Що їх об'єднує? Які музичні форми застосовано в окремих п'єсах (*куплетна, варіаційна, рондо* тощо)? Хто буде виконувати цю музику (*ансамбль, хор, оркестр*)? За допомогою яких музичних засобів буде втілено живописний образ (*ритм, динаміка, фактура, тембр*)?

Третій тур. «Артисти»

Завдання 1. Заспівайте в ансамблі одну з дитячих пісень (варіант: з інсценізацією).

Завдання 2. «Оживіть картину»: уявіть себе моделями, з яких художник малював картину, і передайте в пантомімі пози, жести, погляди персонажів. Доберіть музику.

Генрі Вудс. Іспанський танець

Завдання 3. «Озвучте картину»: уявіть себе в ролі зображених художником персонажів, створіть короткий діалог від їхнього імені.

Віктор Нізовцев. Казкова історія

14. ПАНОРАМА МИСТЕЦТВ:

1

2

3

4

ГЕПЕНІНГ ІНСТАЛЯЦІЯ МОБІЛЬ ПЕРФОРМАНС

4 Поясніть значення слів. Які з них належать до театралізованих артпрактик?

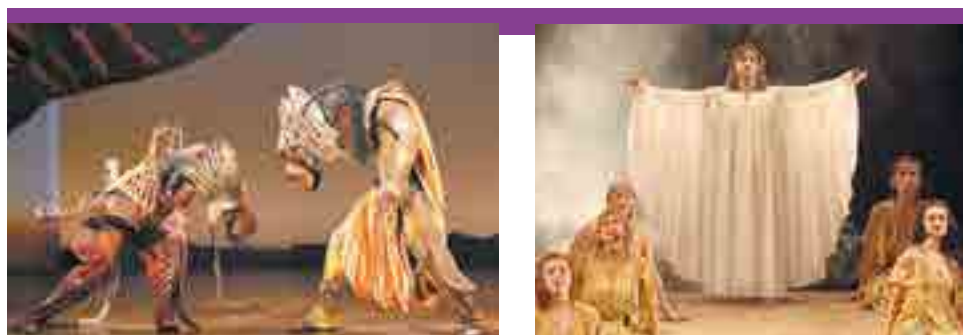
3 Назвіть сфери діяльності дизайнера промислових виробів.

2 До якого виду дизайну належать наведені приклади? Який із них є логотипом?

1

Назвіть основні види дизайну.

ПЕРЕВІРЯЄМО СВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

1

2

3

4

Наведіть приклади масових заходів, що проводять із метою популяризації сучасної музики в Україні.

4

У яких напрямках музичного мистецтва творили митці, представлені на світлинах. Охарактеризуйте коротко ці напрями.

3

Назвіть танці європейської та латиноамериканської програм міжнародних конкурсів бальних танців.

2

За ілюстраціями порівняйте жанрові особливості мюзиклу і рокопери.

1

Навчальне видання

*МАСОЛ Людмила Михайлівна
ГАЙДАМАКА Олена Василівна
КУЗЬМЕНКО Галина Василівна
ЛЕМЕСHEВА Наталія Андріївна*

МИСТЕЦТВО **(інтегрований курс)**

Підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Розробка і виготовлення методичних малюнків *Наталії Лемешової*

У підручнику використано: методичні малюнки Наталії Лемешової, а також Віри Даніліної та Лариси Олійник, учителів образотворчого мистецтва Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради; зображення © shutterstock авторів: Aleutie, Polyudova Yulia, Olga_Belova; матеріали з сайту <http://lylymetlamainalapatte.fr/la-maison-pop-up/>.

Редактор *О. Г. Трофімова*
Технічний редактор *Л. І. Аленіна*
Комп'ютерна верстка *К. П. Мирончик*
Коректор *О. В. Северцева*

Формат 70×100 ¹/₁₆. Ум. друк. арк. 19,440. Обл.-вид. арк. 18,45.

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 04053, м. Київ, вул. Обсерваторна, 25

www.osvita-dim.com.ua